

A2

LE SY

BUDOUCNOSTI

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
30. 3. 2022 ROČNÍK XVIII
ADVOJKA.CZ
CENA 49 Kč

7

**Moskva-hranice Jiřího Weila
adult prózy Tove Jansson
druhá sezóna seriálu Euforie
JPEGMAFIA**

**Narcos vs. historie
odkaz urbanisty Petera Marcuseho
rozhovory s Danem Perjovschim
a Viktorem Šenderovičem**

Paralelní svět

SAŠA UHLOVÁ

Sledovaly jsme večerní zprávy na Nově, kde ukazovali, že se některé nemocnice rozhodly zveřejňovat anonymizované seznamy pacientů, kteří vyžadují intenzivní péči, spolu s informací, zda jsou očkovaní. Ilona, která seděla vedle mě, to klidným hlasem okomentovala: „Oni lžou.“ Zeptala jsem se jí, jak to ví, a ona na to, že na Facebooku byla videa z demonstrace, kde mluvili doktoři a říkali spoustu zajímavých informací. Nejdřív mi ukazovala jakési video na svém mobilu. Ptala jsem se, jak ta videa hledá. Prý se jí tam prostě ukazují. Hledaly jsme je pak i na mém mobilu, a když jsme jedno našly, pod ním se najednou objevila řada dalších se stejným tématem. Z některých se člověk dozvěděl, že vakcína ještě není úplně schválená, z jiných zase, že obsahuje strašná svinstva, třeba i část viru HIV. Byly to útržky z demonstrací, kde mluvili i různí u nás provádění odborníci a lékaři. Informaci o HIV sděloval jakýsi člověk v bílém plášti. Zda to ale byl skutečně lékař, jsem v tu chvíli nedokázala ověřit. Další video bylo simultánně překládáno z angličtiny a bylo jakoby z předcovidové minulosti. Varovalo, že přijde uměle vytvořený virus, proti němuž se pak bude podávat vakcína, jejímž skutečným smyslem bude snížit světovou populaci. Nikde ovšem nikdo nemluvil o tom, že by nemocnice lhaly o počtech pacientů – prý to říkaly v nějakém jiném videu jakési zdravotní sestry, ke kterým jsme se ovšem už neproklíkaly. Nebo možná tvrdily pouze to, že nemocnice mají víc peněz za pacienty, kteří mají covid, a že situace není tak vážná, jak se zdá z médií.

Ilonina šestnáctiletá dcera, která už mluví lépe anglicky než česky a kterou jsem dosud viděla, jen jak se maluje, prohlíží v zrcadle nebo kouká do mobilu, zvedla oči od displeje a řekla: „Ale mami, vždyť na to umřela teta.“ Ilona neochotně připustila, že covid opravdu může skončit špatně, ale doktoři na Facebooku přece říkali, že je to tím, že se neléčí hned od začátku. Navíc nemoc je jen teoretické riziko, nemusíš přece covid nutně chytit, kdežto očkovaní je riziko zcela jasné.

Dívaly jsme se na stejné zprávy, ale každá jsme si je vykládala jinak. A také v našich mobilech se odehrávalo něco úplně jiného – dokud jsem ovšem neklikla na první video. Potom jsem se naopak docela dlouhou dobu podobných příspěvků nemohla

zbavit. Ještě dodám, že moje kamarádka Ilona sice nemá formální vzdělání, ale je chytrá, lidská, soucitná a nesmírně vtipná. Jsme si blízké už přes dvacet let.

Výše zmíněnou zkušenost jsem zažila loni na podzim ve Velké Británii, kde žije relativně početná diaspora českých Romů, kteří odešli z České republiky, často před rasismem a také za lepším životem. Nežijí si tu většinou špatně, integrovali se, ale

Kresba Eliška Plyš

přece jen jim chybí četnost sociálních kontaktů, na které byli zvyklí ve své domovině, a tak tráví poměrně dost času na sociálních sítích, konkrétně na Facebooku, díky němuž sdílejí fotky se zbytkem rodiny, která je emigrací často rozdělená. Narážejí zde ale také videa, která nabízejí alternativní výklady skutečnosti, někdy úplně fantastické. Objevují se proto, že je sdílejí jejich přátelé, nebo proto, že na některé z nich klikli, jako se to stalo mně.

Nyní jsem byla ve Velké Británii znovu, opět jsem navštívila romské emigranty a zase jsem narazila na popsany fenomén. Nejdřív jsem si odpoledne povídala s jedním pánem a nějak jsme se dostali ke covidu. „Já na covid nevěřím, i když můj brácha ho měl a byl čtyřicet dní připojený na přístrojích,“ vyprávěl mi. Protože pracoval dvacet let v nemocnici, doktorů si prý váží a umí s nimi vycházet. Při bratrově propuštění jim

děkoval, že mu zachránili život, a pozorně si vyslechl, jak se mají o pacienta v domácím prostředí starat. Covid je ale podle něj nafouknutá bublina... Proto jsem ani nebyla moc překvapená, když později večer u něj doma na oslavě došlo na téma rusko-ukrajinské války, respektive na její popírání. Jde o tytéž informační kanály.

Putin prý udělal dobře, když přišel ukončit vlekou válku na Donbasu a zachránit ruské obyvatelstvo před systematickým vyvražďováním ukrajinskou armádou. To, co nám prezentuje ve zprávách Česká televize, je všechno fejk. Ukazují pořád doko-la stejné záběry rozbitých domů, které se nápadně podobají nějakým vyhořelým barákům na Slovensku. Češi jsou blázni, že si do země natahali tolik uprchlíků... Když pak dcera mého hostitele úplně vážně prohlásila, že je ukrajinským uprchlíkům poskytována i specializovaná lékařská pomoc, na kterou čeští pacienti nedosáhnou, a Češi na ni musí sbírat víčka, začala jsem si připadat jako v absurdním filmu. Tito lidé odešli z Česka hlavně kvůli rasismu a na rozdíl od zmíněné kamarádky mají všichni nějaké školy, mají maturity, vyjadřují se kultivovaně. Jejich děti a vnuci studují v Anglii dokonce vysoké školy. Není to tedy jen otázka vzdělání nebo inteligence, ale také prostředí, v němž se pohybují. K upevnění jejich názorů asi přispívají i protiruské projevy liberální části společnosti, což je jim jako Romům podezřelé. Přejímání podobných předsudků vůči Ukrajincům jako celku je sice samozřejmě nelogické, podle všeho je však součástí téhož myšlenkového postupu, podle kterého covid vlastně neexistuje – i kdyby na něj někdo v rodině zemřel.

Romové v emigraci ovšem nejsou jediní, kdo podléhá konspiračním teoriím, a vím, že jim nepodléhají zdaleka všichni. Propadnout se do paralelního světa je nicméně snadnější, než se zdá, a v případě diaspory je ta pravděpodobnost ještě větší. Nejde přitom ani tak o dezinformační weby, všechno se to přece objevuje přímo na Facebooku. Zákazem dezinformačních webů se tedy tento problém jistě nevyřeší. A protože mám ty lidi ráda, nedokážu se k této situaci postavit tak, že se jim prostě vysměju. Zkrátka, nenapadá mě žádné dobré řešení, jak onu dezinformační pevnost rozbít, cítím jen obrovský smutek.

Autorka je redaktorka Alarmu.

editorial

„Příroda má klíč, jak si s budoucností poradit, pokud ji necháte pracovat,“ říká lesník Jiří Nohel v souvislosti s kůrovcem sežranými českými lesy. Je jedním z odvážných průkopníků, kterým současnost dává za pravdu. Bezprecedentní kůrovcová kalamita posledních let totiž ukázala, že hospodaření, které vnímá les především jako výrobu dřevní hmoty, nebude s postupem klimatických změn fungovat. Alternativní metody, které nechávají daleko větší prostor přirozeným procesům, přitom nejsou v historii lesnictví žádnou novinkou. Jen vyžadují kvalifikovanější a soustavnější práci hajných a revírníků i lesních dělníc a dělníků než klasické smrkové monokultury. Potřeba nového pohledu na lesy se ovšem týká také politiků a vlastně celé veřejnosti. I proto se v Ádvojce k tématu lesa a lesnictví vracíme už po dvou letech. Od Jaromíra Bláhy a Lukáše Tůmy se dozvíte, proč nutně potřebujeme nový zákon o lesích. Lumír Dobrovolný nás vezme na exkurzi do Školního lesního podniku Křtiny, spadajícího pod Mendelovu univerzitu. Hovořili jsme s ním o slovinském „freestyle“ lesnictví i o tom, proč studenti s alternativním přístupem narážejí v praxi na odpor. A Ivana Vašíčková vysvětluje, jak výzkum pralesů napomáhá boji s klimatickou změnou a co všechno se dá vyčíst z letokruhů. Jisté je, že změna klimatu nemůže být omluvou pro to, že stávající způsob lesního hospodaření nefunguje. Naopak, novým podmínkám se musíme co nejrychleji přizpůsobit – a nejen v lesnictví! Marta Martinová

z obsahu

- 5 Právo na osobní mytologii. Genciána Matěje Lipavského / Martin Lukáš
- 7 Tisíce podobných ubožáků. Mrtvý les a jiné estetické anomálie / Kristina Válová
- 8 Nečekaní vrazi. Severské krimi seriály podle skutečných případů / Petr Pláteník
- 20 Prazvláštní habity stromů. S Ivanou Vašíčkovou o dendrochronologii a bezzásahovosti / Martin Čermák
- 22 Mezní stav / Barbara Herz a Anna Smékalová
- 25 Co kdyby to dělali Izraelci? K posuzování (nejen) ruských válečných zločinů / Břetislav Tureček
- 26 Láska k řádu, touha po divočině. Vztah české veřejnosti k lesu / Marta Martinová

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
13. DUBNA 2022

Jaroslav Seifert

Míšeňský porcelán

Starý míšeňský porcelán! Bílý jako padlý sníh, něžný jako sváteční šáteček v rukou děvčete. Když do šálku cvrnkneš nehtem, potichu zavzlykne. Ale na dně každého šálku i jeho talířku je jediná milostná růžička. Sladce červená. A takovou krásu pro vousaté četníky z Císařského lesa!

Úryvek z delšího textu vybral Elsa Aids

Průzračnost, skepse, hermeneutika

Jak číst politické myslitele?

Kolektivní monografie *Jak číst politické myslitele?* představuje významné osobnosti myšlení o politice, které ovlivňují soudobé debaty v řadě společenskovědních oborů. Vedle jmen, jež jsou v českém prostředí známá a překládána, najdeme v knize i autory a autorky, s nimiž se český čtenář dosud neměl příležitost seznámit.

VOJTĚCH ČURDA

Vydávání sborníků z prostředí akademických pracovišť nebo univerzit je v mnoha ohledech ošemetná záležitost a leckdy nevďečný úkol. Problémem bývá různorodá úroveň příspěvků i jejich tematická nesoudržnost. V publikaci *Jak číst politické myslitele?*, kterou připravili Tomáš Halamka a Andrej Virdzek, najdeme mezioborové příspěvky z oblastí politologie, filosofie, religionistiky, sociologie i historie. Jedná se přitom o texty vysoce erudované, jimiž autoři a autorky chtějí oslovit studenty humanitních fakult i širší veřejnost. Vzhledem ke značně abstraktnímu jazyku a terminologii ovšem můžeme rovnou předeslat, že se to v případě některých kapitol sotva podaří. Přesto jde o zásadní publikaci. Jakkoli totiž kniha navenek působí poněkud odtahitě a akademicky, nastoluje mnohé kruciální otázky.

Althusser a škatulky

Každá z kapitol se zaměřuje na dílo některého z politických filosofů či filosofek, a nastíněna je i jejich biografie, dílo a kontext, v němž působili. Výběr těchto osobností přitom sahá od známých a do češtiny hojně překládaných jmen, jako jsou Hannah Arendtová, Michel Foucault, Hans Georg Gadamer, Ernesto Laclau nebo Leo Strauss, až po autory, jejichž díla dosud na tuzemský knižní trh uvedena nebyla – příkladem je třeba Michael Freeden nebo Jerome Schneewind. Příspěvky jsou často tematicky provázané a zpravidla se točí kolem různých náhledů na interpretaci „kanonických“ děl politické filosofie. Přístupy jednotlivých myslitelů spolu přitom nezřídka kolidují. Leo Strauss nebo Quentin Skinner předpokládali schopnost čtenářů porozumět autorské intenci v kontextu doby, případně odhalit podvrtné odkazy, které mohou být v textech skryty pro zasvěcené, například v obavě před cenzurními zásahy. Gadamer a Arendtová naopak počítali s hermeneutickým „rozuměním“ prostřednictvím přemostění mezi autorovým a čtenářovým světem. Jiní autoři byli zase ovlivněni Wittgensteinovou filosofií a lingvistickým obratem k jazyku coby entitě strukturující prožívání světa.

Pozornost je věnována jak teologickým konceptům společnosti jakožto smysluplného řádu (který se rozpadl v novověku s koncem aristotelsko-tomistické metafyziky), tak novým přístupům postmarxistické filosofie. Petr Kužel znovu vykládá texty marxistického filosofa Louise Althussera, jehož dílo je české kulturní veřejnosti stále známé převážně jen ze sekundárních zdrojů. Právě v názorech na Althusserovu práci se projevuje odlišnost „škatulek“, do nichž jej různí interpreti chtějí zasadit. Pro Jiřího Růžičku je Althusser spolu s Jacquesem Lacanem a Rolandem Barthesem představitelem strukturalismu, podle Kužela se naopak od tohoto proudu distancoval. Podstatnější než tyto nálepky je však Althusserův přínos novému chápání Marxova odkazu, které se vypořádává s esencialistickým rozměrem jeho díla a odmítá jeho stalinistické, hegelíanské, ale i humanistické interpretace. Kužel poukazuje na Althusserovu interpretaci Marxovy kritiky klasické ekonomie prostřednictvím rozlišení mezi zjevnou, manifestní funkcí Marxova textu na straně jedné a funkcí skrytou či zamlčovanou na straně druhé. Ideologie tak pro Althussera není „falešným vědomím“ zakrývajícím skutečnou povahu společenského řádu, nýbrž pozadím determinujícím limity vědeckého poznání.

Platón pohledem feminismu

Provokativní a zároveň čtenářsky přístupný je příspěvek slovenské filosofky Lubici Kobové věnovaný dílu feministické filosofky Susan Moller Okin a jejímu čtení klasiků politické filosofie, jako jsou Platón, Aristoteles, John Stuart Mill nebo Jean-Jacques Rousseau. Feministická

interpretace jejich díla leckdy dochází k překvapivým závěrům. Je tomu tak i v náhledu na Platónovu *Ústavu*, která bývá (často pod vlivem poněkud ahistorické kritiky Karla Raimunda Poppera) vykládána jako apologie totalitního zřízení, založeného na neměnném systému vlády vyvolených filosofů. Podle Okin je ale zrušení rodiny a odmítnutí soukromého vlastnictví v Platónově ideálním státě radikálním krokem, který vede v obci ke zrušení genderové diferenciaci.

Neméně překvapivá je pak její kritika osvícenské filosofie Johna Stuarta Milla, jenž bývá

fundamentalistické chápání nejrůznějších mytologií. Někteří z autorů (především Foucault, Arendtová nebo Gadamer) také zásadně ovlivnili současné pojetí historiografie, přístupy nového historismu nebo postmoderní chápání dějin, jak je nacházíme u Haydena Whitea. Dějiny už nejsou pojímány jako jednotlý, kontinuální proces, nýbrž se otevírají vnímaní reflektujícím specifiké plynutí různých časů a diskursů. Pád velkých metanarací a přijetí perspektivistické pozice v postmodernismu by měly vést také k přehodnocení stávajících forem historického vědomí.

Juliána Chomová: Myslitel, 2021

považován za jednoho z průkopníků ženské emancipace. Okin si anglického myslitele váží pro jeho konstruktivistické pojetí konceptu rodiny, zdůrazňující zásadní vliv výchovy a prostředí, celkově však jeho kritiku rodiny považuje za nedostatečnou. Problematické je podle Okin především Millovo uznání rozvržení tradičních rolí podle pohlaví. Podle Kobové se Okin pohybovala na hranici liberálního a radikálního feminismu a stavěla se za rovnostářskou koncepci rodiny, v níž zmizí dělení funkcí na základě genderu.

Formy historického vědomí

Přínosem sborníku je jak možnost seznámit se blíže s autory (z velké části anglosaské provenience), kteří u nás dosud nejsou příliš známí, tak kritická reflexe jejich myšlení, která může prohloubit současné debaty o pojetí mediální výchovy nebo o informačních válkách. Jednotlivé přístupy lze samozřejmě aplikovat i na kritické čtení historických nebo náboženských textů, zpochybňující

Škoda jen, že ve sborníku scházejí informace o metodologickém a ideologickém zakotvení autorů jednotlivých příspěvků. Publikaci, která se zabývá mnohoznačností výkladů čtení klasických autorit politického myšlení, by slušela i sebereflexe zúčastněných autorů a autorek a jejich vymezení vlastních pozic.

Autor je historik.

Tomáš Halamka, Andrej Virdzek (eds.): *Jak číst politické myslitele?* Karolinum, Praha 2021, 314 stran.

Za hranice muminiho údolí

Adult prózy Tove Jansson

Osobnost švédsky píšící finské umělkyně Tove Jansson zůstává spojována především s populárními příběhy ze světa skřítků muminů. Její zdaleka ne tolik známá próza určená dospělému čtenářstvu dětský pohled sice neopouští, ale zaměřuje jej na méně utopický svět lidských bytostí.

MAGDALÉNA MICHLOVÁ

Tove Jansson. Foto Per Olov Jansson (CC BY 3.0)

České překlady próz určených primárně dospělému publiku, které švédsky píšící finskou autorku Tove Jansson proslavily o poznání méně než příběhy o skřítcích muminech, doplnily v lednu tohoto roku dva další tituly: sbírka povídek *Dcera sochaře* (Bildhuggarens dotter, 1968) vyšla již v druhém vydání, tentokrát ve společném svazku s poprvé přeloženým románem *Fair play* (Rent spel, 1989). Ve stejný měsíc pak letošní ročník festivalu severské kinematografie Scandi uvedl do českých kin biografický snímek *Tove* z roku 2019. Do sféry populární kultury tak i u nás konečně proniká i „nemumini“ svět helsinské malířky a spisovatelky.

Povídky Tove Jansson pro dospělé publikum představují takřka samostatný žánr. Jsou skrz naskrz autobiografické, magické i surové. Autorka se nezdráhá předkládat čtenářstvu znaky každodennosti i vzpomínky toho nejosobnějšího charakteru. Jako vypravěčka Jansson nepodléhá stárnutí, podmaňuje si čas a ohýbá jej, jak se jí zachce. Při skládání autobiografických střípků z dětství se stává malou holčičkou tak organicky a nenápadně, jako by její aktuální já od já z doby, k níž vyprávění odkazuje, neodddělovala ani minuta, natož čtyřicet let. Do maličké Tove, nazírající na svět tím nejmytičtějším způsobem, ale současně vnášší bohaté životní zkušenosti, čímž vytváří typ vypravěčky, jaký bychom nejspíš nenašli v tvorbě žádné jiné spisovatelky nebo spisovatele.

Legenda k mapě světa

Autorčiny postavy svět okolo sebe neustále objevují a utvářejí. *Knihy léta* (1972, česky 2011) odhaluje mikrokosmos, který patří jen Tove a její babičce. Na ostrově, kde se divoké příběhy každodennosti odehrávají, si stanovují speciální pravidla – každá svá vlastní a navíc ještě obě společně. Konstruuji ostrovní komunitu o dvou lidech, vše se děje pro ně a nevadí, že se toho vlastně neděje zas tak moc. Občas vyjedou na moře, jindy si

jen povídají na verandě o smrti. Jakákoli další postava, která se v příbězích objeví, je sekundární a funguje spíš jako kulisa na ostrovním jevišti, jehož divami jsou malá Tove a její babička, se kterou autorka trávila léta v ostrovním sídle na samotě u finského pobřeží.

Tajný svět Tove a její babičky se otevírá dalším osobám v *Dceři sochaře*. Babička scénu opouští, Tove a její pravidla stále hrají prim, už je ale dotváří spousta neznámých postav – otcovi známí, sousedé, lodivodi. Stejně jako v *Knize léta* se člověk při čtení Toviniých řádků chtít nechtě ocitá v muminiho údolí – jen jeho obyvatelé se mění. Někdy je zde jen ona s babičkou, jindy celá rodina a další známí i neznámí, a občas se všichni promění v muminy. Definitivní opuštění dětského světa přichází se sbírkou povídek *Cestovat nalehko* (1987, česky 2017) a nejčerstvěji vydaným románem *Fair play*. Dětská protagonistka tu přenechává místo dospělé Jansson promlouvající skrze své postavy. Ty namísto vytváření vlastních světů objevují svět již stvořený (v případě *Fair play* se jedná o dva středobody světa, helsinské sídliště a klovharské letní sídlo, v případě prózy *Cestovat nalehko* dokonce o vzdálenější země), přesto jej ale dotvářejí svou atypicky barevnou perspektivou. Popisované kraje a krajiny, byť explicitně situované do konkrétních geografických oblastí, člověk navštívit nemůže. Existují jen v autorčině mysli. I když ne tak docela – nenechává si je totiž pro sebe, překračuje onu tísnivou nepřenositelnost individuálních prožitků a skrze své knihy je představuje svým čtenářkám a čtenářům.

Boj s konformitou

Veškerou prózou Tove Jansson se line lehká pachut patriarchální konformity, kterou je nutno brát v kontextu doby, v níž autorka narozená v roce 1914 vyrůstala a vůči níž se snažila v rámci svých možností a prostředků vymezovat. Zatímco světem muminů i většinou knih určených dospělým čtenářům prostupuje úcta

k otci jakožto skutečné hlavě rodiny, *Dcera sochaře* už tuto roli problematizuje. Otec spisovatelky, podobně jako Muminkův tatínek, stavěl práci umělce nade vše, i nad zájmy svých blízkých. Kolem díla tehdejšího významného sochaře Viktora Janssona se točí řada Toviniých příběhů, zatímco o Signe Hammarsten-Jansson nečteme jako o grafičce a ilustrátorce, ale primárně jako o matce. *Dcera sochaře* tak už svým názvem odkazuje k problematickému postavení, s nímž se autorka zpočátku potýkala. Status umělkyně, a nikoli jen dcery umělce, ostatně Jansson získala až s populární muminíh komiksů, a nikoli díky svým malbám. A právě v této povídkové sbírce se objevuje jemná, ale úderná kritika rodinných poměrů, kterou bychom v autorčině ostatní tvorbě hledali jen stěží. V povídce Domáci zvířata a paničky vypravěčka tlumočí dětskými ústy – a tedy zdánlivě bez hodnocení – otcova slova na adresu jeho modelek i obecnější soudu o společenské roli žen.

Je škoda, že česká předmluva k novému vydání *Dcery sochaře* spojuje spisovatelčino rozhodnutí nevdát se a nemít děti pouze s komplikovaným vztahem k otci. Ačkoli dnes švédská i finská legislativa uznává stejnopohlavní manželství (Švédsko od roku 2009, Finsko od roku 2017), možnost alespoň registrovat neheterosexuální partnerství dorazila do obou zemí teprve na přelomu 20. a 21. století a konkrétně do Finska až rok po smrti Jansson v roce 2001. Autorky předmluvy tak – snad nechtěně – redukuje její neheterosexuální orientaci na následek traumatu z dětství.

Obdobné rozčarování vyvolává i nedobrovolná změna pohlaví, kterou český dabérský tým při převodu japonsko-finsko-nizozemského seriálu *Mumínci* (1990–1992) vykonal na jedné z vedlejších postav. Tiki, osobu ženského rodu obývající v zimě koupací pavilonek muminiho rodiny, překládá české znění seriálu jako Tutíka a vztahuje se k ní jako k bytosti mužského pohlaví. Dobrosrdečnou a pragmatickou Tiki přitom Jansson vytvořila na motivy své dlouholeté partnerky, vysokoškolské pedagogy a jedné z nejvýznamnějších finských grafiček Tuulikki Pietilä. Záměrem autorů dabingu zřejmě nebylo autorčinu partnerku a orientaci potlačit, nicméně automatismus, s nímž k postavě přistoupili, proto není o nic méně trpký.

Cizinci, vítéjte

Celou tvorbu Tove Jansson spojuje ještě jedno téma, které je v současném kontextu namísto vyzdvihnout. Jak muminiho údolí, tak činžovní byt na helsinském předměstí, v němž Tove s rodiči a dvěma bratry vyrůstala, nebo i ostrov Klovharu, kde rodina trávila téměř každé léto, otevírá autorka skrze své příběhy v maximální možné míře *těm druhým*. Zatímco v realitě kategorie cizinců téměř zákonitě podléhá diskursivním strategiím založeným na účelové dichotomii „my versus oni“, Jansson ve svých světech tuto dělicí čáru stírá. Největší množství povídek vyrůstá z bujarých bytových večírků autorčina otce, jejichž účastníci se organicky změnili v dočasné spolubydlíci, nebo z přítomnosti zvaných i nezvaných hostů v okolí i uvnitř ostrovního letního domku – od náhodných lodivodů po staré známé. Snad nejlépe vztah Tove Jansson k cizincům vystihuje poslední muminiho román *Pozdě v listopadu* (1970, česky 1997): přestože v něm rodina oblíbených skřítků nemá žádnou roli, figuruje zde jako implicitní chybějící referent. Zatímco jsou pryč, do jejich velkého domu se bez ohlášení vydá několik cizích bytostí, které v domě společně hospodaří, jako by patřil jim, a je to v pořádku. „Ještě štěstí, že nezamkli dveře!“ „Nezamýkají nikdy.“

Autorka je socioložka a teoretička kultury.

Tove Janssonová: Dcera sochaře. Fair play. Přeložily Nada Bilincová a Jana Holá. Argo, Praha 2022, 212 stran.

Právo na osobní mytologii

Genciána Matěje Lipavského

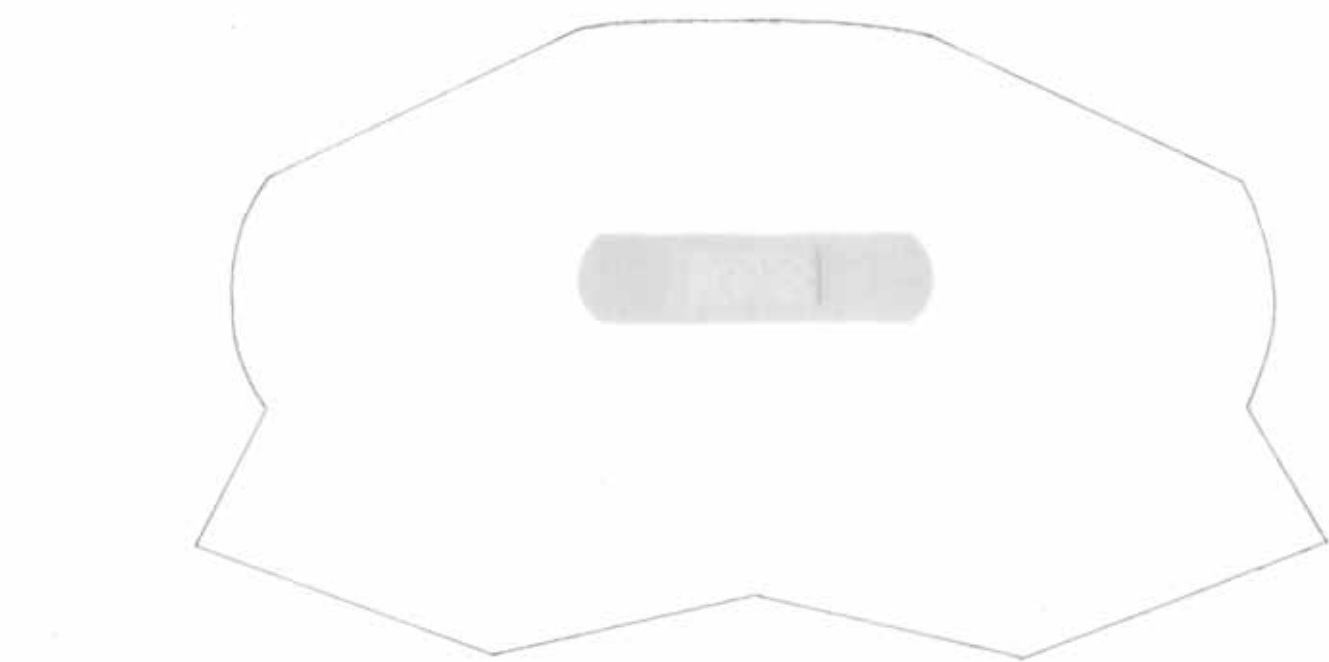
Druhá básnická sbírka Matěje Lipavského Genciána se snaží vyjádřit obecnou zkušenost prostřednictvím velmi osobních veršů. Jejich autor se ohlíží do minulosti, vrací se k dětským iniciacím a zachycuje detaily, které mu ulpěly v paměti.

MARTIN LUKÁŠ

Není snadné hodnotit verše, které stojí a padají s privátní zkušeností jejich autora. Takový autor dělá ze čtenářů de facto rukojmí své poezie. On sám jde s kůží na trh, vydává se všanc, a ať si to připouští, nebo ne, signály jeho „otevřenosti“ a „pravdivosti“ působí na čtenáře – v tradici konfesijního módu – jako záruka umělecké věrohodnosti. Takový autor může doufat, pochybnostem navzdory, že osobním ručením vykoupí nedostatky svých veršů. Leckterá slabší povaha se pietně odmlčí, když sezná, že kniha, kterou se chystá číst, nese varovný, ve své podstatě vyděračný punc osobní výpovědi. Jako si film předznamenává větou „Based on a true story“ kupuje už předem divákovu pozornost, sugerují nám verše privátního charakteru, abychom okolo jejich smyslu našlapovali s vážností a respektem, když už nás básník laskavě pozval do hájemství svých soukromých představ.

Bájná významuplnost

Deklarovaná autobiografičnost limituje čtenářovu, a tím spíše kritikovu perspektivu. Čtenář i kritik se cítí být různou měrou povinováni dostát nabídnutému interpretačnímu klíči. Autor se v komplikovaných šifrách vlastního údělu zpovídá, chce sdílet a chce být chápán, ale za tuto svou „upřímnost“ si nárokuje čtenářovu vůli rozumět. V krajních případech kupčí se svými privatissimy výměnou za naši pozornost a svůj podnik má dobře pojištěný. Bude-li se cítit nepochopen, může na svou obranu prohlásit: „Ale já to skutečně prožil, ono se to opravdu stalo...“ Každý, kdo píše, samozřejmě nějak nakládá s vlastní zkušeností. Ale jsou díla, v nichž privátní zůstává neproniknutelně privátním i přes veškerou snahu učinit z něj společné.

Kristina Láníková: Návrh oční masky (Přípravy), 2020

Druhá básnická sbírka Matěje Lipavského *Genciána* je právě takovým pokusem vyjádřit osobní výpovědi nadosobní sdělení. Za téměř obsesivního ohlížení se do minulosti pracuje Lipavský s tu více, tu méně srozumitelnými obrazy, jimiž, jak se zdá, jeho vzpomínky obrůstají (srozumitelnými co do smyslu, nikoli významu). Soustředí se na utkvělé detaily, jejichž původní, bájná významuplnost se zapsáním a zveřejněním nevyhnutelně vytrácí. Nepřenosné okolnosti jeho dětských iniciací můžu chápat, ale nikdy jim neporozumím. Barvy a nálady skutečných míst, která se propadla v čase, jsou pro mě kulisami prostředkovaných situací a odkouzlených okamžiků, vehementně konzervovaných cizí pamětí a poezií. Odkázaný na autorovy danajské nápovědi, směle se dohaduji o postavení toho kterého motivu jeho osobní mytologie, ne-li přímo „ikonografie“.

Fetišismus babiččina bytu

Chci poukázat na několik zdánlivých maličkostí, protože o ty v *Genciáně* běží především. Jako autorovo krédo lze číst dvojverší „zabývat se jen tím/ co se vypálí do sítnice“. Obvyklé

klíše o výtvarném vidění básníka, který je také malířem, je třeba u Lipavského brát jako bezpříznakový fakt. A totéž platí o barvách, jakkoli to někdy působí, že se autor specifickými názvy odstínů chce blýsknout. Co je na tom neobvyklého, že malíř vidí skutečně barevně?

Podstatnější je sama vizuální povaha vzpomínání a perspektiva toho, kdo ve vzpomínkách vidí: „ať můžu vstoupit/ bočním vchodem k prvotnímu strachu/ na schody na kůr/ kde pravá ruka hladí kámen/ osu závitnice/ kde se jamka v sametu nad kružbou zábradlí/ měkce rýsuje ve výšce dětské brady/ jak mělká lžice“. Pohled je to krátkozraký, ale pozorný. Ve snaze revokovat ztracený okamžik je básník tím urputnější, čím víc se jeho vzpomínka mění ve stále křečovitěji dramatizovaný ornament. Chvilí, do níž se kdysi soustředilo sotva vyslovitelné prožření, nezbyvá než znovu inscenovat, prostorově ji ztvárnit a fixovat jako ritualizovanou sestavu detailů vyskytujících se na určitém místě. Emoci nebo náladu vtělenou už napořád do těchto detailů umocňují smyslové senzacce.

Obdobně si autor počíná, když zvýznamňuje vybavení domácnosti. Kuchyňské náčiní,

konkrétní předměty denní potřeby, které básník, nikoli čtenář, důvěrně zná a k nimž básníka, nikoli čtenáře, váže citové pouto. Rozvíjí se tak obvyklý fetišismus babiččina bytu, kde je každý hrnek stejně důležitý jako místo, odkud je na něj vidět. Jako by snad kýženeho celku bylo možné dosáhnout, vyvoláme-li všechny významné detaily jménem. Jenomže významný je každý detail. Důsledkem jsou fragmenty stejně záměrné jako nevyhnutelné.

Poslední poznámka. Šťastné manželské nebo partnerské soužití, jehož smysl je různorodý a opravdový podle každé jedné dvojice, je krásná, účtyhodná skutečnost. Manželská nebo partnerská lyrika, která je tohoto žitého štěstí výrazem i pomníkem, je pak jen více či méně nepatřičný obraz. Ostatně, nemožnosti vyjádřit některé obsahy privátní povahy si je autor dobře vědom: „o tom jak mi bylo dobře/ nedokážu říct nic“. A nic z toho, co jsem napsal, nemůže zpochybnit opravdovost autorových prožitků, které byly na počátku.

Autor je literární kritik.

Matěj Lipavský: Genciána. Host, Brno 2021, 96 stran.

literární zápisník

Hyena a hroch

JAKUB SEDLÁČEK

Veškeré psaní je politické, řekl by Orwell. Veškeré psaní je svinstvo, řekl Artaud. Události poslední doby dávají za pravdu oběma.

Kremlm rozpoutané válečné peklo šokovalo celý civilizovaný svět, a tak není divu, že vyvedlo z konceptu i nakladatele. Postavilo před ně hlavolam, který dosud příliš řešit nemuseli (bohudík, chtělo by se říct), i když se dotýká samé podstaty jejich činnosti (škoda, mohli by být lépe připraveni, chtělo by se dodat). Jako by se až v době nekončícího proudu zpráv o ruských zločinech začala naplno ukazovat odpovědnost nakladatelské profese. Pravda, mluvíme tu o problému, se kterým se v mnoha jiných oborech moc trápit nemusejí. Designéři, grafici, architekti, sochaři či skladatelé mají svá vlastní kritická místa, v nichž by měli pečlivě zvažovat společenský dosah svého oboru i to, v čí prospěch se angažují. Ovšem na rozdíl od knižních

profesionálů nejsou reproduktory konkrétních lidských hlasů.

Počínaje 24. únorem se facebookové profily českých nakladatelů zbarvily do modrozluté, a je to dobře. Vzápětí však vyplula na povrch nejistota: které knihy teď vydávat a s jakým poselstvím je nabízet čtenářům? A je vůbec etické v okamžiku, kdy na Ukrajině umírají děti a jsou bombardovány nemocnice, nabízet publiku čtení? Je správné dělat dál nakladatelský byznys?

Za vypjatých časů se obvyčejné věci stávají neobyčejnými. V naší redakci dlouhodobě vydáváme knihy, které jsou dnes aktuální víc než kdy dřív. Zabývají se putinismem, ruskou hrozbou, Donbasem. Napsali je špičkoví badatelé a novináři: Timothy Snyder, Mark Galeotti, Ondřej Kundra, Tomáš Forró... Jsem si jistý, že nabízejí klíč k pochopení toho, co se na východ od nás děje. Ale ruku na srdce, dělat jim reklamu *zrovna teď* může vypadat docela nevkusně.

Válka přivedla nakladatele na rozcestí. Jako by si měli volit, zda budou pokračovat v „běžné“ práci a připomínat hrochy, které jejich tlustá kůže chrání před okolním světem, nebo zda zdůrazní svůj angažovaný program – a ocitnou se možná nebezpečně blízko pavilonu hyen, pro něž se utrpení, alespoň v některých očích, stává potravou.

Hrůza rozleptává tvořivost a nesnese estetizaci. Ze sestříhaných záběrů podkreslených dramatickou hudbou, které jako morbidní znělky uvozují válečnou žurnalistiku na zpravodajských webech, se mi dělá zle. Jsou jako trailery na film, který nechci vidět. Ovšem chápu, že každé poselství potřebuje svůj rámec.

Zní to cynicky, ale celý problém podstatně zpřehledňují ruští tvůrci, kteří proklamativně podporují Putina. Mým kolegům v Argu došlo, že vydávat Sergeje Lukjaněnka, který roky vybízí k obsazení Ukrajiny, už vážně nelze, a to bez ohledu na to, že se stal světovým bestselleristou díky fantasy románům, a nikoliv pro své zvrácené politické názory. Přiznám se, že v Pasece jsme měli situaci mnohem jednodušší.

„Šilenství jednoho muže a jeho věrných podřízených rozhoduje o osudu země“, přinesl pár hodin po invazi web ruských opozičních novin Novaja gazeta prohlášení spisovatelky Ljudmily Ulické. „Bolest, strach a hanba, to jsou pocity dneška,“ pokračuje dál autorčin manifest občanské statečnosti, který musel být brzy po publikování stažen.

Mít v portfoliu disidentku, která je už dlouho trnem v oku putinovskému samoděržaví, představuje vlastně luxusní nakladatelskou hodnotu. Dřív jsme museli na vydávání jejích knih shánět mecenáše, neboť ruské instituce

přestaly překlady Ulické podporovat. Dnes nemusíme zmizikovat v edičním plánu ani vypovídat zahraniční smlouvy.

Před více než osmnácti lety jsem napsal text, který mi byl později odcizen. Protože mě v dobách studií zajímal vztah literatury a ilustrací, pokusil jsem se vysledovat, jak se na čtení Nosovova *Neználka* podílejí ikonické kresby Jaromíra Zápala. Porovnal jsem je s obrázky z ruských edic a své závěry uveřejnil v revue Labyrint. Po čase přišla z Euromedií nabídka, abych text v upravené podobě publikoval coby doslov k poslednímu dílu Nosovovy trilogie, což je – pamětníci potvrdí – ideologicky nejvíce zatížený *Neználek na Měsíci*. Učinil jsem tak v domnění, že jde o docela zajímavou interpretaci kdysi oblíbené dětské série, a celou věc pustil z hlavy. Že jsem dělal dáblu advokáta, mi došlo, až když jsem narazil na zdánlivě kulturní, ve skutečnosti dezinformační web Čitárny. Redakcí „podepsaný“ anonym vytrhal před třemi lety z mého eseje keříčky vět a nalámal je do nechutného eintopfu nakladatelských anotací s mastnými oky protiliberálních výpadů na hladině, který se navenek tváří jako literární referát.

Veškeré psaní je politické. V tom lepším případě.

Autor je šéfredaktor nakladatelství Paseka.

Přetvořený dokument

Moskva-hranice Jiřího Weila

Ruský spisovatel Varlam Šalamov, který literárně ztvárnil život v sovětských koncentračních táborech, nevolal po dokumentární próze, ale po „próze vytrpěné jako dokument“. Takovou prózou je i román Moskva-hranice. Reedice tohoto zásadního textu nyní vyšla jako čtvrtý svazek Spisů Jiřího Weila.

ALENA MACHONINOVÁ

Nové vydání prozaické prvotiny Jiřího Weila dávno visí ve vzduchu. Je s podivem, že se do reedice této zásadní knihy někdo nepustil daleko dříve. Dvě dosavadní vydání *Moskvy-hranice* (první z roku 1937, druhé z roku 1991) už léta nejsou k sehnání. Na druhou stranu je asi dobře, že tato naléhavá próza byla vydána až nyní, a sice jako součást pečlivě připravených Weilových spisů. Vychází navíc hned po prvním svazku s autorovými reportážemi a statemi z let 1920 až 1933, s nimiž v mnohém nejen tematicky, ale i formálně koresponduje.

Ruský román

Jiří Weil svůj román o Moskvě první poloviny třicátých let minulého století, ve které se všechno láme a která je sama ostrým předdělem (mezi Evropou a Asií i mezi starým a novým světem), začal psát záhy poté, co se po téměř dvou a půl letech ze sovětské metropole vrátil. Byl vystudovaný slavista a nejel do toho pulsujícího velkoměsta jako zvědavý turista ani jako význačný host, nýbrž jako poučený sympatizant porevolučních pořádků a jako zaměstnanec sovětského nakladatelství pro zahraniční dělníky. Byla to už jeho třetí cesta do SSSR. Do Moskvy přijel v létě třiatřicátého roku. V sovětském tisku tehdy právě probíhala kampaň za hlavní město, jež měla přimět spisovatele, aby ve svých dílech zobrazili jeho radikální proměnu a spolu s tím i další aktuální témata, jako součinnost vědy a umění, práci zahraničních odborníků, fungování továren nebo stavbu metra a jiných monumentálních projektů.

Weil jako by se této výzvy chopil a svůj román doslova napěchoval dobovými realitami – počínaje nazelenalým mýdlem nelibé vůně a konče Běloomořsko-baltským průplavem. Když čtenář dokáže odolat překotnému vyprávění, když četbu záměrně zbrzdí, může se na stránkách knihy příjemně procházet moskevskými ulicemi – natolik je jejich popis detailní a přesný.

Mnozí kritikové Weilově próze po jejím prvním vydání v této souvislosti vytýkali přílišnou reportážnost, dokumentárnost, ba „nerománovost“. Nicméně i v tom jako by Weilův román byl „ruský“ – nejen volbou námětu, ale také způsobem jeho zpracování, který vychází z literatury faktu, prosazované v té době sovětskými avantgardisty, účastníky Levé fronty umění. O autorově zaujetí jejich tvorbou, odvrhující fikci, ostatně svědčí i několik jeho raných článků, které jsou nyní zahrnuty do prvního svazku spisů. Ve statí O Jiřím Tyňanovi například žádal „rozvíjetí fakta tak, jako by byl rozvíjen děj, postaviti skutečný materiál do takového světla, aby byl pocítován jako umělecký“. A sám jako by se tímto požadavkem v *Moskvě-hranici* řídil, když z přehrále faktů skládal příběhy tří hlavních postav, tří cizinců, kteří svět kolem sebe – pro jeho novost a nezvyklost – vnímají daleko vyhrcořeněji než jeho domorodí obyvatelé.

Tři příběhy

Každý z těch tří – Ri, Jan Fischer a Rudolf Herzog – přitom pochází z jiného světa, což jejich pohledy na novou sovětskou realitu ještě odlišuje. Ri, jediná žena a jediná hlavní postava bez příjmení, je dcera židovského továrníka z moravského maloměsta, která se doma cítí spíše v matčině rodišti, ve Vídni. Je to měšťka, která se zpočátku nechala strhnout sionismem, avšak z velkých idejí jí zbylo jen zklamání. Do Sovětského svazu, který ji děsí svou nepodobností čemukoli známému, míří za svým manželem, polským inženýrem Robertem, jenž tam odjel za prací. Svůj svět pohodlí a bezúčelných maličkostí si s sebou Ri odváží zabalený v kufru a je odhodlána jej bránit. I Janu Fischerovi je Riin svět útulného soukromí v ledasčem blízký. Je to pražský intelektuál, novinář a literát. Je to stranický pracovník zaměstnaný v Moskvě jako překladatel. Město i zemi znal dávno předtím, než tam přijel, znal je z knížek, a na rozdíl od Ri byl rozhodnut se místním pořádkům podrobit – a přece jako by zůstal stát kdesi na okraji, „stranou země, která bojuje“. Oproti tomu Rudolf Herzog, Fischerův kolega z Rumunska, se nachází v samotném středu. Je to revolucionář, který se věnuje ilegální činnosti a pro něhož se Moskva stala dočasným útočištěm.

Cesty těch tří se kříží, byť skutečně se protnou jen párkrát – v Riině bytě, který jako by do okolního světa plného překážek a nástrah ani nepatřil, nad malými koflíky nedostatkové černé kávy. Každý z těch tří má vlastní příběh a všechny jsou po svém tragické. Ri se navzdory pevnému úmyslu bojovat za právo

Natalia Gončarovová: Návrh pro finální scénu baletu Pták Ohnivák, 1926

na vlastní svět postupně zařadí do světa kolektivního, který vše jedinečné odmítá a ničí. „Bude sloužit, pokorně sloužit tomuto světu, nemůže se ubránit, chce jen žít,“ běží jí hlavou v okamžiku zlomu, když sleduje masový průvod k oslavám říjnové revoluce, v němž jako by kráčeli všichni, jen ona ne. Jan Fischer v tomto světě, jehož pravidla uznává, přestože s nimi často nesouhlasí, své místo hledá marně. Ri se ho proto časem zřekne. A také celá země ho vyvrhne a prohlásí za nepřítele. „Nikdo z průvodu si nevšímal Jana, nikdo již nechtěl znát Jana, nikdo nesměl znát Jana (...) Jan nebyl (...) ploužil se za průvodem, jediný, sám, poslední, nežijící,“ stojí v závěru románu. Byl to už jiný průvod než ten, který v úvodu sledovala Ri. Byl to smuteční průvod za otevrěnou rakví s tělem Rudolfa Herzoga, který za nový, kolektivní svět položil život.

Nová próza

Weilův román byl od počátku čten jako očitě svědectví (o sovětské každodennosti, o vykonstruovaných procesech), jež část dobových recenzentů vnímala jako přehnané, ba křivé, protože román nadlouho zmizel z veřejného prostoru. A je třeba ocenit, že jeho vydání ve čtvrtém svazku spisů, připravené Hanou a Michalem Kosákovými, přináší podrobný soupis dosavadních ohlasů, komentované výňatky z těch nejzásadnějších a také celé nakladatelské posudky. Už na záložce prvního vydání byl román prohlášen za velmi závažný dokument. A podobně se o něm psalo i na zadní obálce vydání

druhého – jako o jednom z prvních literárních dokumentů o sovětské realitě třicátých let. Avšak dokumentárnost Weilova románu je jiné povahy a nelze v něm vidět jen kritiku stalinismu. Je to „přetvořený dokument“, jak prózu vycházející z hluboké osobní zkušenosti mnohem později v eseji O próze (1965, česky 2015) označil o trochu mladší Weilův současník, ruský spisovatel Varlam Šalamov, jenž požadoval „ne dokumentární prózu, ale prózu vytrpěnou jako dokument“. *Moskva-hranice* takovou „novou prózou“ je, a snad i proto svého času narazila na nepochopení.

Jakkoli strhující může být pátrání po reálném pozadí románu (mnohá obvinění vznesená vůči Janu Fischerovi patrně slyšel Weil na vlastní uši a patřila jemu, když jej propouštěli z moskevského nakladatelství a za trest posílali do Asie), po více než osmdesáti letech je namísto číst knihu především jako umělecké dílo, které předstihlo svůj čas. A skutečnost, že tento text dávno visí ve vzduchu, nesouvisí ani tak s faktem, že v Rusku posledních deseti let se už zcela nepokrytě vracejí praktiky stalinských časů, že se znovu zatýká za neexistující prohřešky, že se dokonce i vraždí. Jde spíše o to, že sám způsob psaní, „posedlost dokumentem“, je vlastní současné próze, jež bezděky aktualizuje postupy z Weilova díla. Pokud přece jen i dnes čtu *Moskvu-hranici* jako svědectví, pak o čelní srážce dvou světů a také o možnosti života v nemožném.

Autorka je rusistka.

Jiří Weil: Moskva-hranice. Triáda, Praha 2021, 488 stran.

Modrá agáve

Nejsou ani tady, ani tam.

Mnoho (často) spí nebo chodí domů

po půlnoci. Jsou tiché, z jejich pokoje se klíčovou

dírkou line proužek mihotavého světla. Svět,

v němž žijí, je neproniknutelný jako tropické

rostliny v džungli – a když ho kousek odhalí,

žasneme. Zápisky z nočního probouzení, herbář snů

a průhledy klíčovou dírkou, jemnou manikéřskou

práci, lány vnitřních pralesů.

Michaela Kukovičová & Petr Borkovec

kořenokvět, květokořen, květ nó & květ koto

Ve stínu a v polostínu
japonského baldachýnu,
za stínem a polostínem,
pod japonským baldachýnem
kvete kytká. Ale jak!?

Kořeny jdou z hlíny ven,
květ se modrá pod drnem!
Je překrásné vykvést v hlíně
pod stínem, pod baldachýnem
z japonského ostrova.

Tisíce podobných ubožáků

Mrtvý les a jiné estetické anomálie

Percepci lesa zásadním způsobem spoluurčují i jeho literární reprezentace. Ať už se jedná o romantizující představy vznešeného a sakrálního místa, topos nebezpečných dobrodružství nebo apokalyptickou umírající krajinu, většinou nás obrazy lesa v literatuře konfrontují s jinakostí.

KRISTINA VÁLOVÁ

„Příroda, to je chrám.“ Není náhoda, že Josef Šebánek v roli dědy Homolky ze známé české komedie pronesl tuto kultovní větu zrovna v lese. Představovat si les jako chrám není pro moderního člověka vůbec těžké – kmeny stromů nám připomínají chrámové sloupy, větve se splétají jako žebrovní majestátní klenby, pod níž prosvitají pruhy světla a line se omamná vůně pryskyřic. Co si ale počít s narušeným, usychajícím lesem, který se v naší krajině objevuje stále častěji?

Nic mimo les

Estetický postoj člověka k lesu má svá specifika. Lesu v první řadě (na rozdíl od běžného uměleckého díla) chybí rámeček. Pokud do něj vejde, jsme jím obklopeni, jsme uvnitř. I v případě, že se díváme na lesní pásmo zdálky, táhne se většinou z jednoho konce zorného pole na druhý, případně se před námi tyčí jako fragment nedozírného celku bez konce a bez začátku, jehož hranice nedokážeme určit. Les navíc vnímáme všemi smysly: slyšíme šumění listů, cítíme vůni tlejícího dřeva, pod nohama nám čvachtá mech. Roli těla při estetické percepci přírody vystihl John Muir v knize *Mé první léto v Sieře Nevadě* (1911, česky 2015): „Pít zdejší vodu, chutnající jako nejvybranější víno, a dýchat zdejší živoucí vzduch je čirá radost, kterou přináší i každý pohyb končetin, zatímco celé tělo jako by vnímalo krásu – je-li jí vystaveno – tak, jako vnímá táborový oheň či sluneční svit, jelikož krása do nás vstupuje nejen skrze zrak, ale stejnou měrou do nás jako sálavé teplo proniká všemi póry, a způsobuje tím nevysvětlitelný nával bouřlivého, radostného vytržení.“

Poutník se při průchodu lesem neubrání existenciálními otázkám: kdo stvořil tu velkolepou krajinu, v níž se snadno můžeme ztratit a už odtud nevyjít? V pralese budou naše myšlenky směřovat k tajemné a nepoznatelné Přírodě nebo ke všemocnému Stvořiteli. Procházíme-li monokulturou, myslíme na člověka-hospodáře, jehož dílo jej přesahuje svou výškou i dlouhověkostí. Najednou se rozostří hranice našeho vnímání, není jasné, co je pozadí a co ne, fokus se mění s naším pohybem a zaměřením naší pozornosti. Jsme v zajetí mnoha mikro- i makrostruktur, každý pařez je svým vlastním světem a zároveň součástí obrovského celku, neustále se proměňujícího v závislosti na množství jevů – od činnosti nejdrobnějších organismů po změny počasí nebo střídání ročních období. Tvorba estetického objektu je za této situace problematická nejen kvůli obtížnému vytváření distance. Aby bylo možné probudit estetickou funkci lesa, musí ustoupit do pozadí jeho ostatní funkce. John Muir to shrnuje jednoduše: „Co bych dělal v lese, kdybych myslel na něco mimo les?“

Houbaři, bděte!

Vratme se ale k „mrtvému lesu“. Jak vstoupit do porostu, který se od výše zmíněných představ o lese liší, a jaká specifická estetická zkušenost se v něm rodí? Z biologického hlediska ovšem „mrtvý les“ doopravdy mrtvý není, jen tak po určitý čas vypadá. Mezi normálním

a suchým lesem můžeme pozorovat ještě jedno stadium, a sice „rozpadající se les“. Tento pojem se používá pro určitou fázi vývojového cyklu lesního ekosystému, kdy jsou plošně odumírající stromy nahrazovány nově rostlými a dochází tak k přirozenému zmlazení.

K obecně transkulturním jevům patří uctívání stromů coby symbolů dlouhověkosti a odolnosti, proto pohled na umírající les pro většinu pozorovatelů představuje spíše nepřijemný zážitek. Část lidí přesto dokáže tato místa tolerovat, nebo si dokonce najít důvod, proč je navštěvovat, jakkoliv to nemění nic na tom, že suchý les považujeme za něco nepřirozeného, znepokojivého nebo odpudivého. Proces „dobývání“ estetické funkce pak souvisí s obrazem zmaru a jeho interpretací, jež může vést až k probuzení schopnosti hledat krásu, kde bychom ji nečekali, nebo k různým formám imaginace, díky nimž můžeme prohlubovat svůj vztah k přírodě a její ochraně. Nejprve ale musí – jak by řekl Jan Mukařovský – estetická funkce získat převahu nad těmi ostatními (musíme odolat hledání hub a plašení komárů). Ovšem, některé interpretace estetickou funkci nutně nenařezují, zejména funkce magicko-náboženská, spojená s obrazem lesa coby „svatyně“ nebo díla Stvořitele či Přírody.

Volání po obnově

Pokud se nám tato niterná operace podaří, vstoupíme do světa mrtvého lesa, kde se můžeme začít pomalu rozhlížet – třeba v doprovodu Josefa Váchala a jeho monumentálního díla *Šumava umírající a romantická* (1931). Při pohledu na rozsáhlé plochy uhynulých stromů jsme konfrontováni s konečností života. V první řadě jde o stromy,

v druhé o nás samé. „Tisíce podobných ubožáků zde stojí o hlavách zmrzačených, bez naděje, že vzhůru téměř své k slunci vyzvednou jak šťastnější ve kraji bratři; obraz lákající ku přemýšlení o stejných osudech lidských.“ Smrt jakožto aspekt života opatrně odsunovaný na jeho okraj před námi najednou vystupuje jako šokující a děsivá skutečnost. „Mrtvo vůkol černých příšer odumírajících kolem slatí stromů, sehnutých nad svým hrobem! Pokřiveny v páteři, s větvemi před se k zemi nataženými udržují se zde smrčiny jak nesmírné legie mrzáků takřka jen zázrakem.“ Úlevným momentem je pak vědomí, že les sice umírá, ale zároveň se díky tomu znovu rodí. „V místech těžce dostupných odumírají tam staří veteráni, obklopeni novou rychle dorůstající generací, nemohoucí zapustiti náležitě své kořeny. Vše hyne tam, též rychle se střídá.“ Uvědomujeme si, že zakoušíme něco, co nás přesahuje – jsme svědky mystéria vzkříšení, zániku a vzniku zároveň. „Kolem kořenů či již jen pařezů a kol kmene touha po dalším životu v novém projevu svého rodu se jeví výhonky mladými, z otců rašícími; jest to volání po obnově.“

Díky ambivalenci a mnohoznačnosti lesního prostředí se v něm můžeme pohybovat i po odvrácené, temnější a tajemnější straně života. Výsledkem může být mimo jiné vnímání smrti jako spojenky života nebo odvaha objevovat krásu v něčem, co se nám na první pohled může ošklivit. Henry David Thoreau v *Mainských lesích* (1864, česky 2012) o „věčném životě ponurého lesa“ s nadějí prohlašuje: „Jaké místo, kde může člověk žít, zemřít a být pochován! Zde by lidé bezpochyby žili navěky a vysmívali se smrti a hrobu!“

Autorka studovala sociální a kulturní ekologii.

Josef Váchal: Pahýly stromů vyvráceny vichřicí, 1931

Za mezi

Dopadlo to jako vždycky

MATOUŠ JALUŠKA

Probouzejí se teď všelijací démoni. Démoni války, hladu, strachů a nenávistí, kolektivních vin. Mysleli jsme, že jsou dávno uspaní, outsourcovaní někam do Sahe-lu, na Střední východ, anebo do internetových diskusí. A teď jsou s námi a podrážejí nám nohy. Kdyby to aspoň byli známí čerti z pekla...

Slovo démon vzešlo z řeckého daimón, a to patří ke slovesu daiomai, tedy „sdílet“ či „rozdělovat podíl“, ale i „trhat na kusy“. Neleze z něj čert, ale osudovost. Podíl na světě, který si člověk nevybírá, ale je mu přidělen jako kousek dortu, vytržená stránka z knihy nebo střep, ostraka. Když se teď zprava zleva říká, že se zase probouzejí dějiny, asi k nám dorazila nová přepravka těch střepů. Démoni, prostředníci mezi bohy a lidmi, nám ji nesou.

Nejprve to padlo na stromy. Kamiony sviští do sadů, pod koly drtí vymláčenou silničku, tak co s tím? Našinec by třeba uvažoval o železniční vlečce přes pole, když už je v místě dráha, ale je jiná doba, nedá se nic dělat. Silnička se z gruntu vyspráví a rozšíří, okolní zeleň bude „upravena“. Po obou stranách padají k zemi vzrostlé duby a stoleté jabloně. Démon se probudil a už se od eráru valí na soukromníka, který vedle té cesty bydlí. A dobrý člověk se podvoluje sudbě a podtíná zdravé topoly, co pamatovaly španělskou chřipku. Kácí zahrádkáři, kácí železniční správa, kácí obec sokolská. Důstojné dámy posílají mládence s motorovými pilami na svah, kam samy těžko dojdou. Nelze zůstat stranou, ani když začnou padat lidé.

Chvilí to vypadalo docela dobře, nebo aspoň miň zle, po vlhkém roce, po volbách. Ale endorfin opadl, jsme tam, kde jsme, a sami klesáme tak, jak padá svět. „Když nečistý duch vyjde z člověka, bloudí po pustých místech a hledá odpočinutí, ale nenalézá. Tu řekne: Vráť se do svého domu, odkud jsem vyšel.“ Přijde a nalezne jej prázdný, vyčištěný a uklizený. Tu jde a přivede s sebou sedm jiných duchů, horších, než je sám, vejdou a bydlí tam; a konce toho člověka jsou horší než začátky.“ Tak mluví na konci dvanácté kapitoly Matoušova evangelia Ježíš. Poslední věci jsou horší než první. Začalo to špatně, pak se to trochu zvedlo, ale skončilo to dokonalým fiaskem. Matoušův Ježíš tak mluví v odpovědi farizeům, svým nejbližším židovským konkurentům. Vedena obvyklým antijudaismem, četla církevní tradice ta slova obvykle jako odsudek starozákonního lidu. Podle Jeronýma byl nečistý duch z Židů vyhnán, když přijali Tóru, a pak se do nich vrátil, když se pohané začali obracet ke křesťanství. Jenomže farizeové po Ježíšovi nechtějí, aby jim řekl, co jsou zač, ale žádají jej o znamení, aby udělal nějaký velkolepý skutek, aby se vznesl k nebi, aby zbořil a zase postavil chrám. Něco, čím by ukázal svou moc a oprávnění. A protagonista v odpovědi namísto sebe ukaže ke světu.

Znamení je to, když si myslíte, že jdete správným směrem, ale hle: ono se to špatně vrátí a bude to sedmkrát horší. Matouš tu nepoužívá slovo daimón, ale pneuma. Mluví o „zlém duchu“ nebo „vanutí“. Přichází to do člověka a pak jím to hýbe. Ten pohyb – pohyb k horšímu – tedy sám o sobě něco znamená. U Matouše v první řadě to, že se blíží spása. Když noční tma houstne a teplota klesá k nule, asi bude brzy ráno. Možná, snad. Ale zatím trvá tma. A bůhví, co uvidíme, až se rozední. Objednal jsem nějaké semenáčky. Jsem zvědavý, co na ně padne.

Nečekaní vrazi

Severské krimi seriály podle skutečných případů

True crime dokumenty si dlouhodobě udržují vysokou popularitu a v posledních letech jejich záběr rozšiřuje hraná televizní produkce. Příkladem jsou seriály *Nečekaný vrah* a *Případ: Ponorka*, jejichž autoři na pomezí fikce a faktuální tvorby nacházejí prostor pro kritiku nefunkčnosti bezpečnostních aparátů, ale také pro inovaci zdánlivě strnulého žánru.

PETR PLÁTENÍK

Zatímco Česko na počátku letošního roku prožívalo retrománii s televizní minisérií *Devadesátky* (2022), ve Švédsku se jen nedlouho předtím odehrála vážná debata o otázkách tvůrčí etiky při převodu citlivých skutečných událostí do podoby uměleckého díla. V centru pozornosti přitom nebyly legrační účesy, dobová móda ani fascinace deviantními osobnostmi zločinců, ale televizní převyprávění nejslavnějšího kriminálního případu v dějinách severského národa.

Porouchaný Columbo

V seriálu *Nečekaný vrah* (Den osannolika mördaren, 2021) sledujeme hned v úvodu sugestivně podané ztvárnění vraždy švédského premiéra Olofa Palmeho, ke které došlo 28. února 1986 ve Stockholmu. Nejedná se zdaleka o první pokus vyplnit fikcí prázdná místa v pátrání po neznámém vrahovi. Zásadní rozdíl oproti předchozím tvůrčím počinům spočívá v tom, že nyní je divákům předkládána verze událostí posvěcená oficiálními výsledky vyšetřování. Po další revizi důkazů a výpovědí i ve světle nově zjištěných skutečností byl roku 2020 za Palmeho vraha označen grafický designér Stig Engström. Zároveň byl celý případ uzavřen, protože hlavní podezřelý spáchal již před dvaceti lety sebevraždu, čímž zanikla možnost jej trestně stíhat.

Pomineme-li, že Engströmovo obvinění stojí výhradně na nepřímých důkazech (nenašla

Policejní pátrání je navíc rozvráceno osobními ambicemi hlavního vyšetřovatele a přílišnou politizací případu, když se motiv činu hledá v konfliktech vzešlých z Palmeho veřejného působení. Po kolapsu největší kriminální operace ve švédské historii a uplynutí několika dekád přichází se zlomovými odhaleními až investigativní novinář. A jak se v průběhu děje dozvídáme, právě on je skutečným vyprávěčem příběhu, který se odvíjí před našima očima. Jeho motivací je snaha poukázat na naprosté selhání policejních složek, které ve snaze o co nejrychlejší nalezení vyhovujícího rozřešení záměrně opomíjely závažné důkazy a sledovaly linie vyšetřování odporující známým faktům. Ještě pozoruhodnější je pak portrét předpokládaného Palmeho vraha. Ke spáchání trestného činu jej sice vedla osobní nenávisť k švédskému premiérovi, v ostatních charakteristikách se ale očekávanému profilu pachatele vymyká. V originále se minisérie jmenuje doslova „Nepravděpodobný vrah“. A právě slepá skvrna ve vidění vyšetřovatelů, ale i Engströmových blízkých a přátel bránila odhalení pachatele vraždy, jakkoli se ve snaze zamést stopy dopouštěl chyb. Stále jde ovšem jen o pravděpodobného pachatele, protože absolutní jistotu nebudeme mít nejspíš nikdy.

Inspirativní Ponorka

Policejním procedurálem je i minisérie *Případ: Ponorka* (Efterforskningen, 2020), která

divákům ani jednou neukázat. V centru pozornosti stojí převážně úsilí bezpečnostních (a záchranných) složek, tedy esence zvoleného žánru. Zcela v intencích moderní severské krimi je vyprávění rozšířeno o scény choulostivé komunikace mezi hlavním vyšetřovatelem případu a rodiči zavražděné ženy a o vhledy do soukromí tohoto vytíženého elitního policisty, který své práci obětuje rodinný život.

Antibulvární přístup

Vypuštěním jedné z podstatných složek žánrové soustavy, totiž přímé interakce mezi kriminalisty a podezřelým, se tvůrci záměrně připravili o sugestivní výrazový prostředek. Mohl je k tomu vést jednak minimální vliv takto získaných informací na výsledek vyšetřování, jednak kreativní potenciál záměrného tvůrčího omezení. Výsledkem je zachycení policejní a justiční práce v nejběhovějším nasvícení, jaké hraná faktuální tvorba umožňuje, aniž by vyprávění ztrácelo na poutavosti a napínavosti. Většinu děje sledujeme mravenčí práci vyšetřovatelů, kteří (zejména s pomocí potápěčů pátrajících v moři po ostatcích obětí) skládají dohromady usvědčující materiál pro státního zástupce. Že pachatel zločinu bude odsouzen, je zřejmé takřka od začátku. Otázkou – a hlavní dramatickou zápletkou – však je, jestli za neúmyslné zabití, nebo za chladnokrevně plánovanou vraždu.

V seriálu *Případ: Ponorka* sledujeme mravenčí práci vyšetřovatelů. Foto TV2 Danmark

se vražedná zbraň ani neexistuje očitý svědek násilného činu), určení hlavního viníka jako by tvůrcům rozvázalo ruce. Místo stupňovaného detektivního pátrání, ústícího ve vágní pojmenování potenciálního pachatele, se tak setkáváme s nezvykle konstruovaným policejním procedurálem v nejlepší tradici columbovského „howcatchem“. Palmeho vrah je divákům od prvních momentů známý. Podle pravidel žánru bychom tedy následně měli sledovat duel mezi pachatelem, odvracejícím od sebe podezření, a policejním sborem, jenž směřuje k usvědčení viníka. Obě strany ale selhávají. Engströmovy svědecké výpovědi jsou tak zmatené a nekonzistentní, že je dokonce úplně vyloučen z vyšetřování jako nespolehlivý zdroj informací. Takřka nikdo přitom neuvažuje o možnosti, že za tím vším je nějaký záměr.

vznikla v dánsko-švédské koprodukcí. Důraz na žánrové zařazení je zde zcela zásadní, protože způsob, jakým Tobias Lindholm, tvůrce seriálu, scenárista a režisér v jedné osobě, nakládá se žánrovými konvencemi, je opravdu osvěžující a inspirativní. Jedná se o relativně nedávný případ, který má většina diváků ještě v živé paměti. Když se od půlky srpna 2017 začaly objevovat první kusé informace o pohřešované švédské novinářce Kim Wall, kterou možná zavraždil amatérský vynálezce při projížďce jím zkonstruovanou ponorkou, oduševňující celosvětovou pozornost. Zkratkovité zprávy z následného vyšetřování a soudního přelíčení jsme mohli sledovat i v českých médiích.

Na rozdíl od tvůrců *Devadesátek*, ale třeba i *Nečekaného vraha*, se Lindholm rozhodl dnes už soudně usvědčeného pachatele

Styl, který Lindholm a jeho spolupracovníci zvolili, můžeme označit jako „antibulvární“. Nejen tvůrci, ale často i kamera si udržují od hlavních představitelů znatelný odstup. V delších záběrech nechávají doznívat emocionální náboj zachycených výjevů a záměrně minimalistická inscenace především exteriérových scén evokuje dokumentární formu. Estetická distance – umožňující divákům z pohodlí obýváku nezaujatě sledovat násilné činy a utrpení osob vtahovaných do černé díry vyšetřování – se před našima očima pomalu rozpadá. A zůstává nepříjemný pocit, že vražda je hlavně obří tragédie, narušení přirozeného i společenského řádu, který se ochránci zákona s vypětím všech sil, a často i díky náhodě, snaží stále znovu aspoň načas obnovovat. Pokud tedy vykonávají svou sisyfovskou práci dobře. Autor je filmový publicista.

Danse macabre na střední

Druhá sezóna seriálu Euforie

Jeden z nejoceňovanějších teenagerských seriálů současnosti *Euforie* se zkraje letošního roku dočkal očekávané druhé sezóny. Opět přináší otevřený pohled na kontroverzní témata. Zároveň však nezastírá, že se jedná o příkrášlenou verzi odvrácených stránek dospívání, a nabízí vizuálně strhující, místy až hypnotickou podívanou.

JAN BODNÁR

Euforie nesklouzává ke klišé milostných trojúhelníků. Foto HBO

První řada *Euforie* takřka hned po svém odvysílání v roce 2019 zažehla menší kulturní revoluci na poli televizní zábavy pro teenagery. Vizuálně opojný titul z produkce HBO, reflektující s nebývalou otevřeností a silným sociálně kritickým apelem problémy dospívání v současné Americe, se stal senzací a získal několik cen Emmy. Zatímco v seriálu *Beverly Hills 90210* (1990–2000), líčícím dospívání v devadesátých letech, bylo nejhorším morálním prohřeškem, když se Donna opila a nebyla připuštěna k maturitě, hrdinky a hrdinové *Euforie* už naplno okoušejí temná zákoutí depresí, úzkostí a drogových i jiných závislostí. Navzdory komplikované produkční historii se seriál téměř po tříleté pauze vrací s druhou sezónou – a může tak prokázat, nakolik ucelenou autorskou výpovědí vlastně je. Seriál je sice volně založen na stejnojmenné izraelské minisérii, jeho tvůrce Sam Levinson ale zároveň čerpá i z vlastních teenagerských zkušeností s drogami a depresemi.

Den závislosti

V prvním dílu nové sezóny příběh plynule navazuje tam, kde v předchozí sérii skončil. Autoři scénáře bez větší expozice na pozadí novoroční party přivádějí většinu hlavních postav zpět a v rámci jednoho omezeného prostoru a důmyslných kamerových jízd je nechávají vzájemně interagovat. Pozornost ovšem poutá nový stylistický přístup – obraz je oproti první sezóně výrazně saturovaný a zrnitý. Divácké hledisko se opět výrazně fixuje na hlavní hrdinku Rue, která se nadále bezútešně propadá do drogové závislosti. Do jejího komplikovaného milostného vztahu s transgender dívkou Jules nečekaně zasáhne nově příchozí spolužák Elliot (hraje ho zpěvák Dominic Fike). Levinson si však dává záležet, aby zásadní dějová linie nesklouzávala ke klišé milostných trojúhelníků z televizních dramát ze střední školy. Skrze Elliota nazíráme charakter a vztah ústředního páru z nové perspektivy, přičemž postava poslouží i jako katalyzátor jejich stupňující se partnerské krize. Kromě Elliota je novou výraznou postavou feťacka Faye, kterou hraje porno-hercečka Chloe Cherry. Jinak se ale série koncentruje na staré známé tváře, jejichž příběhy nadále rozpracovává.

Pokud byla první série některými konzervativnějšími hlasy osočována z až příliš líbivé

a estetizované reprezentace drogové závislosti, v té druhé už se Levinson a jeho tvůrčí tým nezdráhají poukázat na drtivé dopady narkomanie na jedince i jeho okolí. Postupný sestup Rue do závislosti graduje během jednoho z dílů, a to především díky působivé scéně zachycující intervenci jejích blízkých. I když je nakonec díl výrazně stylizován do žánrové nadsázky, kdy se Rue například dostává do prostředí drogového gangu, ze kterého se následně pokouší utéct, až naturalisticky podané projevy abstinence příznaků v americké společnosti. Podobně na příkladu postavy Cassie, která oproti předchozí sezóně dostává mnohem více prostoru, Levinson analyzuje až chorobnou snahu být ve vztahu a upínat se k druhému člověku.

Proti komu revoltovat?

V první sérii bylo jedním z hlavních témat mezigenerační nedorozumění mezi dospívajícími a jejich rodiči. Toto téma lze demonstrovat především na dějové linii školního krasavce Natea a jeho otce Cala, který dlouhodobě nabourává rodinnou idylu svými četnými nevěrami s muži. I když tento příběh nakonec dospěje k poněkud laciné, až archetypální pomstě syna na zlotřilém otci, nejedná se o jednostrannou kritiku generace rodičů. Tentokrát se tvůrci daleko více zabývají otázkou, co dělat, když už není proti komu revoltovat.

Poté, co Cal rodinu nakonec opustí, analyzuje seriál hledisko dospívajících, kteří sami přejímají vlastnosti a chyby rodičů. Tvůrci sice při výstavbě této dějové linie volí postupy jako z prvních hodin psychoanalýzy, ale téma následování negativního vzoru rodičů a neschopnost z nastaveného vzorce vybočit je na poměry televizní tvorby tohoto druhu reflektována nebývale trefně. Flashbacky do otcovy minulosti zároveň otevírají palčivé téma coming outu a složitého vyrovnávání se s vlastní sexuální orientací, které může mít fatální důsledky pro životy ostatních.

Trendující tragédie

I přes drastické výjevy drogové závislosti a scén na hranici sexuální exploatace však nelze opomenout, že se přece jen jedná o poněkud příkrášlenou verzi lidského utrpení, jakkoli je seriál někdy vyzdvihován za svou domnělou autentičnost. Nedá se například přehlédnout, že většina herců a hereček má background ve světě modelingu, a patrně jsou i komerční ambice seriálu. Ostatně jednotlivé scény a hlášky trendují na sociálních sítích, hlavně na Tiktoku a Instagram Reels. Kostýmy hlavních postav (především vyzývavé Maddy) se prodávají ve velkém a protagonisté se stávají tvářemi módních značek a obálek časopisů. Stejně ambivalentní je i žánrová oscilace celé série. Dojde třeba i na akční sekvence přestřelek, ale potenciálně silná linie, kdy se Rue zaplete s drogovou dealerkou, je v závěru zcela nepochopitelně opuštěna. Na hraně autorské geniality jsou oproti tomu předposlední a poslední díl, které události první sezóny zasazují do nových kontextů prostřednictvím divadelní hry napsané jednou z hlavních postav a zároveň plynule přecházejí k současnosti i možné budoucnosti protagonistů.

Sam Levinson se při tvorbě nové řady opět obklopil ustáleným tvůrčím týmem, do kterého patří herečka a zpěvačka Zendaya, kameraman Marcell Rév nebo hudebník Labrinth. Společně v mezidobí příprav na druhou sezónu vytvořili také komorní drama *Malcolm a Marie* (2021), jež bylo napsáno a natočeno během pandemie. I z nové *Euforie* je patrné tvůrčí nadšení jejích tvůrců – jedná se o vizuálně strhující, místy až hypnotickou podívanou, která opět posouvá hranice toho, co seriál pro teenagery ještě snese. Škoda jen, že obdobná péče nebyla věnována i narativní struktuře některých dějových linií. Na jistou bezcílnost doplácí především postava populární Kat, která v nové sezóně nemá moc co nabídnout, a to samé v závěru platí pro Jules, kterou jako by definoval hlavně její vztah k Rue. Navzdory těmto výtkám je však druhá řada *Euforie* jednou z hlavních letošních seriálových událostí a v mnohém dokonce překračuje stín adorované první série.

Autor je filmový publicista a producent.

Euforie (Euphoria). HBO, USA 2022 (2. sezóna).

Vytvořil Sam Levinson.

my street films Zašlete nám svůj nápad do **17 | 4** a vyhrajte **filmový workshop**

**FILM ZAČÍNÁ NÁMĚTEM
TŘEBA TÍM VAŠÍM**

NÁMĚT: VESNICKÉJ ASFALT

Již několik let se pohybuji v parkurové komunitě a měkkostí její členové mě nepřestávají fascinovat. Třeba brácha Josef a Vítak, co tráví parkour na vesnici. Jejich život v sobě schovává jakousi směs vesnické poetiky, dětské nevimosti, skromnosti a zároveň tuhle dřinu. A já budu nasnírat volný, když ho budu moct zachytet.

Petr Žemla, účastník workshopu 2021

MINISTERSTVO KULTURY | B | R | N | O | PRAHA PRAHA PRAHA | dafilms.cz | Ji hlava | **mystreetfilms.cz**

G HMP

The Worlds of Jindřich Chaloupka

Hošková, Gross, Jankilevskij, Kabakov, Karlíková, Kolíbal, Nepraš, Orišková, Pištěk, Štejnberg, Želíbská a další

Městská knihovna, 2. patro, 15.3.–19.6.2022

Výstava o životě a díle výtvarného kritika.
An exhibition about the life and work of an art critic.

Inspirace Polskem

diskuzní cestovatelská série

16. 3. 19.00 Kouzlo starých továren Lodže
20. 4. 19.00 Historie na dotek v moderních muzeích
4. 5. 19.00 Výlety podél Baltu

Ústřední knihovna, Mariánské nám. 1 www.mlp.cz/akce

Bertolt Brecht

NdB

Národní divadlo Brno Režie: Aminata Keita

čínohra Premiéra: 25. března 2022 v Mahenově divadle

Kavkazský křídový kruh

Válka uražené ješitnosti

S Viktorem Šenderovičem o současné ruské satíře

Ruský dramatik Viktor Šenderovič zavítal v březnu do Prahy na pozvání Divadla pod Palmovkou, které uvedlo filmovou inscenaci jeho hry Vidět Salisbury. Umělce prohlášeného v Rusku za „zahraničního agenta“ jsme se zeptali, jak Putinův režim přistupuje k humoru a jak se proměnil vztah mezi ruskou politikou a kulturou.

OLGA PAVLOVA

Je po 24. únoru v Rusku ještě vůbec možná satira? Satira je možná kdykoliv. Podobnou otázku si pokládal Theodor W. Adorno, když se ptal, jestli je po Osvětimi ještě možné psát básně. Lidé píší poezii i po Osvětimi, ale nikoli jako by se nic nestalo. Fráze o šepotu, pelu, slavičkoví a růžích pak vyznívají vulgárně. Dnes se podobná proměna odehrává na sociálních sítích. Mnozí dříve zveřejňovali fotografie kočiček a dortů. Pokud v tom někdo pokračuje i dnes, je zřejmé, že s ním není něco v pořádku... V satíře je důležité položit si dvě otázky: jak psát a co psát. Narazil jsem na to, když jsem v devadesátých letech vytvářel televizní pořad Loutky, v němž se objevoval opilý Jelcin a dirigoval celý politický orchestr. Potom přišly výbuchy domů v Beslanu, útok na moskevské divadlo na Dubrovce. Ani tehdy satira nezmizela. Ostatně Lion Feuchtwanger napsal svůj slavný dopis německým divadelníkům v roce 1941. Arkadij Averčenko po bolševickém převratu sepsal Tuceť nožů do zad revoluce. Možné je tedy leccos. Hlavní otázkou ale zůstává, kde je pravda. Autoritářská, totalitní země, která vede agresivní válku, je naprosto neslučitelná s jakoukoli svobodou slova. Proto také zakázali rádio Echo Moskvy. Satira je formou pravdy, a proto se samozřejmě zakazuje jako první, což Vladimir Putin také učinil.

Takové změny se však neodehrají ze dne na den... Víte, satirik, stejně jako lyrický básník, by se neměl ptát, o čem psát. Každý básník, satirik nebo romanopisec má psát o tom, co ho znepokojuje. V opačném případě vzniká „dopis na objednávku“ a socialistický realismus.

Nepopisujete takto náhodou i současný komerční kulturní provoz? Debaty o tom, jak napsat dobrou hru nebo román, přece slyšíme často. Jak napsat dobrý román? Jak si zvolit to správné téma? To je jednoduché! Dnes frčí feminismus, brzy půjde na dračku téma Ukrajiny. A já na to říkám: ne, ne a ne! Člověk, který touží po velkých nákladech a chce být in, je hňup.

Co se vlastně stalo s vašimi Loutkami? V roce 2003 byl okupován tehdy nezávislý televizní kanál NTV a Loutky přešly do rukou prvního kanálu. Některé mé postavy se znovu objevily na obrazovkách a „odvážně“ kritizovaly Borise Němcova, Valerii Novodvorskou a George W. Bushe. Popularita Loutek klesla tak desetkrát. A není se čemu divit, satira je věc etická, a když někdo kope ležícího, není to sranda. Satira by měla být vždy namířena proti silným a domýšlivým. Někdy za Dmitrije Medveděva se objevil pořad Multličnosti [Pohan osobnosti nebo také Pohádka osobnosti – pozn. red.], opět s panenkami, ale jinými. Objevil se v něm i Putin. V jedné písničce se pouštěli do paní, která řekla něco proti Rusku, zpívali něco proti Saakašvilimu, proti zaprodaným liberálům a prohnilemu Západu. A poslední sloka byla o tom, jak je Putin skvělý a jak se ho všichni bojí...

Potom se na kanálu TNT objevil Comedy Club. Má tento pořad něco společného se satirou? Stand-up může být extrémně drsný, ale to, co jsem zde viděl, nemělo se satírou nic společného. Je to takový prisprostlý toaletní humor. Jednou tam herec a televizní moderátor Maxim Galkin zavtipkoval o Putinovi. To byla panečku odvaha! Prezident prý mívá zpoždění, dokonce si kvůli tomu jednou nakřivo nasadil motýlka. Zároveň však Galkin zdůraznil, že nejde o nic zásadního, protože na Putina stejně všichni vřdycky počkají.

Nepřipomíná vám současná situace návrat do sovětské doby, kdy se sice dalo vtipkovat, ale jen se souhlasem nejvyššího vedení? Ano, žertovat se dá, ale jen opatrně a na povolená témata. Každý chápe, kde se nachází hranice. Nikdo se nebojí dělat si legraci z veřejných vystoupení ministrů, později se ukázalo, že je možné jemně zesměšnit i Medveděva. Jednou v nultých letech mě vedení novin Kommersant požádalo, abych jim zvýšil popularitu svými texty – ale měli příliš stažené ocase. Nabídl mi prostor pro nemilosrdný humor,

Viktor Šenderovič. Foto archiv Divadla pod Palmovkou

ale bez zmínek o Putinovi, Medveděvovi, Sobjaninovi. Odpověděl jsem jim podobnými slovy, jaká slyšeli ruští vojáci z Hádího ostrova: „Ruská válečná lodi, jdi do prdele!“

Mimochodem, neděsíte se toho, že se vaše satira postupně mění v proroctví? Bohužel se to děje a černý humor přestává být humorem. Mění se intonace a objevuje se prorocký podtón. Čtyři roky po napsání hry Vidět Salisbury přišla válka. Tehdy jsem psal o Matce vlasti, která je připravena obětovat všechny své syny, aby potrestala nepřátele. A teď ta ubohá, militarizovaná, nešťastná, nemytá Matička vlast rozpoutala válku.

Ve hře se tato postava bojí, že se z ní vymyje ruský duch, zmizí její identita a ztratí se mezi Nerusy. Ano, a Demence Petrovna Bezmezná ke konci hry dodává: „Jsem bezmezná! Tady mi ještě něco narostlo. Tam dole. Okolo Ukrajiny...“ Už před dvěma desítkami let bylo jasné, že tato nemoc postupuje: Ukrajina, Osetie, baltské dopravní koridory. Ve skutečnosti Matička vlast neumí nic jiného než válčit, a vlastně ani válčit pořádně neumí. Dnes si světoví generálové dělají legraci z toho, jak Rusko bojuje.

Putinova propaganda běží už přes dvacet let. Proč se jeden z hlavních akcentů klade na „degenerovanost“ Evropy, kterou vyjadřuje třeba neologismus „Gayropa“? To je jednoduché. Hlavní myšlenkou je, že zatímco „oni“ degenerují, my jsme strážci duchovna. Postoj ke gayům, stejně jako vztah k Židům a menšinám obecně, je lakmusovým papírkem každého fašismu. Putin je přitom politicky extrémně konzervativní. Když se ukázalo, že jeho oblíbenou knihou je Štít a meč od spisovatele Vadima Koževnikova, opěvovaného za socialismu, vše začalo dávat smysl. Putin našel polohu, která ho sblíží s lidmi. Není už představitelem Lubjanky, není důstojníkem

KGB ani zlodějem, je oporou spirituality, toho tajemného ruského ducha. Odpovědí může být báseň Sergeje Plotova, jehož také cituji ve hře: „Zeptáte-li se, odkud se země rodná vzala,/ řeknu vám, odpovím vám:/ nejedli jsme, nikam jsme nechodili,/ žili jsme duchovní cestou.“ Vypěštovali jsme si pocit vnitřní nadřazenosti. A vyléčit se bude náročný proces. Je velmi těžké se tohoto klamu vzdát. Průměrný Rus na něm lpí.

Český publicista a překladatel z ruštiny Libor Dvořák vyprávěl, že když přišel

v roce 1968 na filosofickou fakultu, rusistka Eva Boučková řekla, že jazyk a literatura za okupaci nemůžou. Jak se proměnil vztah mezi ruskou politikou, jazykem a kulturou? Jsou to moudrá slova. Zároveň už několik let opakuji, že bych nechtěl být na konci čtyřicátých let Němcem v Evropě. Mohl bych dostat přes držku i za obyčejné „Guten Morgen“ a ani bych se nedivil. Zkuste dnes obyvateli Melitopolu říct, že ruský jazyk a kultura jsou Anton Pavlovič Čechov, Lev Nikolajevič Tolstoj, Sergej Rachmaninov. Výrazil by s vámi dveře, a udělal by dobře. Už nejsme dědici Tolstého a Čechova, ale těmi, kteří zničili civilizaci, k níž oni patřili. Před našima očima umírá jedna kultura, také se ale objevili úžasní lidé a lidská solidarita, nová generace bez imperiální náказы. I proto Putin rozpoutal válku uražené ješitnosti.

Počátkem nultých let jste vytvořil dokumentární cyklus Tady byl SSSR. Jak ho vnímáte dnes? Cyklus Tady byl SSSR vznikl k desátému výročí rozpadu Sovětského svazu. Tehdy se zdálo, že Svaz zůstane navždy minulostí, že je po všem. Pořad jsme natáčeli v bývalých sovětských republikách – ale nechtěl bych, aby dnes film vyzněl jako variace na téma „země, kterou jsme ztratili“. Tehdy to byla jen moje osobní nostalgie. Dnes lidé umírají kvůli starým válkám, za ideje ne minulého, ale předminulého století. Putin by mohl být úspěšným vládcem z 19. století, který se zmocňuje cizích území. Naprosto však zapomněl, že dnes je 21. století, a donutil na to zapomenout i celou zemi. Jistě, každý intelektuál by měl rozlišovat mezi politikou, jazykem a kulturou. Ale zopakuji: jen zkuste dnes někomu z Melitopolu říct, že má respektovat ruskou kulturu! Čeká nás desetiletí pomalé, usilovné práce a především práce na sobě samých. Průměrnému Rusovi musí zmizet ze rtů arogantní úšklebek vlastní domnělé nadřazenosti nad světem.

Viktor Šenderovič (nar. 1958) je ruský scenárista, dramatik, publicista a moderátor. V polovině devadesátých let se proslavil jako spoluautor populárního satirického televizního pořadu Kukly (Loutky). Od nultých let patří mezi nejvýraznější kritiky Putinova režimu. Koncem roku 2021 byl prohlášen za zahraničního agenta a musel svou zemi opustit.

Přemýšlet o společnosti a kultuře někdy bolí. Společnost i myslitele.

HØST

Kolektivní biografie, průvodce neomarxistickou filozofií a zároveň tak trochu kronika dvacátého století. Kritická kronika.

Sociologická expedice do nitra vlastní země

hostbrno.cz

Společenské otřesy nabízí nové pohledy na svět kolem nás. Jak je můžeme využít pro pochopení současné české společnosti?

NOVÝ FILM HELENY TŘEŠTÍKOVÉ

René

VĚZEŇ SVOBODY

V KINECH OD 7. DUBNA 2022

URBIA
PRODUCTS

Česká televize

Alere

TOTALFILM

OPD

RADIO 1

A2

25plus

NP

Nedělám hudbu k mytí nádobí

JPEGMAFIA a jeho LP!

Baltimorský rapper JPEGMAFIA ze své pozice na okraji rapové scény odhaluje sílu hravé výstřednosti i osobní neústupnosti. Na albu *LP!* narazíme na metalovou kytaru, osmibitové pípání i refrén hitu Britney Spears. Výsledek je navzdory své spřízněnosti s noiserapem překvapivě nostalgický a svým způsobem i posluchačsky vstřícný.

NORA TŘÍSKOVÁ

JPEGMAFIA sám sebe nepovažuje za provokátora. Foto Levi Manchak (CC BY 2.0)

„Tohle je můj poslední release v rámci labelu. Ode dneška jsem úplně volný, dokonce volnější než kdy dřív,“ řekl americký rapper vystupující pod jménem JPEGMAFIA po vydání svého čtvrtého alba *LP!* a pro jistotu k tomu dodal: „Nedělám hudbu, kterou si pustíte k mytí nádobí...“ Když se v jednom z tracků ptá „What kind of rappin’ is this?“, dobře si uvědomuje, že jeho hudba se zařazuje do jednoznačných žánrových kategorií jen těžko. JPEGMAFIA používá sampley popu, rocku, hip hopu i telefonního záznamníku stejně jako glitche nebo šumy a jeho podvrtné zvukové koláže vnášejí do undergroundového rapu nové impulsy.

Nintendo je republikán

Podobně jako názvy loňských a předloňských releasů pojmenovaných jednoduše *EP!* a *EP2!* toho ani titul JPEGova aktuálního studiového alba o jeho obsahu moc nenapoví. „Udělal jsem to, aby posluchači neměli žádná očekávání,“ vysvětloval JPEGMAFIA v rozhovoru pro server Purple Sneakers, proč se rozhodl pro zkratkovitě názvy svých posledních nahrávek. „Kdybych je nazval konkrétněji a třeba i nějak divně, například *Můj ovladač k Nintendo DS je republikán* nebo tak něco, možná by si lidi řekli, že je to neosloví, a ani by si ty desky neposlechli.“

Loňské album, na kterém baltimorský hudebník kombinuje rapový projev se zvukovými experimenty, punkovou přímočarostí i popovou nostalgií, každopádně na první pohled působí jako jedno z jeho nejpřístupnějších děl. Otevřenost, se kterou na *LP!* mluví o společenských problémech, v kombinaci s provokativním humorem, nadsázkou a suverénní produkcí dělá z desky komplexní celek, z něhož je cítit naštvání, osamělost i neústupnost. Posledně jmenovaná vlastnost rappera provází po celou jeho kariéru. Sám JPEGMAFIA to před třemi roky v rozhovoru pro The Guardian formuloval takto: „O mojí hudbě je slyšet až teď, když mi bylo dvacet devět. To proto, že mě nezajímají všechny ty kraviny kolem. Nemám manažera, který by tajně pracoval pro Interscope. Jsem pravý opak těch, co velebí hudební průmysl. Dělal jsem své věci od patnácti do osmdvaceti, a nikoho to nezajímalo. Upřímně řečeno, s jinou povahou bych asi zahořknul.“

Veterán

JPEGMAFIA, vlastním jménem Barrington DeVaughn Hendrick, se narodil v New Yorku do rodiny jamajských imigrantů. Dospíval ovšem v Alabamě, kde se setkal s rasismem. Zřejmě i proto se jak ve své tvorbě, tak na sociálních sítích často vymezuje proti diskriminaci. Když mu bylo osmnáct, přihlásil se do armády. Odsloužil si v ní čtyři roky, a to i na základnách v Iráku či Kuvajtu. „Náborář přišel k nám do školy a já si řekl: ‚Sice můžu umřít, ale nemám na vybranou, jinak se odsud nedostanu...‘ Nejsem patriot, netoužil jsem bránit vlast nebo něco takového. Byl jsem chudý. A po pravdě, dneska mám pocit, že toho zneužili,“ svěřil se JPEGMAFIA v rozhovoru pro The Guardian. Hudbu prý vytvářel i na vojenských základnách – jeho druhá, průlomová deska ostatně dostala název *Veteran* (2018). Po ukončení služby v Air Force se Hendrick usadil v Baltimoru a navázal kontakty s tamní experimentálně rapovou scénou, s níž je dodnes spjatý.

Z posledního alba *LP!* – ale částečně i z předchozí nahrávky *All My Heroes are Cornballs* (2019) – je kromě našťvanosti a sarkasmu cítit také značná nostalgie. JPEGMAFIA totiž s odkazem na dětské vzpomínky a formativní zážitky do svých tracků sampluje skladby z předchozích dekad. V rozhovoru pro NME k tomu uvedl: „Okolo roku 2000 jsem byl ještě malý, bylo mi teprve deset. Vyrůstal jsem v době, kdy všechno znělo jako Timbaland. A zdá se mi, že jako Timbaland zní hudba pořád. Všechny jeho beaty jsou jako z budoucnosti, dokonce i po třiceti letech.“ Zasněný stesk provází slabost pro mainstreamové hity a jejich reinterpretace. „Neposlouchal jsem nic kromě popu a pop rapu. Popová hudba mě fascinovala. Bavilo mě brát si její energii a pak s ní pracovat undergroundovým způsobem,“ popisoval JPEGMAFIA v rozhovoru pro Office Magazine, co inspirovalo jeho aktuální album. „Chtěl jsem vytvořit poprapové album, i když nakonec to tak úplně nezní. Ale mým původním cílem bylo udělat něco, co by bylo přístupné i běžným posluchačům.“ Tato snaha je nejzjevnější v tracku *Thot’s Prayer!*, v němž JPEGMAFIA pomalu rapuje refrén hitu *Baby One More Time* americké

popové hvězdy nultých let Britney Spears: „Moje osamělost mě zabíjí/ Musím se přiznat, že pořád věřím a snažím se dál/ Když nejsi se mnou, o rozum přicházím/ Tak dej mi znamení“. Slova, která se v původní verzi ztrácejí v taneční melodii, získávají nový, pochmurnější význam, zvláště pak pointa „Hit me baby one more time“. JPEGMAFIA tak pod naleštěným popovým povrchem odkrývá momenty smutku a osamění.

Realita mě uráží

JPEGův nekompromisní přístup k tvorbě s sebou v důsledku přináší i pocity izolace: „Jsem negativní bitch/ Kamarádi se proti mně obrátili, když jsem zbohatnul,“ rapuje JPEGMAFIA ve skladbě *Dam! Dam! Dam!*, sebelítost nicméně v jeho tvorbě nenajdeme. „Vlastně mě štvou věci, které se dějí už dlouhé roky. V tom se moje hudba nijak neliší od toho, co dělal Ice Cube před třiceti lety a ještě předtím Public Enemy. Žijeme v nové době, ale problémy zůstávají stejné,“ zamýšlí se JPEGMAFIA nad tím, proč je jeho tvorba někdy interpretována jako radikální. Sám sebe nepovažuje za provokátora, spíš se snaží upozorňovat na rasismus a další problémy, na něž narážel během dospívání a působení v armádě. Ve starším tracku *Trussmidaddi* například slyšíme audiozáznam zachycující zastřelení dvanáctiletého afroamerického chlapce Tamira Rice policejní hlídkou. „Jsem snad pozér? Ne, jenom se vztahuju k tomu, co se děje, a realita mě uráží. Co to vůbec znamená ‚pohybovat se na hraně‘? Má to nejspíš naznačit, že využívám rasové problémy jako nějaký trik. Jako bych devětadvacet let nežil život černocha a neviděl všechny ty sračky, co se dějí!“

A podobně neústupný je JPEGMAFIA i v postoji ke své hudební kariéře. „Nechci se nechat prodat/ Nechci se stresovat kvůli výdělkům,“ rapuje například v tracku *Sick, Nervous & Broke!* z aktuální desky. Sám se ostatně stará o mixování i masterování svých nahrávek a v úvodu zmíněný odchod od labelu EQT jen potvrzuje, že tenhle rapper si bude stát za svým, i kdyby měl nakonec zůstat sám. Autorka je publicistka.

JPEGMAFIA: LP! EQT Recordings 2021.

Pokud mě potřebujete, jsem tady

S Danem Perjovschim o kritické kresbě a kritické pedagogice

Rumunský vizuální umělec Dan Perjovschi ve svých kresbách kriticky reflektuje současné politicko-spoločenské události. V posledním desetiletí se skrze své dílo často zapojuje do občanských protestů na různých místech světa. Povídalí jsme si o vzdělávání, humoru, angažovanosti i jeho zapojení do projektu Futuropolis – školy emancipace.

EVA KOŤÁTKOVÁ

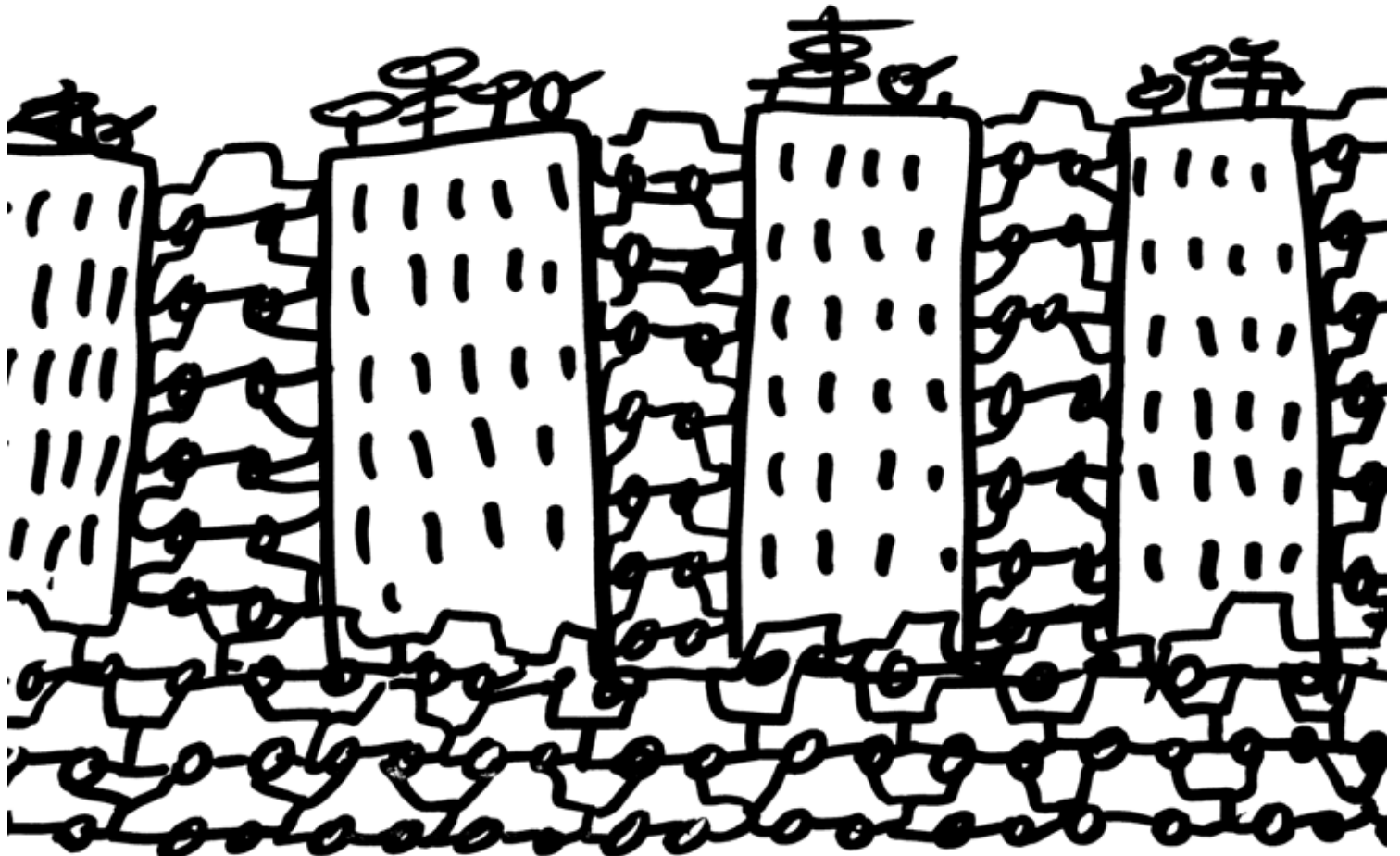
Setkali jsme se díky projektu Futuropolis, který se pokouší do českého vzdělávacího systému vnést kritickou pedagogiku. Vaše kresby nyní využívají vyučující při tematizaci mocenských vztahů a možností emancipace. Podporujete podobné projekty často? V poslední době mě různé kolektivy a organizace oslovují docela často. Někdy se mě ráno zeptají, jestli bych něco neudělal do odpoledne... Po roce 2000 začaly moje kresby migrovat ze stěn muzeí a stránek novin na aktivistická trička a transparenty. O deset let později to ještě akcelerovala sociální média. Protesty v istanbulském parku Gezi a velké demonstrace proti těžbě v rumunské horské oblasti Save Roșia v roce 2013 a potom Majdan v Kyjevě v roce 2014 mě přesvědčily o tom, že je mou povinností pomoci. Nezávislé kolektivy a sdružení bez rozpočtu často potřebují vytvořit vizualitu, která by jim pomohla šířit jejich vize. A samozřejmě hodně spěchají. A tak kreslím a kresby jim daruji k volnému použití. Nemůžu ale pokrýt všechno – i když dělám, co můžu.

Zmiňoval jste, že jste svůj kreslířský instinkt uplatňoval už od dětství, když jste karikoval učitele. Používal jste kresbu jako komentář, nástroj, nebo jako zbraň? Spíš to byla legrace. Kreslil jsem, abych zasměšnil učitele, potěšil spolužáky a zapůsobil na spolužačky. Vždycky jsem rád kreslil. Rodiče mě dali do klubu mladých kreslířů, když mi bylo šest, pak jsem se zapsal na střední uměleckou školu. Zbrání se kresby staly až později, po roce 1989, když jsem je začal publikovat v novinách, které představovaly médium s největším dosahem. Do galerií a muzeí nikdo nechodil – muzea ostatně zůstávají skoro prázdná i dnes. Ale tištěné slovo bez cenzury byla výhra. Moje kresby vycházely z euforie z možnosti komunikace a také byly způsobem, jak porozumět tomu, co se dělo.

Jak by podle vás měla vypadat ideální škola a jak by fungovala?

Jako dítě dospívající v totálně kontrolované společnosti si neumíte představit moc věcí mimo daná pravidla. Sám jsem začal mít určitější představu až později, když jsem absolvoval akademii umění. To bylo v posledních, dramatických letech diktatury. Umělecké vzdělávání je buďto konzervativní, o století pozadu, orientované mainstreamově a zaměřené na úspěch, anebo kritické na poli teorie, ale také silně odtržené od reálného života. Mám obrovský respekt k učitelům a jejich schopnosti komunikovat s mladými lidmi a pečovat o ně. Moje ideální škola by se podobala tomu, jak to dělal můj bratr: výlety do přírody se stany, táboření, rozdělování ohně, společné zážitky. Byla by praktická, kolektivní i individuální, vždy ale napojená na život.

Jak jste se dostal k současnému stylu kresby? A proč jste si zvolil kresbu jako hlavní médium?

Dan Perjovschi: City (Bukurešť), 2008

Především jsem musel rychle zapomenout, co jsem se naučil ve škole. I teď, když kresby instaluji, dělám to záměrně opačně, než jak mě to učili. Studoval jsem dvanáct let malbu – na základní a střední škole a pak na akademii. Za tu dobu jsem namaloval deset tisíc zátiší. Pak přišla revoluce a já šel pracovat do novin. V raných devadesátých letech byly noviny tištěné nekvalitně, byl špatný papír, špatný inkoust. Použít se dala jenom lineární kresba. Posledních dvaatřicet let kreslím o naší společnosti a o světě každý den. Způsob, jakým kreslím, ovlivnily politické a společenské angažované texty. Byl to pomalý a přirozený proces. Okolo roku 1998 se to, co jsem kreslil pro noviny a pro galerie, začalo prolínat.

Lidé si kresbu s kritickým myšlením často nespojují. Jak se dá trénovat kritický pohled a schopnost extrahovat a zachytit kresbou nejdůležitější myšlenky?

Nesnáším, když lidé říkají, že jsou moje kresby čmáranice. Čmáranice je, když vaše ruka něco vytváří mimoděk během telefonování. Moje kresby jsou promyšlené, založené na zkoušení a výzkumu. Kreslení je pro mě součástí myšlení. Kreslím, abych našel svůj postoj ke konkrétnímu tématu a definoval problém.

Jak se změnil váš vizuální archiv po roce 1989? Které motivy jsou v něm dominantní mimo zviditelňování různých typů mocenských vztahů?

Během socialismu jsem tento typ kreseb i kvůli cenzuře nedělal. Socialistický ráj byl pro kreativní lidi peklem. Abychom se vyhnuli cenzuře, dělali jsme s mou ženou Liou soukromé performance, bez publika, jen pro foťák. V roce 1988 jsem zabalil celý náš byt do papíru – stěny, podlahu, nábytek i televizi – a kreslil o nás, o lásce a společném životě. Bylo to poprvé, kdy jsem použil architekturu, a také jsem vytvořil své první volné kresby. V posledním roce diktatury jsem udělal sérii obrovských kreseb nazvanou Alone and Grey. Byla to přímá kritika komunistického kolapsu, života pod nátlakem, nedostatku všeho. Oficiálně byl každý šťastný, všechno bylo perfektní, ale nikdy jsem se v komunismu necítil svolně. Moje umělecká kariéra naplno začala v letech 1991 až 1995. V roce 1995 jsem tužkou pokreslil od podlahy až ke stropu Franklin

Furnace Archive, alternativní prostor v New Yorku. Zabrало mi to měsíc, celou moji rezidenci. Rozdělil jsem stěny na čtverce a do každého umístil lidskou postavu. Při zahájení výstavy jsem lidem rozdával gumy a mohli ty postavy mazat. Ten den byl věnovaný obětem AIDS. Bylo to nesmírně osvobozující.

Vaše kresby pokrývají stěny různých světových uměleckých institucí a cirkulují na sociálních sítích. Fungují jako bezprostřední a přesné komentáře dění ve světě. Řadu kreseb nabízíte volně na principu copyleft...

Rád komentuji, co se okolo mě děje. Líbí se mi ten tok, pohyb, jsem rád součástí diskuze. Když je situace dramatická, tak jako teď, vyhlásím, že moje kresby jsou volně k šíření a mohou být použity online, na tričkách i transparentech. Zapojuji se tak do Fridays for Future, Stand with Ukraine i války na Ukrajině. V posledních deseti až patnácti letech jsem až na výjimky nebyl na ulici, abych přímo protestoval, ale byly tam moje kresby. Ovšem ne všechno, co dělám, je kopírovatelné. A pořád jsem rád, když se mě nejdříve zeptají. Chci mít možnost vidět, kdo co používá a k jakému účelu. Zároveň kreslím takovým způsobem, aby mé práce mohly být co nejméně zneužity.

Jedním z důležitých efektů vašich kreseb je, že aktivizují, podněcují k debatě a akci. V projektu Futuropolis vaše kresby používáme jako „kódy“.

To je termín brazilského teoretika a pedagoga Paula Freireho, který lidem ve favelách ukazoval obrazy z jejich každodenního života, aby vyvolal dialog a posílil jejich politické vědomí. Zajímá vás, jakou diskuzi vaše dílo vyvolá?

Někdy jsem šokovaný tím, jak lidé moje kresby čtou, nebo i nedostatkem citlivosti a humoru. Hodně lidí není schopno číst druhou nebo třetí vrstvu kresby – zaseknou se hned na povrchu. Ale já pracuji s vrstvami porozumění, jemnými referencemi a narážkami. Na první pohled jsou mé kresby adresovány všem, ale vycházejí z předpokladu, že máte nějaké vzdělání a znáte kontext. Časem jsem se ale naučil přijímat i jiné interpretace... „Tohle moje neteř zvládne taky,“ tak často slyším reakce, které dostávám. Je to pravda. Vaše neteř to zvládne taky. Ale vy ne.

Účastníte se letošní Documenty, umělecké přehlídky, která se koná každých pět let v německém Kasselu. Letos ji kurátoruje indonéský kolektiv Ruangrupa a bude se výrazně lišit od předchozích ročníků, protože klade důraz na proces, kolektivitu, nehierarchické rozhodování, spolupráci a sdílení. Jaká je podle vás role umění v době války, nejistoty, viditelného i neviditelného násilí, klimatické krize a rostoucích nerovností?

V době krize se musí umění adaptovat a reagovat jiným způsobem. Líbí se mi, že se nás, vystavujících umělců, nyní stále někdo dotazuje, jestli se nám nehodí stůl, vitrína nebo jiné věci z předchozích Document. Je to jediná velká výstava, kde se skutečně recykluje. Oceňuji i kolektivní projekty, které jsou vytvářeny společně s účastníky a účastnicemi a mají přetrvávat i po uplynutí sta dní výstavy. Z muzea Fridericiána se stane škola s kuchyní a noclehárnou. To je skvělé. Smyslem umění je vytvářet nové možnosti, agregovat, zpochybňovat a poskytovat modely lepších společností. Jsem už starší generace, prožil jsem nucený kolektivismus, takže své umění vytvářím, instaluji a spravuji sám. Ale v posledních desetiletích se učím přispívat, pomáhat a sdílet. Pokud mě potřebujete, jsem tady.

Dan Perjovschi (nar. 1961) je rumunský vizuální umělec a spisovatel. Jeho hlavním výrazovým prostředkem je kresba, jejímž prostřednictvím komentuje současné politické a společenské události. Autor často vytváří série a rozměrné kresebné stěny. Mimo to sdílí archiv svých kreseb na sociálních sítích. Mnoho prací zpřístupňuje k volnému šíření a spolupracuje s řadou aktivistických, charitativních a vzdělávacích organizací. Vystavoval v předních světových uměleckých institucích, letos je jedním z účastníků přehlídky současného umění Documenta v Kasselu. Svými kresbami se zapojil do projektu Futuropolis: škola emancipace, který zkoumá možnosti transformativního vzdělávání.

Za spravedlivá města

Odkaz urbanisty Petera Marcuseho

Na začátku března ve svých třiadevadesáti letech zemřel významný urbanista Peter Marcuse. Akademický i aktivistický svět přišel o inspirativní osobnost, jež ve svém uvažování a praxi nezapomínala na ty nejslabší a připomínala, že bydlení je základní lidské právo.

BARBORA JELÍNKOVÁ
VÁCLAV ORCÍGR

Peter Marcuse byl jedním z těch akademiků, pro které je spojení vědecké práce s občanskou angažovaností životním údělem. Syn filosofa Herberta Marcuseho se narodil v Berlíně, po emigraci rodiny do Spojených států ve třicátých letech vystudoval práva na Yaleově univerzitě a urbanismus na Kalifornské univerzitě v Berkeley. V jeho aktivistických postojích ho silně ovlivnila účast v kampani Freedom Summer na podporu afroamerických voličů a jejich práv ve státě Mississippi. Působil také v komisích pro územní rozvoj v různých severoamerických městech a byl profesorem městského plánování. Tyto zkušenosti ho utvrdily v tom, že při rozvoji měst se nepohlíží na všechny obyvatele stejně, ale že se upřednostňují ekonomické zájmy a naopak sociální nerovnosti jsou udržovány či prohlubovány. S tím se však nehodlal smířit.

Mezi katedrou a ulicí

Peter Marcuse byl představitelem levicové, radikální větve urbanismu, která se vyvíjela od druhé poloviny 20. století a mezi jejíž zástupce se řadí také teoretici Henri Lefebvre, David Harvey, Manuel Castells a další, kteří na ně navazují. Jejich kritický přístup zdůrazňuje sociálně konstruovaný charakter městského prostoru, jenž je nahlížen jako nestále se proměňující organismus formovaný mocenskými vztahy. Součástí tohoto myšlení je ovšem představa, že je možný i jiný způsob městského rozvoje, který by byl méně závislý na ekonomizované moci, přičemž jádrem transformace má být demokratičtější, sociálně spravedlivější a udržitelnější veřejný prostor. Marcuse se proto po celý život věnoval otázkám gentrifikace, ghettoizace a práva na město. Jeho záběr přitom sahal od politik sociálního a dostupného bydlení přes problematiku rasové segregace a prostorové nerovnosti až po privatizaci bydlení a transformaci východní Evropy.

Marcuse navazuje na západní marxistickou tradici, včetně teorií frankfurtské školy (přestože mimo Waltera Benjamina se nikdo z této školy specificky městským problémům nevěnoval). S trochou nadsázky se dá říct, že Marcuse promítl do prostoru města to, co jako jeden z otců nové levice prosazoval jeho otec: důraz na nerepresivní, rovnostářskou společnost, jež by byla schopna eliminovat utlačovatelské aspekty kapitalismu a jejich destruktivní vliv na lidskou individualitu.

Přihlížel přitom jak k dimenzi práce v duchu klasického marxismu, tak k dimenzi životních voleb a hodnot, jež se v kapitalismu zrcadlí v konzumerismu a zplošťování zorného pole i kritického uvažování. Využíval řadu konceptuálních nástrojů, které sice existovaly již předtím, sám je nicméně dotvářel na základě konkrétních zkušeností a situací, takže jsou pro čtenáře snáze představitelné a uvěřitelnější.

Jeho analýza politik, aktérů i samotných obyvatel vždy elegantně oscilovala mezi budováním funkčních teoretických rámců a praktickou reflexí kapitalismu imanentní krize, nazírané z pozice běžného člověka, který se popisovaných konfliktů osobně účastní. Marcuse dokáže být mimořádně citlivý k lidským příběhům, skrze něž reflektuje politické reakce. Dost možná mu k této schopnosti pomohla praxe v oblasti městského plánování a práva a jistě i výzkumná práce v terénu. Uměl vzbudit pocit vzájemnosti a porozumění, byl akademikem, ale také jednou z ústředních tváří hnutí za bydlení. Dokázal překlenout bariéry mezi katedrou a posluchači, mezi stránkami knih a děním v ulicích.

Na obranu bydlení

Jedna z Marcuseho zásadních knih *Na obranu bydlení. Politika krize* (2016, česky 2020; viz A2 č. 5/2021) vyšla před časem i v českém překladu. Napsal ji se sociologem Davidem Maddenem. Autoři se vyrovnávají s problémem komodifikace bydlení a analyzují způsob, jimiž se bydlení financializuje. Právě tyto procesy vytvářejí a prohlubují již existující nerovnosti, v jejichž důsledku musí lidé platit za bydlení stále více, jsou nuceni se stěhovat, a městské komunity se tak rozpadají. Publikace vznikala v době, kdy krize bydlení nabobtnala v celosvětový problém – komodifikace a nedostupnost bydlení jsou totiž přirozenou součástí globálního kapitalismu. Autoři ovšem jen neanalyzují, ale také načrtávají způsoby, jak se z tohoto stavu vymanit. Základním předpokladem je přijetí teze, že bydlení je lidské právo, potřeba a podmínka důstojného života, ne zboží a investice. Podle Marcuseho a Maddena je proto třeba poukazovat na systémové příčiny a zpochybňovat převládající ekonomický systém. Nechybí ani výzva ke spojení se squatterry a dalšími sociálními hnutími, která bojují proti nadvládě tržních mechanismů v našich životech.

Marcuseho teze o rozvoji měst a bydlení jsou v řadě ohledů cenné i pro české prostředí – už proto, jak plasticky popisují význam vztahu k místu v kontextu bydlení, roli soukromého sektoru, developerů a vlastníků i politického vyjednávání a rozhodování, procesy a působení gentrifikace v různých lokalitách nebo vznik sociálního vyloučení. Pomáhá nám to pochopit, jak vzniká současné dominantní přemýšlení o bydlení, proč v Česku chybí mobilizační potenciál pro silnou reakci na bytovou krizi zdola i to, že se představa o jistotě individuálního vlastnického bydlení odráží v nedostatku alternativních forem bydlení a spoluvytváří mantinely politického rozhodování a právního řádu. Možná právě dlouhodobě nedostatečná reflexe myšlenek kritických autorů, jakým byl Marcuse, patří mezi příčiny toho, proč se u nás nedaří zvrátit současný negativní trend a bydlení je stále hůře dostupné pro čím dál větší část obyvatel.

Česká cesta

Mainstreamové představy o bydlení a rozvoji měst v Česku, a to na institucionální i akademické rovině, doposud selhávaly především v základní premise, že postsocialistická města jsou se situací na Západě těžko srovnatelná kvůli odlišnému vývoji, urbánní struktuře, sociodemografickému rozložení obyvatel i urbanizačním trendům, respektive že pozitivní praxe aplikované v některých zahraničních městech je v postsocialistickém prostředí politickými nástroji těžké dosáhnout. Jakkoli jsou tato tvrzení pravdivá, obvykle nereflektují základní východisko, které prezentoval právě Marcuse s Maddenem: právo na bydlení, které patří mezi základní nezpochybnitelná lidská práva, je narušováno zájmy trhu, obvykle úzce propojeného s ústředními rozhodovacími pozicemi. Prioritním politickým zájmem tedy musí být prolomit diskursivní nadvládu individualizovaného a striktně ekonomizovaného bydlení. Bohužel, jak dnes vidíme v souvislosti s otázkou ubytování ukrajinských uprchlíků, možná až válka dokáže zpochybnit desetiletí budovaný status quo, kdy zplótělý antikomunismus stál proti reálným potřebám v oblasti bydlení. A právě vědomí toho, že o bydlení musíme uvažovat jinak než jako o pilíři věčné rostoucí ekonomiky, je jedním z odkazů, které nám Peter Marcuse zanechal. Autoři jsou urbánní sociologové.

Podle Petera Marcuseho bývají při plánování měst sociální nerovnosti udržovány či prohlubovány. Foto Čeněk Folk

Gábor Kristóf:the point is to cut them off!, černobílý sken, 2021

Narcos vs. historie – 1:0

Poslední, třetí sérií spin-off řady *Narcos: Mexico* se po šesti letech uzavřel jeden z nejúspěšnějších seriálových projektů Netflixu. Jeho scénář se však v zájmu poutavé zápletky odchyluje od historické skutečnosti víc, než by se mohlo zdát. Tvůrcům se navíc nepodařilo překonat stereotypní pohled na Latinskou Ameriku a její obyvatele.

EMA LABUDOVÁ

Filmy a seriály z dílny streamovací služby Netflix se předhánějí v tom, který během své hvězdné chvíle trhne nejastronomičtější číslo co do počtu a hodin zhlédnutí, doby strávené na trending seznamech nejrůznějších sociálních sítí a množství nominací a ocenění. Jako „original gangster“ mezi nimi dodnes ční seriál *Narcos*. V roce 2014 Netflix ve spolupráci s Gaumont International Television oznámil jeho produkci, mezi lety 2015 a 2017 vyšly tři série původní kolumbijské řady a následně bylo ohlášeno, že místo čtvrté série, která měla být zaměřená na Mexiko, vznikne spin-off řada *Narcos: Mexico*. Její třetí a poslední série vyšla loni v listopadu.

Dvě série první řady sledují na jedné straně aktivitu Pabla Escobara, a to od chvíle, kdy mu chilský chemik Mateo Moreno představuje kokain jako nový perspektivní artikl, až po okamžik, kdy ho na střeše domu v medellínské čtvrti Los Olivos zastřelí vojáci „pátracího bloku“ Bloque de búsqueda; na druhé straně pak agenty Úřadu pro potírání drog DEA (Drug Enforcement Administration) Stepheny a Javiera Peňu, kteří se snaží dopadnout Escobara i zbytek Medellínského kartelu. Ve třetí sérii se pak agenti Chris Feistl a Daniel Van Ness pod Peňovým vedením spojí s Jorgem Salcedem, aby dopadli vůdce organizace, která po Escobarově smrti v Kolumbii ovládla obchod s drogami, o jehož zabezpečení se Salcedo staral. Mexická spin-off řada funguje na podobném principu: v prvních dvou sériích pozorujeme na straně „bad guys“ vzestup a pád Miguela Ángela Félix Gallarda a jeho Guadalajarského kartelu a na straně „good guys“ agenta Enriqueho Camarenu, jeho mučení, zavraždění a americkou odplatu. V popředí třetí série stojí dozvuky rozpadu Guadalajarského kartelu, snahy DEA zorientovat se v novém mocenském uspořádání a příběh mladé novinářky Andrey Núñez, která pro nezávislý deník La Voz odhaluje vazby drogových kartelů na nejvyšší patra mexické politiky.

Narcos znamenali pro Netflix obrovský úspěch. Společně se *Stranger Things* stala jejich druhá série za skokovým nárůstem odběratelů služby a tím pádem i celkového výdělku z roku 2016, kdy u nás Netflix teprve vstupoval do obecného povědomí (já třeba slyšela nejdřív o *Narcos*, a až potom o Netflixu), a seriál tak pravděpodobně přispěl i k expanzi streamovací platformy na celosvětový trh následující rok. Ne že by neexistovali lidé, kteří mají k seriálu výhrady; k jejich hlasům se ještě dostaneme. Celkově vzato je ale drtivá většina kritiky pozitivní. Příkladem úspěchu z českého diváckého prostředí jsou čísla na webu Česko-slovenské filmové databáze, kde mají *Narcos* hodnocení 94 procent a *Narcos: Mexico* 85 procent.

Inspirováno skutečností

Hlavní lákadla jsou evidentní: koho by nezajímaly podrobnosti o obchodu s drogami, koho by nepřitahoval svět krutopřísných gangsterů, navíc v tajuplném, nám zpravidla neznámém a exotickém prostředí Latinské Ameriky? A co víc – všechno je to „pravda“! Na začátku každého dílu se na obrazovce objeví prohlášení, že některé scény, postavy, názvy, společnosti, incidenty, lokace a události jsou fiktivní a byly přidány pro dramatické účely. Hledíme-li však na Wagnera Mouru s přílepým knírkem a víme-li, že jeho postava má jméno Pablo Escobar, změní to na celkovém dojmu, že se dívám na „zfilmovanou historii“, pramálo. A *Narcos* se rozhodně nesnaží tento dojem vyvrátit – od traileru s nápisem „Inspired by true events“ přes rozhovory s tvůrci seriálu až po dobové záběry skutečných událostí a fotografie reálných lidí, jimiž jsou proloženy „fiktivní“ scény. Povědomí o tom, že třeba dialogy mezi Escobarem

a jeho ženou budou spíš plodem scenáristovy fantazie, máme při jejich sledování nejspíš všichni, ale skutečná míra svobody, kterou si tvůrčí tým dopřál, vyjde najevo, teprve když si člověk dá tu námahu a začne se zajímat o historickou věrnost seriálu.

Hlavní roli přitom nehraje ani tak míra fikce v *Narcos*, jako spíš její povaha. Od první scény prvního dílu první série je nám jasné, že Kolumbijská republika (a totéž pak bude platit pro Spojené státy mexické) nebude jen dějištěm, ale takřka samostatnou postavou: vrtulníkové záběry na temnělé Andy obklopující Medellín ukrytý v mlze protínají slova: „Magický realismus je umělecký směr; ve kterém jsou zcela skutečné reálie narušeny něčím, čemu se dá jen stěží uvěřit. Není náhoda, že magický realismus vznikl právě v Kolumbii.“ Zatímco na vymezení pojmu magický realismus (ne-li přímo na jeho existenci) se literárněvědná obec dodnes těžko shodne, tuto netflixovskou definici by jako naprosto nedostatečnou a příliš zjednodušující nejspíš zavrhl zcela jednohlasně. Je tu ale ještě jeden problém: *Narcos* ničím nezpochybňuje zažitý obraz Kolumbie a potažmo celé Latinské Ameriky jako exotického, tajemného a pro nás neuchopitelného světa, a co hůř, seriál umocňuje svou reprezentací naší představu, že Latinská Amerika rovná se naprostý chaos, ve kterém je možné úplně všechno. Příkladem je scéna, v níž agent Murphy pozoruje sirotu po bílém koni, který na Escobarův pokyn (ale bez vědomí, že se stane sebevražděným atentátníkem) odpálil bombu na palubě letu Avianca 203, a prostě si batole vezme k sobě domů, dá ho manželce do náruče a teprve potom začne řešit papíry k adopci. Za vše mluví odpověď skutečného Stephena Murphyho, když se ho na jedné z jeho přednášek někdo zeptal, jestli se to tak vážně stalo: „Tomu se i v Kolumbii říká únos.“

Jak představit monstrum

Historie je mnohotvárná a formuje ji obrovské množství vzájemně na sebe působících proměnných a osob. A hlavně, lidský život se nedrží Freytagovy pyramidy a nemívá smysluplnou zápletku. Scénář oproti tomu nemůže zabíhat do všech souvislostí ani mást přehršlí postav, které v příběhu postrádají opodstatnění. Obě řady *Narcos* tedy sledují stejnou křivku: narkobaronův vzestup v první sérii, jeho pád v druhé, dohru v ruinách jeho někdejšího impéria ve třetí. Skvěle se na to dívá – pociťujeme úžas před zdánlivou neporazitelností, katarzi ze spravedlivého trestu a vystřízlivění při zjištění, že sani byla sice useknuta hlava, jenže jí narostly tři další v podobě nových bossů, doposud skrytých ve stínu toho předchozího, kteří se teď perou o pozici v nastalém mocenském vakuu. V Escobarově případě to i sedí, zato u Félix Gallarda, šéfa Guadalajarského kartelu, takové schéma znamená značný odklon od reality: v seriálu je *jefe de jefes* zatčen a někdejší partneři si přerozdělí jeho území, kdežto ve skutečnosti měl Gallardo ve vězení vlastní křídlo hlídané podplacenými vojáky a kartel vedl dál přes telefon nebo fax.

A potom jsou tu postavy samotné. Jedna z hlasitějších výtek kritizuje kolumbijskou řadu *Narcos* za příliš empatické vyobrazení Pabla Escobara, a ne bez opodstatnění – seriál ve snaze nesklouznout do černobílosti akcentuje Pablův láskyplný vztah k rodině a hledá lidskou tvář monstra tak usilovně, že i Escobarův syn se před šesti lety nechal pro španělský deník El País slyšet, že jeho otec byl mnohem krutější než Pablo Escobar, kterého vidíme na Netflixu. O to zajímavější je pak změna kursu v řadě *Narcos: Mexico*. Seriálový Miguel Ángel Félix Gallardo je totiž nejen šéf šéfů, ale hlavně záporák záporáků: neustále podráždí všechny přátele a spojence,

konkurenty prostě vraždí a mstí se na rodinných příslušnících nepřátel. V průběhu první série se z někdejšího policisty pěstujícího marihuanu ve skleníku za domem stává amorální psychopat, kterému pomáhá snad jen skutečnost, že ho hraje Diego Luna. Jakkoli nepochybují o tom, že skutečný Félix Gallardo amorální psychopat opravdu je, v *Narcos* mu z nějakého důvodu připisují i zločiny, které nespáchal. Několik příkladů: v seriálu Gallardo zastřelí svého *patróna* Pedra Avilése, aby mohl převzít jeho místo šéfa obchodu s marihuanou ve státě Sinaloa. Avilés ale ve skutečnosti zemřel při přestřelce, do níž ho údajně vlákaly mexické bezpečnostní složky. Gallardo měl také podle Netflixu pověřit mexickou rozvědku zavražděním Alberta Sicilia Falcóna, aby se zbavil rivala v importu kolumbijského kokainu. Sicilia Falcón byl ale ve skutečnosti zatčen a organizaci vedl z vězení dál. Dále je tu Gallardův kmotrénec Rodolfo Sánchez Duarte, syn gubernátora státu Sinaloa Leopolda Sáncheze Celise, jemuž dal seriálový Félix Gallardo v roce 1985 uříznout hlavu a poslal ji jeho otci. Ve skutečnosti byl Sánchez Duarte zastřelen v roce 1990, pravděpodobně na rozkaz Gallardova konkurenta Héctora Palmy – Sánchez se totiž v Gallardově organizaci angažoval i po jeho uvěznění v roce 1989.

Divácké sympatie

Ještě zajímavější je, že proti exaltovanému záporáctví Miguela Ángela stojí ostatní mexičtí *narcos*, kterým se v seriálu naopak některé zločiny vysloveně promíjejí: Pabla Acostu například zpráva DEA popisuje jako člověka bez jakéhokoli soucitu, který okamžitě zavraždil kohokoli, kdo byl podezřelý z vynášení informací nebo se prostě jen nezachoval podle jeho očekávání. Taková charakteristika však ostře kontrastuje se seriálovým Acostou, jediným čestným narkotrafikantem, který se raději vydá hledat nabouraný kamion s kokainem, „než aby zabil dva nevinné lidi“, a dále si získává divácké sympatie scénami láskyplného vztahu s Američankou Mimi. Podobně Rafael Caro Quintero je v seriálu shovívavě vyobrazen jako geniální vynálezce *Cannabis sinsemilla* (ačkoli tuto bezsemennou podobu konopí dost možná nevymyslel, jen ji za pomoci levné mexické pracovní síly začal ve velkém pěstovat), kromě toho je beznadějně zamilovaný do dcery ministra školství a dokonale naplňuje stereotyp šíleného umělce. Právě na něm Félix Gallardo spáchá největší zradu, když ho po vraždě Camareny předhodí mexické spravedlnosti. Zabití dvou amerických turistů z roku 1985 je pak v seriálu zasazeno do situace, kdy je Quintero v obrovském stresu, cítí se zrazen Gallardem a v drogami navozené paranooi Johna Walkera a Alberta Radelata utluče k smrti – v afektu a se všemi „polehčujícími“ okolnostmi v zádech. Zprávy o skutečném činu však hovoří o tom, že Quintero a jeho kumpáni turisty několik hodin vyslýchali, bili a mučili sekáčkem na led, dokud zraněním nepodlehli.

Na druhé straně zákona jsme na tom podobně. Zde Netflixu budiž nejdřív udělena pochvala za snahu o vyváženost: Severoameričané se v *Narcos* nesnaží spasit svět, skoro sedm procent replik agentů DEA tvoří rýpání do politiky Spojených států v Latinské Americe a v řadách bojovníků s drogami se najdou jak postavy kladné, tak rozporuplné i vysloveně záporné (například agent CIA, který se vždycky odkudsi zjeví, zatahá za nitky, povýšeně se usměje, nasedne do helikoptéry a odletí prodávat zbraně do Střední Ameriky). Obě řady *Narcos* kladou velký důraz na nedokonalosti kladných postav z řad policistů, a to jak těch kolumbijských a mexických, tak severoamerických. Z faktického hlediska u těchto postav vidíme jednak stejný typ

ŠTĚ

STÍ

ČKO

divadlo

FESTE

PREMIÉRA

18. března 2022, 20.00

INDUSTRIA

www.divadlofeste.cz

Divadlo Feste působí za finanční podpory Statutárního města Brna a Ministerstva kultury ČR.

MINISTERSTVO KULTURY

INDUSTRIA

NOVÁ ZERJOJVKA

inzerce

Co všechno seriál obětoval divácké úspěšnosti?

nepřesností jako u „záporáků“, tedy přičítání činů několika historických postav jediné postavě (a tím pádem i manipulaci nečitelnou a komplikovanou realitou, abychom získali srozumitelný děj), jednak téměř chorobnou relativizaci morální převahy policistů nad obchodníky s drogami.

V srdci temnoty

Obě řady *Narcos* znovu a znovu akcentují, že odjet do Mexika nebo Kolumbie bojovat ve „war on drugs“ nevyhnutelně znamená zabřednout do mocenské sítě kartelů, ztratit přinejmenším některé morální zásady a přijít o kus sebe sama. Od Stephena Murphyho, kterého neustálá frustrace z dalších a dalších překážek na cestě k dopadení Escobara postupně mění v násilného a cholerického člověka, přes Javieru Peňu, jenž kvůli neefektivnosti legálních postupů spojí síly s paramilitární skupinou Los Pepes a skrze ni i s narkotrafikanty usilujícími o Escobarovu smrt (přičemž skuteční Murphy s Peňou připouštějí, že během svého pobytu v Medellínu občas řešili věci „operativně“, ale jistou hranici prý nikdy nepřekročili), až po Walta Breslina, který v rámci operace Leyenda, severoamerické odvety za vraždu agenta Camareny, unáší, mučí a vydírá jednoho člověka za druhým. Jiným případem je samotný Camarena, jehož fiktivní obraz má zřetelný hrdinský nádech – vzhledem k jeho osudu se ovšem není čemu divit.

Na snaze vyhnout se dělení na „good guys“ z USA a „bad guys“ z Kolumbie a Mexika by nebylo nic špatného, kdyby ovšem tato snaha nevedla k utvrzení narativu rozpracovaného od samého počátku. Jeho tři fáze jsou zhruba následující: Severoameričan přijede do latinskoamerické země XY; vidí zde chaos, korupci a beznaděj; latinskoamerická země XY ho tím či oním způsobem pohltí. Zároveň se jedná o pohled značně povrchní: seriál sice vytváří morální dilema nad otázkou, kdo je vlastně větší záporák, ale omezuje se přitom na osobnostní vady agentů DEA,

několik lumpů z CIA a vtipy na adresu Ronalda Reagana. Občas se sice objeví náznaky, že zahraniční politika Spojených států je nějakým způsobem problematická, ale nedozvíme se víc o tom, že USA v rámci boje s levicovými režimy zavíraly obě oči nad tím, že ti, co pro ně zásobovali pravicové guerilly zbraněmi, měli jako další zdroj příjmů pašování drog. *Narcos* politiku Spojených států v Latinské Americe neignorují, zároveň ji však nezkoumají do hloubky ani se na ni nedívají jako na systematickou záležitost, která spoluvytvářela podmínky výhodné pro drogové kartely, protože většinu času na obrazovce věnují utváření zajímavých postav a poutavému ději.

Španělština a kolumbijština

Kritika *Narcos* ze strany Latinoameričanů samotných se v některých ohledech liší podle konkrétní země, v jiných je univerzální. Kolumbijci kritizují již zmiňované příliš shovívavé ztvárnění Pabla Escobara, vyobrazení kolumbijských dějin, jež budí dojem, jako by v osmdesátých letech neexistoval jiný problém než Escobar, nebo přízvučky velké části herců a hereček. Ty jsou z hlediska reprezentace neobyčejně zajímavé: kromě zřetelně brazilského přízvučku Wagnera Moury (kterého musí být člověku líto, když si poslechne skutečného Escobara a zjistí, že Moura téměř dokonale vyšperkoval jeho dikci a intonaci, a přece jeho španělština prostě není a nebude kolumbijská, kdyby se stával na hlavu) je v *Narcos* slyšet mexický akcent Pauliny Gaitán v roli Taty a mexické nadávky z úst Jorgeho Jiméneze v roli Poisonsa; někteří se o kolumbijštinu snaží, jiní používají co nejvíc neutrální španělštinu. Speciálním případem je Luis Guzmán v roli Gachi, který prostě mluví portoricky a to, že se ocitl v seriálu zasazeném do Kolumbie a plném kolumbijských postav, je mu zřejmě úplně jedno.

Proč na tom záleží? Protože rozhodnutím obsadit do „kolumbijského“ seriálu herce z celé hispánské Ameriky dávají tvůrci *Narcos* opět najevo, že upřednostňují severoamerický

(nebo obecně vnější) pohled na *latinos* před tím, jak *latinos* vnímají sebe samotné. Je jedno, že divačka v Bogotě okamžitě pozná, že tenhle „Kolumbijec“ není z Kolumbie; stačí, když to nepozná divák v New Yorku nebo v Českých Budějovicích.

Řada *Narcos: Mexico* se, nutno podotknout, z těchto chyb do jisté míry poučila. Španělština drtivé většiny postav odpovídá jejich původu, Félix Gallardo je záporák jaksepatří a zvlášť ve třetí sérii vidíme opravdovou snahu o diverzifikaci témat – příkladem je paralelní dějová linie policisty Víctora Tapii, která upozorňuje na fenomén *femicidios*, misogynií a machismem motivovaných vražd, které dodnes v Mexiku a dalších latinskoamerických zemích představují velmi akutní problém. Komplexnější je i pohled na realitu dané země. Vypravěčem konečně není občan Spojených států, ale mexická novinářka Andrea Núñez, která otevírá témata cenzury, vlády jedné strany a často smrtelného nebezpečí, v němž žijí mexičti nezávislí novináři. To ovšem nepřináší divácké body, jak je možno vidět v internetových diskusích, kde si mnozí stěžují na to, že se třetí série odklonila od drogových kartelů a řeší věci, které diváka dychtivého bouchaček, rychlých aut a balíků kokainu nezajímají. Všem se prostě zvděčit nejde. Kritika glorifikace násilí spojeného s obchodem s drogami a zjednodušeného vyobrazení Mexika nicméně přetrvává a ti nejradiálnější z kritiků tvrdí, že seriál nahrává rasismu proti Mexičanům a obecně Latinoameričanům ve Spojených státech.

Zoufale neinovativní

Největším problémem *Narcos* je podle mého názoru perspektiva. Škodolibou radostí z toho, že můžu na něco ukázat prstem a říct „Máte to špatně, blbci“, byla moje možná trochu hnědopíšská analýza historické a jazykové věrnosti seriálu motivovaná jen zčásti – vážně si myslím, že Latinská Amerika by měla dostat možnost

mluvit sama za sebe. Kromě třetí série mexické řady celý příběh odvyprávějí tři *gringo* policajti, a i když se v poslední sérii může chvíli zdát, že Netflix nabízí něco jako „pohled druhého“ v podobě hlasu Andrey Núñez, stále sledujeme drogovou válku a Latinskou Ameriku očima DEA, potažmo Spojených států. Dokazuje to už jen samozřejmost, s jakou tvůrci přistupují k dějinným postavám a událostem a manipulují jimi v zájmu dobrého scénáře, anebo ještě hůř, v zájmu vytvoření narativu, který se shoduje se zaběhlou představou o Latinské Americe. Přes veškeré pokusy o vyváženost seriál sděluje, že bez ohledu na to, jak moc se budou všichni ti nedokonalí a chybní, ale v zásadě charakterní muži ve službách DEA snažit, Kolumbie a Mexiko zůstanou zeměmi zkorumpovanými, násilnými a nenapravitelnými. Mnohem menší pozornosti se dostává skutečnosti, že situaci, kterou teď Spojené státy srdnatě řeší, samy pomohly vytvořit. Co se týče reprezentace, jsou *Narcos* prostě zoufale neinovativní. Ukázat latinskoamerický stát jako tajemný, exotický a prakticky neobyvatelný zároveň? Redukovat celou dějinnou epochu jedné země na pašování koksu? Začít seriál o Kolumbii úvahou o magickém realismu? To tu ještě nebylo!

Sečteno a podtrženo: *Narcos* je dobře napsaný, krásně natočený a skvěle zahráný seriál. Ano, je to „great TV“. Neupadejme však v omyl, že značka „podle skutečných událostí“ zaručuje jejich pravdivé, nebo aspoň úplné vylíčení. Těm, jejichž povědomí o Latinské Americe se omezuje na sombrero, salsu a drogové kartely, bohužel *Narcos* nenabídne o moc víc. Děj seriálu zůstává fiktivní, stejně jako Kolumbie a Mexiko v něm zobrazené. Jedná se navíc o fikci vytvořenou pohledem zvenčí a ovlivněnou severoamerickými očekáváními ohledně toho, co by měl seriál zaměřený na Latinskou Ameriku obsahovat. V případě *Narcos* se scenáristika střetla s historií – a vyhrála.

Autorka studuje iberoamerikanistiku.

Redukovat celou dějinnou epochu jedné země na pašování koksu? To tu ještě nebylo! Foto piqsels.com

Prazvláštní habity stromů

S Ivanou Vašíčkovou o dendrochronologii a bezzásahovosti

Ivana Vašíčková. Foto z osobního archivu

Vědkyně z týmu Modrá kočka, který se zabývá výzkumem nejen českých pralesů, jsme se ptali, k čemu uprostřed kulturní evropské krajiny vůbec divoké lesní porosty potřebujeme, a co vše se můžeme dozvědět z letokruhů stromů.

MARTIN ČERMÁK

Pod slovem prales si možná každý představí něco jiného. Co znamená pro vědkyni, pro kterou je právě prales hlavní oblastí zájmu?

Prales dýchá tajemnem, je to les, ve kterém je náročné se pohybovat, s výrazným množstvím mrtvého dřeva, má velkou diverzitu stanovišť a hojnost vody, je heterogenní ve všech směrech. V pralese je cítit neustálá dynamika vývoje – je v něm přítomná smrt, ale zároveň má i obrovskou schopnost regenerace. Někdy jsou v pralesích habity stromů tak prazvláštní, až z toho mrazí. Tahle moje představa pralesa ale nemusí vždycky odpovídat skutečnosti, třeba některé pralesní relikt z prvních zón Národního parku Šumava na první pohled působí jako smrková monokultura. Byli jsme tou homogenitou porostu, která vypadala jako výsledek zásahu člověka, zprvu překvapení, ale při podrobnějším výzkumu jsme zjistili, že tam rostou stromy staré i přes tři sta let. Nejtajuplnější je podle mne Žofínský prales v Novohradských horách, už jen proto, jak je rozsáhlý a geomorfologicky složitý. V něm se i já někdy ztrácím a mám problém najít cestu zpátky. Navíc tam není signál. Kdyby se člověku něco stalo, tak o něm nikdo neví několik dní nebo i týdnů... Pak je tu samozřejmě Boubínský prales. To, co tam, asi jinde nejde zažít. Skáčete po čerstvých vývratech a nevidíte, jak vysoko jste, protože nedohlédnete na zem – zvlášť po orkánu Herwart z roku 2017. A Beskydské pralesy – Mionší, Razula, Salajka. Tam je sice vidět pastevní minulost, ale jedná se o nejzachovalejší fragmenty jedlo-bukových pralesů u nás, navíc s nebývale vysokým zastoupením jedle.

Kolik je u nás přirozených lesů?

Databáze našich přirozených lesů je dostupná na webu pralesy.cz. Přirozené lesy, tedy

lesy dlouhodobě spontánně se vyvíjející, u nás představují kolem jednoho procenta všech lesů, což je žalostně málo. Přitom když pochopíme přirozené procesy lesů ponechaných samovolnému vývoji, zjistíme i to, jak udržitelně hospodařit v hospodářských lesích. V pralesích je značná biodiverzita, zejména druhů vázaných na mrtvé dřevo. A na základě toho, zda nějaká rezervace odpovídá strukturou a diverzitou přirozenému lesu, se můžeme rozhodnout, zda má smysl prosazovat bezzásahový režim či ne.

Souhlasíte s tím, aby se zvyšoval podíl bezzásahových lesů?

Bezzásahové lesy samozřejmě nemohou být všude. Na území národních parků by však postupné navyšování bezzásahovosti mělo být dlouhodobým cílem. A o bezzásahovost bychom měli usilovat i jinde: v prvních zónách chráněných krajinných oblastí, v národních přírodních rezervacích. Jedná se stále o malé plochy, kde je přirozený vývoj vytržen z kontextu okolí, ale určitě by se této tendenci mělo přizpůsobovat i ochranné pásmo kolem nich – zde je třeba hospodařit tak, aby nedocházelo k narušení spontánního vývoje lesa.

Existuje společenská poptávka po bezzásahovosti, tlak na to, aby se tato území zachovala?

Z výzkumů v národních parcích z posledních let vyplývá, že návštěvnost těchto území roste, z čehož lze odvodit, že roste i společenská poptávka po divočině. Pokud ale vezmeme v potaz obecné postoj naší společnosti k bezzásahovosti, není úplně jednoznačný a je zde patrný kontrast v zájmech určitých skupin, například turistů versus místní, ochránáři versus lesníci.

Specializujete se především na větrné disturbance. Co znamená disturbance v lese?

Do češtiny bychom to asi přeložili jako narušení, ale to už má pejorativní nádech, který se pro výzkum nehodí, proto termín nepřekládáme. Disturbance je chápána jako smrt minimálně jednoho úrovnového stromu. Může být maloplošná, když odumře jeden strom či skupinka stromů, ale také velkoplošná v rádech hektarů, způsobená například větrem a následně kůrovcem. I činnost člověka lze chápat jako disturbanční činitel.

Je rozdíl v tom, jak se chová větrná disturbance v přirozeném lese a v lese hospodářském?

Nejprve je třeba říct, že extrémně silné větrné disturbance u nás byly odnepaměti, v průměru každých sto let se českými zeměmi prohnala silná vichřice. Větrné disturbance v menším rozsahu se vyskytují každý rok a je to v podstatě přirozená složka lesních ekosystémů. Nežádoucí je to v hospodářských lesích, kde bychom měli naopak dělat vše pro to, abychom příčiny těchto disturbancí potlačili. Rozdíl mezi chováním disturbancí v přirozeném lese a v lese hospodářském jsme se v týmu přímo nezabývali, ale v Boubínském pralese jsme porovnávali různé vlastnosti stromů, které byly narušeny orkány Herwart, a těch, které zůstaly živé. Přišli jsme na to, že hlavním faktorem v mortalitě stromů byl předchozí růst. Stromy, které žily dlouho v zastínění, měly lepší mechanickou stabilitu proti větrným disturbancím. Tyto stromy byly také starší, ale s minimálními přírůsty. V pralese dokonce můžeme najít stromy, které mají na centimetr přírůstu stáří padesát i sto let. Hospodářský les by měl podle našich poznatků mít co nejpestřejší složení, a to nemluvím jen o heterogenitě tloušťek a věku, ale i o diverzitě druhové. Jasně patrný

je selektivní dopad větrných disturbancí na jehličnany – na smrky a také na větší stromy.

Dalším z témat, jimž se věnujete, je dendrochronologie. Proč je dobré zabývat se počítáním letokruhů?

Letokruh je vlastně přírodní archiv, který s určitými mezerami sahá až do konce doby ledové. A můžeme z něho získat velice cenné informace o historickém vývoji krajiny, neboť letokruhy reflektují širokou škálu přírodních procesů a změn. Je tak možné sledovat vývoj klimatu na základě střídání tlustých a tenkých letokruhů, rekonstruovat disturbance, datovat povodně, požáry, sopečnou aktivitu a tak dále.

Jak tento archiv budujete, když například v šumavských pralesech jsou smrky maximálně šest set let staré?

Používáme princip křížového datování: křivky z naměřených letokruhů je možné napojovat na sebe, byť data nejsou úplně souvislá. Archiv různých dřevin je ale obrovský, existují data ze stromů pocházejících například ze začátku letopočtu či dokonce z konce doby ledové. Stromy poskytující taková data se dochovaly v rašeliníštích, nacházejí se při archeologických vykopávkách, v oceánech, jedná se o dřevo z lesů pohřbených sopečným popelem nebo sesuvy půdy. A jelikož známe letokruhy současných čtyřistaletých stromů, můžeme i u stromu neznámého stáří zjistit, kdy zhruba odumřel. Letokruhy v sobě nesou také informaci o klimatu – extrémně tenký letokruh může značit například sucho. Z letokruhů se dá zjistit také mnoho socioekonomických údajů, můžete sledovat například vývoj lidské populace v návaznosti na měnící se klima. Když se podíváte na letokruhy z dob, kdy byl v Evropě hladomor nebo kdy byla třicetiletá válka, zjistíte, že tehdy se stromům nedařilo. Měly nízký přírůst, a buď tedy byla trvale zima, nebo bylo sucho. V Americe lze na základě tloušťky letokruhů vypočítat souvislost mezi klimatickými změnami v minulosti a vymíráním indiánských populací či jejich migraci. V letokruzích lze číst jako v kronice, není to jen nudná věda, často je za nimi vidět nějaký příběh.

Dá se podle těchto dat modelovat, jak se bude vyvíjet klima?

Modelů je několik – a nevypadá to dobře. Je evidentní, že frekvence i intenzita disturbancí se bude zvyšovat, jak větrných, tak i kůrovcových. U některých dřevin lze sledovat nárůst tloušťky letokruhů od 18. a 19. století, kdy začala průmyslová revoluce. V osmdesátých letech 20. století stromy přestaly na chvíli růst kvůli imisnímu zatížení, pak ale trend pokračoval. Nárůst tloušťky je způsoben jednak tím, že je ve vzduchu více oxidu uhličitého, ale i tím, jak se s oteplováním klimatu prodlužuje vegetační doba.

Takže lesníci mohou jásat, že jim rychleji narůstá dřevo?

Ano, dřevo narůstá rychleji, jenže se zároveň zhoršují jeho mechanické vlastnosti, a tím klesá i odolnost stromů proti disturbancím.

Ivana Vašíčková (nar. 1984) pracuje od roku 2011 na odboru ekologie lesa ve Výzkumném ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví a je členkou pralesního týmu Modrá kočka. Zabývá se disturbanční dynamikou přirozených lesů a dendrochronologií.

Bojovníci se u nás trestají

S Jiřím Nohelem o zrudnosti holých sečí

Lesníka, který sází břízy, jsme se zeptali, jak by měl vypadat les, jenž se vyrovná s klimatickou změnou, a proč se tak sveřepě držíme pěstování nestabilních monokultur. Odkud se bere představa lesa jako továrny na kulatinu a jaká je cena nepokáceného dřeva?

MARTIN ČERMÁK
MARTA MARTINOVÁ

Vzal jste nás do lesů u Velké Bíteše, kde téměř dvě desetiletí hospodaříte. Vypadají jinak než standardní české porosty s převahou smrku a holou půdou pokrytou jen jehličím. Na zemi je spousta větví, jsou tu vysoké břízy a také mrtvé a polosuché smrky. Proč je necháváte stát? Především: těžít dřevo, které stejně není slušně zpeněžitelné, je nesmysl, ocitnete se v červených číslech jen kvůli nákladům za kácení, a nebudete tedy jednat jako řádný hospodář. Podobně nemám problém s mrtvým dřevem a klestím na zemi – do pár let po něm nenajdeme stopu, zetlelá biomasa správi vyčerpanou půdu a větve zabráni zvěři v okusu mladých stromků. Nejen v tomto konkrétním lese, ale po celé republice potřebujeme rozbít věkovou strukturu lesa. Pokud totiž během pár let po kalamitě najednou všichni zalesní, zakládáme na stejnou katastrofu v budoucnosti.

V lese je ale potřeba dodržovat platné zákony. Ostatně toho se i spousta drobných vlastníků bojí – že budou platit vysoké pokuty za nedodržení nařízení. Mám pocit, že lesní hospodářský plán je dávno překonán. Z počítače vyjede návod a podle něj se nakoupí buk, nebo dokonce jedle a nasází se na holou plochu, což je pro tyto stromy v podstatě týrání. Takové tragické postupy vedou jenom k rozpadu lesa. Už na mladých jedlových výsadbách jsou vidět korovnice kavkazské. Přitom příroda má klíč, jak si s budoucností poradit, pokud ji necháte pracovat: tady v přístinu potlačí skupinu bojovníků, tam nechá pár stromů zemřít pro oživení půdy, z těchhle vytvoří oplocenky chránící mladé stromky před zvěří. Během dvaceti let vznikne výškově, věkově a druhově rozrůzněný les plný bříz, dubů, jedlí i smrků, který je daleko odolnější. Chce to jenom trpělivost. Rozrůzněný a rozvolněný les i lépe zadržuje vodu, pomaleji ji odpařuje. Jednotlivými hospodářskými zásahy můžu jen dávat pokyny, jak se má les chovat – podobně jako jabluňce dáte řezem impuls: teď pěstuj dřevo, teď plodí. Jenže jak se to dělá většinou? Vezmou stroj, vyrobí hektarovou holinu, vyprahlou savanu, kterou považuju za totální zrudnost, a potrestají ty nejživotaškopnější bojovníky vyrůstající v přístinu tím, že je pořežou. Pokud na holinu zasázíme třeba duby, jak je teď v módě, dáváme jim pokyn: chovej se jako pionýr. A dub si řekne, proč bych se probíjel rulou, když si srážky posbírám na povrchu v tlející trávě. Nevytvoří pořádný kořenový systém, košatí se, protože má prostor, je fyzikálně namáhaný – a pak přijde námraza, vítr a poškodí ho. Nedovedu pochopit, že není všem jasné, že je to špatně.

Co je podle vás hlavním tématem lesnictví, které se ocitlo v bezprecedentní krizi? Lesníci by se měli začít bavit o budoucí podobě lesa. Jsou praktiky, které vyžaduje platný lesní zákon – tedy co nejdříve zalesnit a nenechat nic na přírodě –, v kontextu

klimatických změn rozumné? Jenže u nás máme de facto po kalamitě, protože na Vysočině kůrovec může tak maximálně sežrat ještě Žďárské vrchy, a lesníci zase zaujali přístup: i kdybychom měli všude rozlít chemii, Devět skal kůrovec nepokoří! Byl jsem se tam podívat, a na každém stromě je už teď sto kilogramů šišek. První suchý rok, a máte po lese. Kupodivu největšího posměchu se mi dostává od kolegů z Lesů ČR, kteří chodí za našimi starosty, že to dělám blbě, a přitom oni teď mají po kalamitě jenom stovky hektarů ostružiní – připraveného, aby je polili tunou herbicidů. Já mám břízu a herbicidy používám minimálně, tak kdo je na tom líp? To ale nikdy neuznají. Když máte monokulturní les věkových tříd, zaplatíte za sazenice, za sázení, za probírky, ale peníze vyděláte až po smýcení. Protože vás ale čeká obrovská investice do zalesnění, nezbyde vám nakonec skoro nic. Stávající hospodářskou úpravu lesa považuju za přežitou, ale samozřejmě stále platí, že potřebujeme někde brát peníze na provoz.

Jak váš přístup vnímají starostové, pro něž pracujete?

Můžu si dělat v lese, co chci, ale zastupitelé mi musí věřit. Na soukromých majetcích naštěstí můžete dělat to, co je logické – například mám vlastní zkušené dělníky, nevyužívám tendry. Není sice tolik podstatné, jak moc přinesu peněz do obecní kasy, ale zisk mít musím. Občas se objeví nějaký zastupitel, kterému je to málo, ale zatím se mi vždycky podařilo vysvětlit, jak to u mě funguje.

Zmínil jste přírodní oplocenky. Jak hodnotíte stav zvěře v lesích?

Zvěř je faktorem, který limituje obnovu lesa. Kdyby v republice nebyla přemnožená zvěř a kdyby došlo ke změně stávajícího mysliveckého zákona, bylo by všechno v lese jinak. Dnes bezzemci rozhodují o podobě krajiny tím, že nestřílejí samice a chovají zvěř na paroží a pro jednoleté maso. Les je pro ně jako kravín. Další věcí je nelegální odstřel šelem. Kdybych věděl, že se mi v lese pohybuje rys ostrovid, před myslivci bych se to snažil zatajit... A úplně tragické je, když je lesník i myslivec. Jelen má pak před lesem přednost.

Jak by tedy podle vás měl vypadat hospodářský les budoucnosti?

Výhodou lesa rozrůzněného a bezvěkého, který je mým ideálem, je, že si sice v menším množství, ale soustavně odebíráte zpeněžitelné dřevo a les se vám obnovuje sám, čímž nesmírně šetříte. Ve finále máte dvouapůlnásobek výtěžnosti z hektaru oproti klasickým postupům – to vypočetli švýcarští lesníci. Já svůj les přirovnávám k rodině, která taky nemá věk, protože tam je prababička, dědeček, otec, školáci, kojenci... Je to vlastně hospodářský prales. Dnes nikdo neví, jak se bude klima vyvíjet. Bude sucho? Častější vichřice? Rozrůzněný les je jediná cesta, jak můžeme eliminovat dopad těchto nejistot. Kalamita ukázala, že na pěstování kvalitní kulatiny stačí čtyřicet procent plochy lesa, zbytek může být klidně i ta dolámaná bříza.

Neodstraňovaly se ještě nedávno z lesních porostů břízy jako obtížný plevel?

Ano, za břízy byly vysoké pokuty. Přesto jsem si dovolil ponechat po větrné kalamitě spadeňnou sedmihektarovou část lesa svému vývoji – a dnes se na to jezdí dívat exkurze. S břízou pracujeme ve velkém. Dosazujeme ji a necháváme ji podlítnout dubem, smrkem i modřínem, případně ji doplňujeme jedlovou podsadbou, a až tyto stromy vzrostou, uvolňujeme je postupným kácením bříz. Základní zkušeností z takového lesa je, že přístiněný strom je stabilnější. Pod rychle vzrostlými

pionýry, které se na světle ženou do výšky, ale brzy odumrou, rostou odolné stromy, které netrpí tolik václavkou a jinými chorobami a u nichž se dá očekávat, že se dožijí aspoň osmdesáti let, tedy vyrostou v hospodářsky využitelné dříví. Pokud chceme eliminovat škody, které člověk napáchal, musíme kopírovat děje v pralese a přírodě nanejvýš podávat nástroje, aby své vlastní procesy urychlila. Už před deseti lety jsem tušil, že kalamita přijde – smrkové porosty zasychaly a měly kilogramy šišek, při těžbách se objevovalo hodně hnilob. Dřevorubci u mě nesměli odřít jakýkoli listnáč, a pokud se dělala prořezávka a bylo na výběr mezi smrkem a břízou, nechávala se bříza, což bylo tehdy skoro trestné. Teď mám díky tomu obrovské zásoby semen

Jiří Nohel. Foto Alena Blažejovská

po celé ploše a les se může sám obnovovat. Všichni se v okolí potýkají s kalamitou, kdežto můj les už je ve stavu, kdy si s ní poradí.

Proč vás bříza tak fascinuje? Navíc působíte mezi obcemi Březské a Březka...

Ano, a pracoval jsem ve vojenském újezdu Březina. Bříza mě pořád provází. Ten strom mám nejradši ze všech, objevuje se mi v básních, všude se mi tlačí. Má úžasné vlastnosti – plodí už v sedmi letech. Když břízu oláme sním, z pařezů další sezonu vyrostou nové výmladky. Semena pouští celý rok, to jiný strom na území Evropy nedělá. Kupodivu úplně nejlépe se zachytává a klíčí v kapsách vlhké polehlé trávy – to funguje lépe než různé lesnické technologie. Má brzy listy, a chrání tak ostatní před jarními mrazíky. Na podzim jí listy opadávají postupně, a pouští tak pozvolna světlo do podrostu. Očekávám, že časem bude bříza i významným hospodářským stromem, už dnes se dá prodat za patnáct set korun za krychlový metr. V budoucnosti nejspíš vystřídá smrk v papírenství, protože se zjistilo, že se snáze zpracovává.

Odkud se vůbec vzala představa lesa jako továrny na dřevo?

To je všeobecný problém naší doby. Krajina je rozdělena na zóny: v zóně práce se stavějí odporné haly, kam se chodí do zaměstnání, v zóně zemědělství se pěstuje kukuřice a řepka, do zóny zábavy se chodíme

odreagovat, z hor je zóna sportu, tělocvična, kam jezdí chlapci v dresech hltať kilometry na kolech... A v zóně lesa jezdí dvacet čtyři hodin denně osvětlené mašiny, chřoupou dříví a připravují je na odvoz do Číny.

Jde tedy o důsledek všudypřítomného důrazu na produktivitu a výdělek...

Sám se držím filosofie minimalismu. Čím víc harampádí vyháží člověk z domu, tím víc prostoru mu zůstane pro duši a pro svobodu. Nechápu lidi, kteří dusí vlastní život zbytečnostmi. A zase je to vidět všude kolem: proč se u nás dělají meandry navážkou suti za miliony, když stačí potok přehradit a počkat si, až se meandr na jaře utvoří sám? Proč vyrábět u řeky železobetonové posezení, když by stej-

ně dobře posloužil nařezaný kmen stromu? A proč se udělá obchvat za tři čtvrtě miliardy, když by stačilo pro novou silnici zabrat hektar půdy? Protože politici se už těší, jak budou přestřihávat pásky a pojídat chlebičky?

Jiří Nohel (nar. 1973) je básník, hudebník (člen kapely Listověj) a hajný Lesního družstva svazu obcí působícího na obecním majetku Velké Bíteše a několika okolních vesnic. Stal se hlavní postavou radiodokumentu Aleny Blažejovské Muž, který sází stromy (2021).

MEZNÍ STAV

**Environmentální groteska
Mezní stav Barbary Herz a Anny
Smékalové je koláží výpovědí
svědků blokády v Národním parku
Šumava, aktuálních ekologických
témat i mykologických či
entomologických poznatků.**

V Česku není kůrovcová kalamita. Tady je smrková kalamita. Kůrovec je jen symptom. Lidé říkají, že kůrovec sežere les. TEN KRÁSNEJ SMRKOVEJ LES, KDE SE TAK DOBŘE HOUBAŘÍ! Ale to není pravda, kůrovec sežere jenom smrk. ON TEDA ŽERE UŽ I BOROVICE... Les se skládá i z podhoubí, mrtvého dřeva, zvířat. Všichni tihle si oddechnou, když smrk zmizí. V Česku žije asi 130 druhů kůrovce a jsou to docela hezcí brouci! Sameček má většinou nějakou šilenost na zadku a samička má zase na hlavě tykadélka a vlasy. Sameček sedí v díře a vábí samičku vylučováním feromonů. Samička to ucítí a přijde a začne do něj ťukat tykadélky. Ťuká do něj, lechtá ho, a když to funguje, sameček ji pustí do té své díry, a je to. No, nejsou to krásné námluvy?

NEJVĚTŠÍ PROBLÉM KŮROVCE JE DALŠÍ KŮROVEC.

My se jim nemusíme bránit, musíme jen pěstovat správné lesy.

POZNÁMKA: MY TU NEMÁME LESY. MÁME TU KRÁSNE PLANTÁŽE NA DŘEVO.

ČÁST PRVNÍ: FAUST JAKO STAV ZADLUŽENÍ

Proč jsem se o to začal zajímat? Šumava je totiž i mediální problém. Ačkoliv v reálu kůrovec v devadesátých letech takzvaně sežral – ale to je opravdu jen v uvozovkách – dejme tomu čtyři procenta celkový rozlohy národního parku, tak v médiích to bylo sto procent. Když se řeklo Šumava národní park – rovná se boj s kůrovcem. Todleto se vstípi- lo v devadesátých letech do hlav lidí. Dokonce se dělaly průzkumy veřejného mínění na téma kůrovec. A ta otázka zněla: Myslíte si, že kůrovcem napadené stromy na Šumavě je potřeba aktivně chránit, anebo si pomů- že příroda sama? No samozřejmě, na takovoudle otázku každé lajk a dokonce i každý odborník a dokonce i já váhal, jak odpovědět. Ale kdyby otázka zněla: Myslíte si, že v nejpřísněji chráněných zónách parku se má chránit příroda motorovou pilou, anebo máme nechat přírodě hlavní slovo – v tom národním parku?

Neustále mi vrtalo hlavou, jak klikatá hrani- ce tam je – hranice dvou způsobů myšlení. Napsal jsem jednomu ze zakladatelů Národ- ního bavorského parku. A víte, co mi odpo- věděl? Ptáte se mě, pane Juste, abych vám i pro laiky srozumitelně odpověděl ohledně koncepce našeho národního parku. Ta je defi- nována už v Eckermannově knize Rozhovory s Goethem: „Člověk neustále experimentuje. Dělá chyby. Příroda neexperimentuje. Příro- da má vždycky pravdu. A vysílá nám zprávy, kterým nerozumíme.“ Inženýr, lesní odborník, kterej má na starosti kubíky dřeva.

Na Šumavě byly dvě blokády. Kolegyně, kte- rou jsem učil na FAMU, musela do Prahy, tak mi svěřila kameru. Tam jsem natáčel ty pří- šerně drastický záběry, kdy třeba profesorka, šedesát, sedmdesát let, byla vláčená téměř za vlasy vod těch stromů, aby mohli kácet. To mě utvrdilo v tom, že to skutečně je problém nejen odborný, ale politický a mediální. Na ty vědce, profesory, docenty nikdo nedal, tak vyzvali k občanský neposlušnosti. A média? Ekologičtí teroristé, aktivisté, baťůžkáři. Uka- zovali alternativce, který ničemu nerozuměj, jsou naivní.

Já jsem vo tom psal, to byla moje jediná zbraň. A dokonce v letech 96 až, já nevím, 2008 jsem koukal v univerzitní knihovně, že mám víc článků o kůrovci než o divadle.

NEJVĚTŠÍ PROBLÉM KŮROVCE JE DALŠÍ KŮROVEC. KDYŽ SAMEČEK KŮROVCE VÍ, ŽE STROM UMÍRÁ A ON MÁ DOST SAMIČEK, ZAČNE VYPOUŠTĚT JINÝ FEROMON

JAKO STOPKU, ABY TAM UŽ DALŠÍ BROU- CI NELÉTALI. KDYŽ JE TAKOVÝCH SPOKO- JENÝCH SAMEČKŮ NA STROMĚ VÍC, TAK STROM VONÍ JINAK. NENÍ ATRAKTIVNÍ. PÁCHNE JIM.

V první zóně jsem objevil velký množ- ství pařežů a nebyly tam žádný kmeny. Šlo o rezonanční stromy a ty mají čtyřicetina- sobnou hodnotu než obyčejnej smrk. Tím se i japonský houslistky chluběj. Napočítal jsem všech těch sto pětáctýřicet pařežů, nafotil je a psal o tom články. Voni mě tam chytili, že jsem pronikl na území, kam je zakázanej vstup. Obrovský zablácený stopy od traktoru, to nevadilo, ale moje bosá noha, mých, já nevím, sedmdesát kilo tam vadilo. Dostal jsem pokutu, byl jsem popotahován policií. Všechno se soustřeďovalo kolem vedoucího lesního úseku. A on si mě zavolal a to byl výslech jako u estebáků: „No, pane Juste, ješ- tě jednu napíšete Mentl s přehlasovaným e, ale to mně nevdá, to je – to je vaše chyba. Ale že jsem zloděj a že kryju nějaký zlodějny... Jediný článek a uvidíte, co se stane!“ Já jsem říkal: „Vy mi vyhrožujete.“ „Já vám nevyhrožu- ju, ale říkám dopředu, že špatně dopadnete.“

Už se schylovalo k Vánocům, tak jsem jel při- pravit chalupu. Byly tam vyloučený všechny čtyři okna, šutr v místnosti. A to se stalo dva- krát. Podruhé v lednu v největších mrazech. Viděl jsem, že jsem šáh na něco hodně citli- výho, zřejmě tam šlo o velký prachy.

Kůrovec je porodník lesa, ne likvidátor. On je likvidátor špatného zacházení s lesem. Poro- dí nový les tím, že zničí ten špatný monokul- turní – ten zištný, vysázený. Tam se pořád odehrává drama. A jako v každým vopravdic- kým dramatu je tam přítomná smrt. Prostě smrt je neustále přítomna a život je taky při- tomný a ten život nevidět znamená být tupej.

Lidi si pletou národní park s parkem ve Stro- movce. Estetika divočiny je estetika ošklivé- ho. To je, jako když Hrabal píše o vyděděn- cích – a mám na mysli toho ranýho Hrabala, že jo, pábitelé a tak dále. Prostě velká litera- tura píše často o těch skutečných outsidersch a lidech na okraji veřejného zájmu, často se potácejících na rozmezí života a smrti. Záro- veň tam někde je ta katarze, to znovuzrození.

INTERMEZZO: PÁTRÁNÍ PO BOHDANOVÍ

30. 8. 2020

První výjezd za Bohdanem. Bohdan nenalezen, známky pobytu ano.

3. 9. 2020

Druhý výjezd. Napsala jsem mu vzkaz, kte- rý jsem viditelně umístila za branku „obydlí“: Dobrý den, Bohdane, ráda bych se s Vámi setkala. Připravujeme divadelní představení o hmyzu a stavu české krajiny. Ráda bych s Vámi nahrála rozhovor týkající se Vašeho života v přírodě a pohle- du na současnou situaci. Bohužel jsem Vás dnes nezastihla, ale zkusila bych to zase zít- ra dopoledne.

Těším se na setkání, s pozdravem

Anna Smékalová

Luboš, 69 let, psychoterapeut: Bohdan byl vždycky hrozně chytřej. Dělal geologii. Chodi- li jsme po lese a on mi ukazoval šutry. Všichni mě učili, abych poslouchal, a Bohdan mě učil souhvězdí. Začal jezdit na geologický expe- dice do zahraničí. Ach jo... Bohdan... Vodjel do Mongolska. Tam začal být takovej – takovej vodtažitej. Když se vrátil, tak vyprávěl, jak tam bylo nebezpečno. A jak po něm šli. Že se musel skrývat a tak. Takový ty příhody, který vypadaly docela realisticky, ale najednou se

tam objevilo něco, co hrozně zavánělo něja- kým bludem. A vod tý doby se stal ve svý pod- statě nepolapitelným. Nikomu nikdy nedal žádný kontakt, podle kterýho by bylo mož- ný ho najít. Von má – nechci kecat – minimál- ně pět, šest dětí se třema ženskejma. Když jsem se s těma staršíma klukama viděl, tak jsem říkal, že by bylo dobrý, kdyby se s Boh- danem setkali, ale voni moc nechtěli. Říka- li, že to nemá cenu, že před nima uteče. Je v něm kousek pábitele, no.

4. 9. 2020

Ani dnes jsem Vás bohužel nezastihla. Doufám, že Vám to není nepříjemné, nerada bych rušila. Nevím, jaké máte možnosti, ale kdybys- te mohl a měl chuť mě předem kontaktovat, tak zde je můj e-mail a telefonní číslo.

Faustovské motivy u kůrovce: no samozřej- mě! Protože co je každé kontrakt? Něco za něco. Vy mi to dáte takhle na podnose. Po čem zatoužím, to budu hned mít. Ale je to za nějakou cenu. Nebo se k tomu musím dopra- covat – přemejšlením, prací, vytrvalostí. Pak to není faustovskej kontrakt. Ten faustov- skěj kontrakt je všechno, co nehledí na násle- dek. Proto moje knížka o Faustovi zní *Faust jako stav zadlužení*, protože ten ďábel si jed- nou přijde pro ten účet a kůrovec je ďáblův účet za zacházením s lesem. Ale ten kontrakt je teď hned! Teď hned ty rezonanční smrky! Zasadíte, za dvacet let sklízíte. To je sklizeň. To je plantáž. To je úžasný. To je lukrativní. Neberte to, že jo. Za tu cenu, že teď budu mít hned všechno, a vlastně relativně bez prá- ce, obětuju budoucnost a Boha, kterej tam uvnitř někde je.

Just se mění v ďábla a odchází pryč.

Jó, Bohdan... Měl domovský pracoviště v Pra- ze na Akademii věd.

Podle mě to nebude až tak romantický. Jako- že takový přilnutí k přírodě. Spíš schovávaná.

Zdeněk, 44 let, policista: On je takový mys- tik. Má klobouk, hůlku, batoh. Tam, co žije, je extrémní výskyt klíšťat – my jsme tam v létě s ženou chodili do lesa na procházky a vždyc- ky jsme si jedno přinesli. To ještě, když stréc chodil – on rád houbařil –, tak ho Bohdan viděl, jak utrl nějaký hříbek, a hrozně mu vynadal, že tu houbu zabil.

Občas docela rád jezdil na výstavy, na verni- sáže. Ale vždycky – to je taky zajímavý – zmi- zel před koncem. Aby odcházel sám.

18. 9. 2020

Vzdávám to.

Narodil se kolem třicátýho roku. Bude mu k osmdesátce.

4. 10. 2020

Včera jsem viděla Bohdana na promítání fil- mu Češi jsou výborní houbaři. Hned po pro- mítání zmizel.

FILOSOF Z CHATRČE

Naším úkolem je kultivovat zemi jako dobří hospodáři. Schopnost pochopit svůj úkol v pří- rodě z morálního pohledu znamená uvědomit si, že potřebujeme a hlavně že můžeme pře- stat být ničiteli a můžeme se stát hospodáři dobré země.

Jakub, 37 let, filosof: Jestli jsem ho někdy viděl, že měl tenhle postoj dobrýho hospo- dáře, tak to bylo na tý lesní samotě. U něj doma v panelákovým bytě si nepamatuju, že by tenhleten étos držel. Ale říkal, že člověk má právo žít spokojenej a hmotně zajištěnej

Barbara Herz a Anna Smékalová

Kresba Lucie Lučanská

život. Je to v pořádku, pokud zároveň dává tenhle život do služby něčemu vyššímu. Měl v sobě prvorepublikovej étos.

ACH SYNKU, SYNKU!

Ta metafora pastýře, to mělo smysl, dokud ještě byly všude ovečky a dokud lidé věděli, co to znamená pečovat o ovečku... Že je člověk odpovědný. To neznamená, že máme všechno ve své moci. Jsme odpovědní sami před sebou. Nemůžeme svět ničit a říct si: po mně potopa. To bych se ráno nemohl dívat do zrcadla, když se holím.

FILOSOF ERAZIM KOHÁK ODEŠEL ŽÍT PO ROZPADU MANŽELSTVÍ DO LESA. NA LESNÍ MÝTINĚ SI POSTAVIL DŮM.

Většinou lidi začínali rozhovor tím, že mluvili o tom srubu, kterej si postavil v lese. On bryskně odpovídal, že to nebyl žádnej srub, že není tak blbej, aby si stavěl srub z náletovýho dřeva, ale že to byl obyčejnej dřevěnej domeček. A do přírody ho nevedlo žádný romantický zanícení, ale protože byl švorc. Že se v rozvodovém řízení cejtíl provinile, a tak veškerej majetek nechal přepsat na manželku a na děti a sám si nechal jen pozemek v lese. Začínal tak, že tam přijel jen s celtou. S tou odjel do lesa a začal tam mýtit prostor pro domeček. Bylo pro něj důležité, aby nebyl chápán jako druhej, takovej ten...

Thoreau? (Tohle musí říct ten technik, co bude v kostýmu maskovaného hejkala celou dobu vařit houbový čaj, jediná jeho replika, a zase dál mlčí.)

Jo, Thoreau.

Proti tomu se Erazim hodně vymezoval. Návrat k přírodě, odmítnutí kultury a vyšší kultivovaný racionality, to pro něj nebylo vůbec myslitelný. Ale zároveň ta velká životní krize skutečně postupem času přešla a pobyt v přírodě na něj měl léčivej účinek. V přírodě má člověk šanci se zhojit a pokračovat dál.

Je stěžejně důležité nevlastnit víc, než stačíme milovat. Takové vlastnictví pak je opravdu krádež, odcizení lesa jeho lidem.

Environmentální žal. O ničem takovym nikdy nemluvil, ale byl přesvědčen, že se řítíme do pěkný kaše. A že to nedopadne dobře, pokud se rychle nestane něco zásadního. Ale nebyl pesimista. Spíš jsem to byl já, kdo to řešil a řeším pořád. Říkal jsem mu: Erazime, já ale nevím, jakej smysl má psát filosofický texty, když celej svět míří k zániku. Na to on, že to ale nebude znamenat úplnej konec. Že to jen bude konec světa, jak ho známe. To byla první pozitivní věc. A druhá, nevím, do jaký míry pozitivní: říkal, podívej se, hele, možná to svým způsobem je nesmyslný, ale holt někdy je třeba dělat věci, který jsou správný, i když jsou v danou chvíli nesmyslný. Nevím, jestli mě to nějak uklidnilo. To ani ne.

Účastnil se třeba demonstrace proti Temelínu, ale co se týká kůrovce, tak nevím, jestli na to měl nějakej názor.

Jakub filosof odchází.

Hlíva naprosto spokojeně roste i na dětských plenách. Během dvou měsíců je zredukovala o 85 procent. Teda až na plastový obal. Ten se vyhodil.

Začíná projekce, v níž se muž postupně mění v houbu.

František, 71 let, architekt: No tak určitě jsou houby hodně krásný. Tou barevností, tvarem už tak ani moc ne. I když jako kotrč je zajímavěj i tvarem, že jo.

Existuje celá řada hub vyloženě cílících na hmyz. Například Beauveria bassiana. Mikroskopické spóry proniknou kutikulou hostitele a tam rostou a rostou. Hmyz zabijí během několika dnů. Poté jako bílá plíseň prorostou na povrch mrtvoly a produkují nové spóry. Beauveria bassiana může být použita jako biologický insekticid. Hubí termity, molice... a kůrovce.

Letos jsme třeba našli slizáka, což tady kupodivu není běžná houba. To jsme brali, co se dalo, špatně se čistí, ale je to krásná houba. Určitý houby mě štvou. Když nic jinýho neroste, určitá houba roste celej rok a všude pořád je. Třeba jedovatá třepenitka svazčítá. Roste mi i na zahradě. Roste úplně všude. Už jí mám plný zuby.

Spóry houby housenice čínské se dostanou do těla housenky, houba z housenky získává živiny a postupně nahrazuje její tkáň vlastním myceliem. V zimě se housenka zahrabe pod zem a zahyne, z jejího mumifikovaného těla pak vyroste na jaře plodnice houby.

Tak jednak – jak bych to řek? S chutí to jíme. To je základ, že prostě jíme houby a sušíme je. A každěj den snídám polívku a z poloviny nebo ze tří čtvrtin je houbová. Nebo s houbama. Mám rád třeba kombinaci s hovězím, to je nejlepší kombinace, houby a hovězí. Milena umí s houbama vařit. Zásadně houby nekupuju. Houby z pěstíren prostě nemaj chuť. Hlíva ještě jakžtakž ujde, ale žampióny, to nemá vůbec žádnou chuť.

Houba Massospora napadá cikády. Cikádám se rozloží zadní třetina těla a z roztrženého zadečku se vylučují spóry. Nakažení samečci, tzv. létající solníčky smrti, začnou být hyperaktivní a hypersexuální, a to i navzdory tomu, že jejich pohlavní ústrojí se už dávno rozpadlo. Houba nemá pohyblivé tělo, tudíž si jedno přivlastní.

Děti jsem to naučil, ale Emil je tím znechuceněj. Všechno to už zapomněl. Milena taky. Když jsme v lese, tak běhá s každou houbičkou. Já jí tu houbu vysvětluju desetkrát a ona se potom přijde stejně zeptat, jestli je to opravdu vona. A chce to potvrdit.

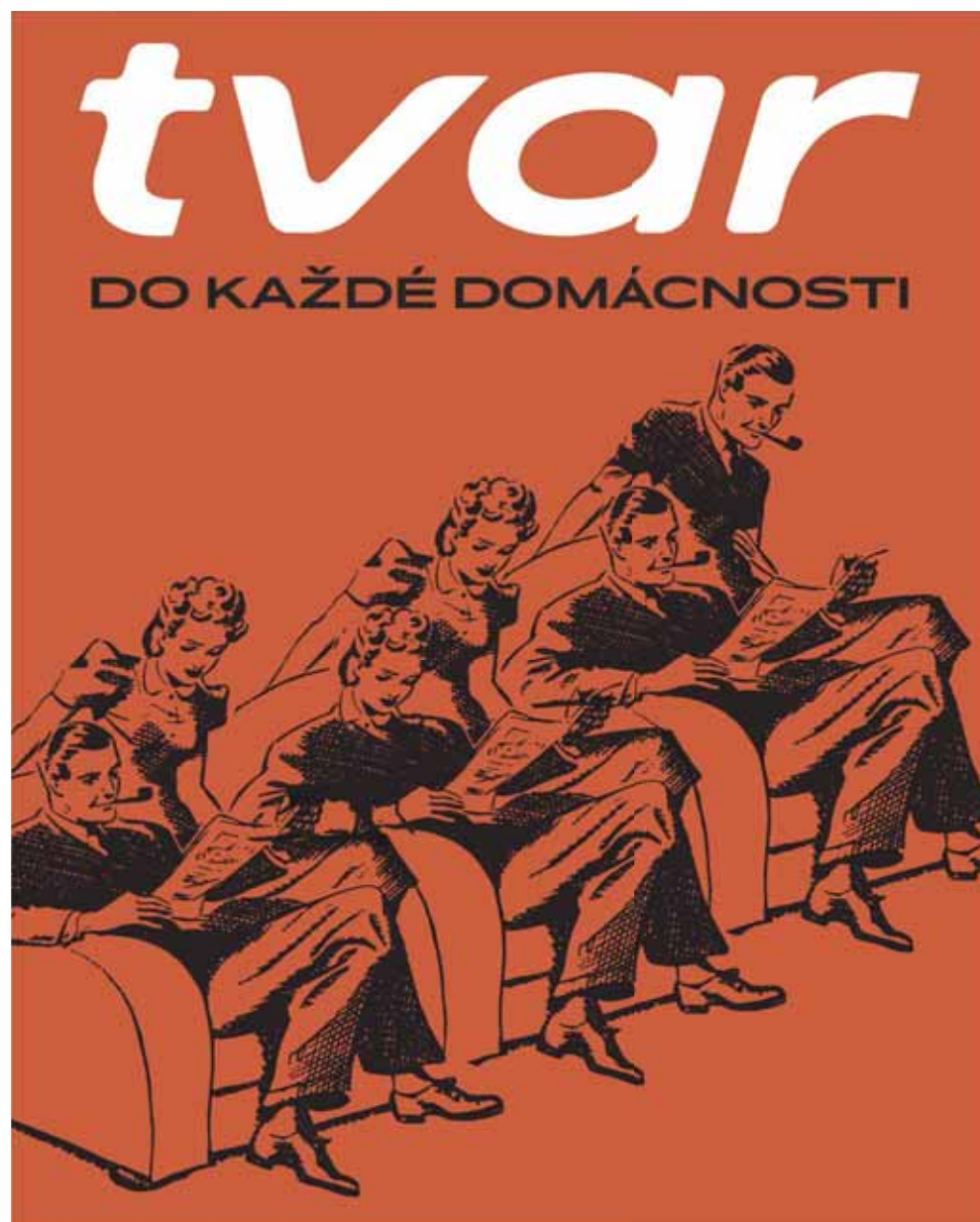
Čištění hub je smutná kapitola, protože někdy je lepší si už v tom lese říct, proboha, vždyť to taky budeš čistit. Prostě je to utrpení. A já toho samozřejmě v tom lese nacházím nejvíc, tak si to vyčistím. Nikdo mi v tom moc nepomůže.

Ještě ti řeknu, největší houbaři jsou červi. Najít nečervavou houbu dneska je docela těžký. Co na nich člověk obdivuje, že mají úplně stejný chuť jako my. Vybíraj si ty jedlý a velmi úspěšně. Červivý houby teda nejím. Velký díry mi nevadí, ale ty červíci bílý mi teda vaděj obrovsky. Jsou lidi, kterým to nevadí. Červavá houba je prostě zkažená houba. Jako ten červ nebrání tomu účelu, proč ta plodnice je. Houbu to nezničí, ten červ, ale nám to nechutná.

Hejkal vyndává misku červů, ukáže je divákům. Otevře dveře. Dovnitř se vkrádá antic-ká kuchyně.

Barbara Herz vystudovala komparatistiku a divadelní vědu na FF UK a režii na JAMU. Věnuje se autorskému divadlu, v posledních letech výhradně dokumentárnímu. Je zakladatelkou experimentální platformy dok.trin, pod jejíž hlavičkou uvedla hry Antigone vzletem sokolím, Zpráva o zázraku (Josef Toufar) a Neklid. Aktuálně se hrají její inscenace Jenom matky vědí, o čem ten život je a environmentální groteska Mezní stav.

Anna Smékalová vystudovala dějiny evropské kultury a komparatistiku na FF UK. Zabývá se neformálním a komunitním vzděláváním v oblasti interpretace umění. V současnosti pracuje jako koordinátorka pro místní participaci v rámci projektu Broumov 2028. Ve volném čase s rodinou opravuje barokní faru a kope tůňe.

MĚJTE VŽDY DOMA!

předplatné Tvaru www.itvar.cz/predplatne

Co kdyby to dělali Izraelci?

K posuzování (nejen) ruských válečných zločinů

Odmítání agrese ruské armády na Ukrajině by nemělo zakrýt fakt, že jednání, kterého se dnes dopouští režim Vladimira Putina a které je oprávněně kritizováno, bylo v minulosti v případě jiných států leckdy zlehčováno či přehlíženo. Dvojí standard ale s lidskými právy nejde příliš dohromady.

BŘETISLAV TUREČEK

Rusové už na Ukrajině podle dostupných zpráv použili munici s bílým fosforem i kasetové bomby. V obou případech mohou nesmírně trpět civilisté. Bílý fosfor se sice primárně používá k osvětlení bojiště, rozprášení a vznícení prudce hořlavé látky nad obydlenými oblastmi ale může děsivě popálit zasažené lidi, takže se tyto granáty nesmějí používat v místě s výskytem civilistů. Kasetové bomby často zabíjejí a mrzačí se zpožděním: po otevření hlavní bomby se do okolí vymršťují menší bombičky, které – pokud neexplodují hned – mohou ubližovat civilistům dlouho po skončení války. Proto použití této munice od roku 2010 podléhá významnému omezení tzv. Dublinskou konvencí. Problém je, že Rusko patří k několika zemím, které se k úmluvě nepřipojily. A nelze vyloučit, že kdyby došlo na soudní projednávání použití fosforových granátů, i tam by Moskva mohla uspět s argumentem, že nasazení munice odpovídalo významu probíhající operace, mohla by zpochybňovat předložené důkazy o újmě civilistů a tak dále.

V obecné rovině totiž platí, že ve válce lze zabíjet i civilisty – jejich usmrcení není zdaleka vždy zločinem. V případě právního posuzování se zkoumají konkrétní souvislosti, úmysly útočníka, ale také proporcionalita. Zcela hypoteticky: pokud by při bombardování, jehož cílem byl jeden tank, zahynulo s vědomím útočníka i několik desítek civilistů, velmi pravděpodobně by šlo o závažné porušení mezinárodních konvencí. Pokud by však byl cílem generální štáb nepřítele či velká vojenská jednotka, i smrt stovek civilistů v okolí by mohla být z hlediska válečného práva – jakkoli to zní cynicky – ospravedlnitelná.

Spravedlnost vítězů

České veřejné mínění je až na ojedinělé výjimky zcela na straně Ukrajiny proti ruskému agresorovi a do toho zapadá i posuzování ruského počínání českými politiky a mnoha novináři – mluví se automaticky o vraždění civilistů, masakrech či válečných zločinech.

Pro střizlivost není místo, být dnes v české veřejné debatě v pozici *advocatus diaboli* může dokonce vést ke stíhání za schvalování „genocidy“. Tato neochvějnost a rozhodnost mediálního a politického mainstreamu přitom ostře kontrastuje s mlčením v době válek, které v uplynulých dekadách vedli spojenci České republiky v konfliktech na Blízkém východě. I v těchto válkách umírali nevinní civilisté, a to v řádu stovek tisíc. Používala se zakázaná či kontroverzní munice, velmi pravděpodobně docházelo ke zločinům páchaným i příslušníky ozbrojených sil západních států.

Tisíce civilistů například zahynuly v roce 2017 při bombardování syrské Rakky a iráckého Mosulu při mezinárodní kampani proti extremistům z organizace Islámský stát. Když bylo vyhlášeno „osvobození“ těchto měst, na němž se zásadní měrou podílely i vzdušné síly USA a jejich spojenců, otázka přiměřenosti počtu zabitých a strádajících civilistů byla v rámci „spravedlnosti vítězů“ odsunuta stranou. Kauza americké munice s ochuzeným uranem a její souvislosti s náhlým nárůstem zhoubných onemocnění u Iráčanů po invazi v roce 2003 dopadla podobně.

Prorocká otázka

Lze se zamyslet i nad dvojím metrem, jímž posuzují utrpení civilistů ve vzdálených válkách čeští politici. V létě 2014 probíhal jeden z mnoha konfliktů mezi Izraelem a palestinskými ozbrojenými frakcemi v Gaze. Zabití Palestinci, většinou civilisté, už se počítali na stovky, izraelská armáda ostřelovala hustě obydlenou palestinskou enklávu i granáty s bílým fosforem. Za této situace jsem napsal do Lidových novin komentář s titulkem Co kdyby to dělali Rusové? a dovolil jsem si kritizovat mlčení českých elit nad strádáním palestinských civilistů, když Izrael jako vždy tvrdil, že civilisty zabíjet nechce a míří pouze na teroristy. Titulní hypotetická otázka se bohužel v uplynulých týdnech stala velmi aktuální. A reakce českých politiků i mnoha komentátorů jen potvrdila, že o civilisty jim

jde patrně pouze tehdy, pokud jim ubližuje náš protivník, který si nezaslouží ani onoho pověstného ďáblova advokáta. Když civilisté naopak strádají kvůli našim spojencům, diskrétně to přejdeme, případně přijmeme argumentaci o lidských štítech v rukou nepřítele a podobně.

Podobná situace byla v létě 2006, kdy zuřila válka mezi Izraelem a libanonským Hizballáhem. Izrael tehdy záměrně bombardoval i civilní infrastrukturu včetně obytných čtvrtí Bejrútu (později tento postup při zastrašování civilistů dokonce dostal pracovní název Doktrína Dahíje – podle jihobejrútských předměstí). Na libanonské straně bylo asi desetkrát více mrtvých než v Izraeli. OSN volala po zastavení bojů a Evropská unie měla na stole výzvu k „okamžitému příměří“. Británie, Německo a Česko ale nakonec prosadily jinou formulaci: „okamžité zastavení nepřátelství následované trvalým příměřím“. Důvod? Izrael tváří v tvář mezinárodním apelům na zastavení války naopak zintenzivnil útoky, plánované akce ještě neměl dokončené a jeho spojenci ve světě mu to takto umožnili. Mimochodem, při této válce Izrael použil také velké množství kasetových bomb, že to na globální scéně vedlo k zásadním debatám, jež nakonec vyústily ve zmíněnou Dublinskou konvenci. A já mohl ještě dva roky po konfliktu natáčet reportáž o pyrotechnicích OSN, jak nebezpečné izraelské nástrahy hledají a zneškodňují na tabákových polích a v sadech jižního Libanonu.

Ani v případě nynějšího děsivého počínání Rusů, ani v případě amerického či izraelského bombardování blízkovýchodních měst nelze automaticky tvrdit, že jde o zločiny. Ale nynější volání po mezinárodním tribunálu, jenž by vyšetřil a případně potrestal počínání ruských elit a ozbrojených sil, by mohlo konečně otevřít cestu pro sebekritické posuzování toho, nakolik eticky a zákonně si ve válkách počíná Západ. Mezi holčičkou popálenou v Mariupolu a děvčetem zmrzačeným v Gaze nebo v Moslu není rozdíl.

Autor vede Centrum pro studium Blízkého východu na Metropolitní univerzitě Praha.

par avion

Z ARABSKÉHO TISKU VYBRAL JAN KONDRYS

Stejně jako sdělovací prostředky na Západě také arabská média věnovala v uplynulých týdnech mimořádnou pozornost válečnému dění na Ukrajině. Postoje arabských komentátorů se pohybují na široké škále od jednoznačného odsouzení ruské vojenské agrese až po ty sympatizující s Putinovým režimem, jež chápou jako hráz proti rozpínavému západnímu imperialismu. Spojujícím prvkem řady komentářů je poukazování na dvojí metr, který uplatňují západní země ve vztahu k válečným uprchlíkům, dodržování mezinárodního práva či bezpečnostním požadavkům jednotlivých států. Rusko tak často není nahlíženo jako jediný viník současné situace. Mezi zajímavé příspěvky k ukrajinskému tématu patří úvaha palestinského intelektuála Nizára Badrána publikovaná 21. března v panarabském deníku *al-Quds al-Arabí* a nazvaná Válečné lekce pro Orient a Západ. Badrán poukazuje na skutečnost, že si Evropané po druhé světové válce zvykli na mír jako na cosi zcela samozřejmého. Evropský projekt, který následoval

النشراق الأوسط

V arabských médiích se rovněž objevují spekulace ohledně výsledku ruské invaze na Ukrajinu. Jednou z nich je článek egyptského akademika Hasana Abú Táliba z 22. března uveřejněný na stránkách listu *aš-Šarq al-Awsat* a nazvaný Válka na Ukrajině: drtivé ztráty a obtížné řešení. Egyptský politolog kritizuje unáhlený západní optimismus spojený s neúspěchy ruské armády. Narativ hlásající totální válečné fiasko Rusů je dle jeho názoru lichý a ignoruje fakt, že Ukrajinci jsou v defenzivě a řada jejich vojenských objektů byla zničena. **Putinovi se víceméně daří naplňovat cíl, který deklaroval, a pomalý postup ruských pozemních jednotek na tom nic nemění.** Ukrajinské ztráty každým dnem narůstají, a pokud nedojde k rychlé dohodě, situace se bude dále zhoršovat. Jsou zde miliony ukrajinských uprchlíků, miliony vnitřně vysídlených a jejich počty porostou. Ukrajinu i sousední země čekají v příštích letech velké problémy. Abú Tálíb se domnívá, že západní snaha zlomit Rusko bezprecedentními sankcemi bude mít jen dílčí úspěch, přičemž sportovní, kulturní či mediální boj kot všeho ruského naopak může většinu Rusů utvrdit v putinovském narativu o inherentním západním nepřátelství vůči ruské civilizaci. Přes výrazné ztráty na ruské straně není představitelné, že by se Putin stáhl bez dosažení svých cílů, tedy ukrajinské „neutrality“, nečlenství v NATO a akceptace anexe Krymu. Podle Táliba může být otázka separatistických republik na Donbasu předmětem jednání,

přičemž je představitelná jistá forma autonomie v rámci ukrajinského státu.

Z komentářů, jež otevřeně straní Rusku, lze zmínit článek Muhammada Júsufa al-Azízího z 22. března pro egyptské noviny *al-Ahrām*, nazvaný Ukrajinská válka odhazuje fíkový list. Konflikt na Ukrajině dle egyptského komentátora naplno odhalil západní pokrytectví a dvojí metr, pokud jde o uprchlíky, lidská práva a ozbrojené opoziční skupiny. Mediální propaganda ve Spojených státech i dalších západních zemích jede na plné obrátky. Azízí si válku nepřejí, ale zároveň se domnívá, že Rusko nemělo jinou možnost. Američané pod záminkou obrany své národní bezpečnosti napadli Afghánistán a Irák a vedli takzvanou válku proti terorismu, který v osmdesátých letech sami pomáhali stvořit. Když se naopak Rusko cítí ohroženo přímo na svých hranicích, upřeli mu právo na reakci a ještě před začátkem konfliktu poskytli Ukrajincům rozsáhlou vojenskou pomoc. **Tragédie ukrajinských uprchlíků je nepochybnitelná, ale přístup Západu k Ukrajincům ve srovnání s postojem vůči uprchlíkům z Blízkého východu poukazuje na pokrytectví a rasismus západní společnosti.** Egyptský autor vypočítává i další prohrěšky západních států, které dle jeho názoru současná válka osvětlila. Podle Azízího nezbývá než doufat, že se Arabové konečně ponaučí a začnou pracovat na vlastní soběstačnosti a nezávislosti.

Láska k řádu, touha po divočině

Vztah české veřejnosti k lesu

Klimatická krize i kůrovcová kalamita proměňují vztah české veřejnosti k dosavadní podobě lesnického hospodaření. Stále více odborníků i laiků si uvědomuje, že se lesnictví neobejde bez důrazu na ekologický, ale i sociální aspekt. Současná neutěšená situace snad může být příležitostí ke změně.

MARTA MARTINOVÁ

Co vlastně očekává česká veřejnost od lesa? Vnímá ho spíš jako místo mentálního odpočinku a pohybu na čerstvém vzduchu, jako hráz před změnou klimatu, jako prostor metafyzického kontaktu s matkou přírodou, anebo jen jako plantáž na dřevo? Na skutečnost, že víme daleko víc o tom, jak naše lesy vypadají, než proč jsou právě takové, jaké jsou, upozorňoval v brožůře *Jak se do lesa volá...* (2018) etnolog Jiří Woitsch. Činil tak ještě před vrcholem několikaletého sucha, které nemá v tuzemských historických záznamech obdoby a s nímž se pojí současná kůrovcová kalamita.

Přímo před nosem

Klimatické změně už nezabráníme, její průběh a dopady můžeme nanejvýš zmírnit. Proto je nutné změnit způsob, jakým v lesních porostech hospodaříme. Woitsch správně podotýká, že i když se tradiční lesnictví brání argumentací, že nemůže být ztrátové, často jsou zvolené postupy vlastně iracionální – protože člověk není bytost ekonomická a realitu mnohdy vytváří spíš naše představa o ní než zřetel na to, co se vyplatí. Socioložka Jana Stachová, jež provedla kvalitativní výzkum různých aktérů v lesnictví, rozlišuje mezi tradicionalistickými „sociálními konstruktivisty“, kteří tvrdí, že hodnocení stavu lesů významně závisí na očekávání společnosti, a „ekologickými realisty“, kteří nepochybují o problémech českých lesů a tuší, jak je řešit. Do jisté míry mají pravdu obě skupiny, chybí ale vůle ke konstruktivní diskusi, jak z problémů, které máme všichni před nosem, konečně ven. Samotné lesnictví totiž není jediná oblast, která prochází změnou v přístupu k lesům. Mění se i vztah, který k nim zaujímá česká veřejnost.

Že mají sociální antropologové a sociologové co říct k podobě lesnického hospodaření (a k tomu, co brání změně aktuální praxe), potvrdily i reprezentativní výzkumy postojů české veřejnosti k hospodaření v lesích z roku 2017 od Sociologického ústavu AV ČR a týmu sociálního psychologa Jana Krajhanzla v rámci projektu Vztah české veřejnosti k přírodě a životnímu prostředí z roku 2018.. Jak změnily náš vztah ke krajině covidové lockdowny a zda tato změna bude mít trvalejší charakter, zatím můžeme jen odhadovat, data ale ukazují, že pozitivní vztah veřejnosti k přírodě a divočině se s postupujícími dopady klimatických změn prohlubuje. Jana Stachová shrnula paradoxní výsledky šetření Sociologického ústavu v jedné z kapitol zmíněné publikace *Jak se do lesa volá*: přestože se 85 procent respondentů vyjádřilo, že se jim líbí místa s divokou přírodou, suché a popadané stromy vyvolávaly v 73 procentech těchto respondentů přesně opačné emoce. A rozsáhlé paseky, které se s divokostí zřetelně vylučují, byly jen o málo méně oblíbené než tlející stromy.

Co brání změně?

Lesník družstva Velká Bíteš Jiří Nohel to potvrzuje z praxe: „Veřejnost často neví, co chce, nelíbí se jí ani holiny, ani mrtvé dřevo. Společnost se zatím drží představy pořádku – když něco v lese uhynie, hned to vykácíme a nové stromky zasázíme do řádků.“ Podobnou zkušenost potvrzuje i ředitel Školního lesního podniku Mendelovy univerzity v Brně Tomáš Vrška: „Lidé chodí do lesa relaxovat čím dál tím víc, a covid to jen akceleroval. Bohužel veřejnosti nejde vysvětlit, že my jako univerzita nemáme žádnou povinnost cestu projektovanou před padesáti lety na transport dříví udržívat v takovém stavu, který umožní pohodlnou jízdu na kole nebo s kočárkem. Podobně když bylo sucho v letech 2018 a 2019, každý týden jsme dostávali stížnosti, že jsou naše studánky vyschlé, co to s nimi děláme... Veřejnosti kupodivu

Montovnou je Česko i v lesnictví. Foto Marta Martinová

nevadí, jakým způsobem se k půdě chovají zemědělci, kdežto na lesníky směřují všechny stížnosti a požadavky.“ Zajímavé je i zjištění citovaného výzkumu, že pokud dotazovaní volili mezi produkčními a mimoprodukčními funkcemi lesa z širšího výběru, produkce dřeva se propadla až na poslední místo, pokud ale měli vybrat tři nejdůležitější úkoly lesa, mezi nimi už se ocitla.

Výzkum Krajhanzlova týmu ukázal, že myšlenku ochrany divoké přírody odmítá pouze devět procent respondentů. Průměrný Čech si přeje, aby u nás bylo více chráněných území, více lesů i území divoké, bezzásahové přírody. Cenná jsou data dokládající, že Češi jsou si špatného stavu našich lesů vědomi. Za závažný problém ho považuje přes osmdesát procent respondentů výzkumu a téměř osmdesát procent dotazovaných očekává, že by situace měl řešit především stát. Lesní hospodaření podle nich preferuje produkci dřeva bez adekvátního zohlednění životního prostředí. Vzhledem k tomu, že stát hospodaří na více jak polovině rozlohy lesů v České republice, nabízejí se otázky, zda není načase vyjít hodnocení občanů vstříc a co tomu vlastně brání. Lesní půdy sice stále přibývají (ročně asi o dva tisíce hektarů), s kůrovcovou kalamitou jsme však přišli o třetinu dospělých porostů. A výmluva na klimatickou změnu přestává fungovat. „Z pohledu zakládání a pěstování lesů existuje potřeba postupné tvorby druhově, věkově i prostorově pestrých porostů na současných velkoplošných holinách,“ vyjadřuje se v úvodu sborníku *Škodliví činitelé v lesích Česka 2020/2021* ředitel Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti Vít Šrámek. Otázkou je, kdy se tyto proklamace konečně otisknou do reality.

Botanik Petr Petřík, editor publikace *Jiné klima – jiný les* (2021), jejímž smyslem je představit alternativy k tradičnímu pasečnému a monokulturnímu hospodaření, k tomu dodává: „Kůrovcová kalamita vyslala silný signál, jenž vychýlil petrifikovaný názor vedení lesnického sektoru, které už nedokázalo obhájit svoje kroky. To se ukazuje i na volbě ředitele Lesů ČR, kdy ministerstvo zemědělství raději zruší výběrové řízení, než by vítězstvím staronového ředitele Szóráda zachoval status quo. Určitě posílila občanská společnost a výzvy neziskového sektoru mají větší dopad, což je ale hlavně v důsledku změny ve vedení státu.“

Lesní montovna

Lesníci ve svých dlouhodobých strategiích deklarují cíl udržitelného rozvoje, který stojí na třech pilířích: ekologickém (zachovává se, nebo dokonce zlepšuje produkční potenciál stanoviště a jeho přírodní podmínky), ekonomickém (který počítá s trvalým a stabilním výnosem) a sociálním. O důležitosti sociálního pilíře se ale podle Tomáše Vršky zatím nemluví dostatečně: „Pro náš přírodě bližší způsob hospodaření potřebujeme kvalifikované fořty, kteří to ale budou dělat tehdy, když budou mít stabilní zaměstnání za odpovídající plat. Jen tito lesníci mi dají takovou kvalitu práce, kterou dobře prodám. Zaměstnanci jsou v rozpočtu to nejdražší. Levněji vyjde si na stejnou práci najmout akciovku, ještě levnější je vzít si agenturu se zahraničními dělníky. Jenže kvalita práce je pak úplně někde jinde, a my chceme, aby i příští generace ocenily kvalitu a stabilitu lesa, tak jako oceňujeme nyní smíšené lichtenštejnské porosty.“ V praxi se tak ukazuje, že jednou z příčin špatného stavu českých lesů může být snaha státu a soukromníků ušetřit na lidech. Přírodě blízké hospodaření, které klade vyšší nároky na kvalitu práce i v neprávem bagatelizovaných dělnických profesích a které se zdá být jedinou cestou, jak u nás v nových klimatických podmínkách pěstovat kvalitní dřevo, tak může brzy narazit na celorepublikový problém: montovnou jsme zkrátka i v lesnictví.

Snad zájem veřejnosti o to, jak české lesy vypadají, a především tlak na politiky, aby přišli s lepší legislativou i dotačním systémem, dále poroste. Očekává to i dokumentaristka a etnozooložka Hana Nováková, která se k tématu českých lesů ve svých filmech pravidelně vrací: „Veřejnost má ve vztahu k developerům, kteří zabírají městskou zeleň jasno: všichni se shodují, že to je špatně. Jenže tohle vnitřní nastavení bohužel nedokážeme přenést na něco jen trochu vzdálenějšího. Lidé se stále drží ideotypu smrkového lesa a tohle vidění zatím nezměnila ani kůrovcová kalamita. Ale určitě jsou teď přístupnější odbornému vysvětlování. Zkušenost, kdy za chalupu zmizí les, který tam byl po tři generace, samozřejmě lidi bolestně zasáhne.“

Zdá se, že v současnosti skutečně dochází ke změně přístupu k lesu a lesnictví. Nezbývá než doufat, že se tuto změnu podaří otisknout i do reality českého lesního hospodaření. Je nejvyšší čas – už dnes je pozdě.

Bez monokultur

Přírodě blízké lesnictví v Česku

K jednodruhovým lesům, které u nás v posledních letech ve velkém schnou, existuje alternativa: lesnictví využívající druhovou a věkovou pestrost porostu odpovídající přirozenému lesnímu ekosystému. Tyto inovativní metody přitom v Česku nejsou neznámé. Jaká je tuzemská historie přírodě blízkého hospodaření?

MILAN KOŠULIČ

Rozsáhlé hynutí českých lesů přirozeně obrací pozornost veřejnosti k příčinám této obří kalamity a k podobě českého lesnictví. Vedle lesního hospodaření, jehož smyslem je především produkce dřeva, má u nás dlouhou historii i lesnictví, jehož cílem je zvyšovat odolnost lesů. Jedná se o takzvané přírodě blízké (nebo též ekologicky orientované či nepasečné) hospodaření. Jeho podstatou je co největší využívání přirozených procesů probíhajících v lesních ekosystémech a dosažení vyváženého plnění všech funkcí lesů – tedy nejen produkce dřeva, ale i přírodní, ochranné a kulturní funkce. Cílem je zpravidla smíšený les s pestrou věkovou a výškovou strukturou, v němž je možná trvalá těžba kvalitního dříví bez vzniku větších holin. Takový les je výrazně odolnější vůči škůdcům i nepříznivým klimatickým jevům a přispívá k udržení vysoké míry biodiverzity i zlepšení úrodnosti půdy a její schopnosti zadržovat vodu. Přírodě blízké hospodaření zahrnuje různé pěstební metody a strategie, může se tedy přizpůsobovat měnícím se podmínkám a přispívat k vytváření mozaikovitě pestré krajiny s vysokou mírou biodiverzity.

Zlatá éra

Počátky přírodě blízkého hospodaření v Evropě i u nás souvisely s poznáním, že smrkové a borové monokultury, pěstované obdobně jako plodiny v zemědělství na principu rozdělení lesního majetku na víceméně stejně velké plochy pravidelně odtěžované a znovu zalesňované, jsou často postihovány velkoplošnými kalamitami, které silně narušují „pravidelnost“ těžby a způsobují velké ekonomické ztráty. Někteří lesníci na to reagovali opuštěním holosečné těžby, zakládáním smíšených lesů a místo umělé výsadby monokultur začali více využívat přirozenou obnovu s využitím samovolného náletu semen. Protože pro toto hospodaření bylo charakteristické, že se nový les v mládí vyvíjel určitou dobu pod porostem mateřských stromů, říká se tomuto hospodaření „podrostení“. V některých oblastech Česka (například v okolí Opočna, Kutné Hory nebo Křtin u Brna) vznikla ve třicátých letech 20. století jakási centra tohoto způsobu hospodaření, odkud se díky lesnickým osobnostem, jakými byli Hugo Konias, Josef Konšel, František Kratochvíl a jiní, šířilo přírodě blízké hospodaření dalších oblastí.

Za „zlatou éru českého lesnictví“ lze možná překvapivě označit padesátá a šedesátá léta minulého století. Hlavním spouštěčem snah o změnu lesnického hospodaření byla

mnišková kalamita v letech 1917 až 1927 spolu s následky druhé světové války a katastrofálního sucha v poválečných letech. Snahy o zásadní změny hospodaření obecně nastávají poté, co dojde k extrémním škodám. Tato doba vrcholila zcela novým lesním zákonem platným od roku 1961, ve kterém byl kodifikován maloplošný podrostení hospodářský způsob jako základní a velikost holoseče byla omezena na maximální šířku paseky rovnou výšce porostu a délku odpovídající desetinásobku průměrné výšky porostu, což je přibližně hektar. Pro srovnání: dnes platný lesní zákon sice limituje velikost paseky na maximálně hektar, ale s výjimkami až do dvou hektarů, a šířku paseky povoluje na dvě výšky stromu.

Vcelku slibně se rozvíjející směřování lesnictví bylo rázně ukončeno nastupující mechanizací a politicky motivovanou „socialistickou velkovýrobou“. Tomu odpovídal i nový lesní zákon č. 61/1977 Sb. a navazující zákon České národní rady o hospodaření v lesích a státní správě lesního hospodářství. Postupující normalizace snahy o šetrnější hospodaření rychle utlumila a několik výjimečných hospodářů se „zpátečnickými názory“ bylo doslova trpěno.

Současné rozpory

Poslední tři desetiletí přinesla nejen svobodu a demokracii, ale také rychle se zhoršující podmínky pro hospodaření v lese, zejména v souvislosti se změnou klimatu. Zatímco ve většině okolních států lesnické politiky reagují, u nás se zdá, jako by se nic zvláštního nedělo – lesáci si s holinami zase nějak poradí a život půjde dál. Lesní zákon z roku 1995, který odstranil nejkřiklavější pozůstatky normalizačního zákona, platí dodnes, ačkoliv pokrokovější část lesníků již léta volá po nové úpravě. Přírodovědecká obec spolu s některými lesníky již před třiceti lety varovala, že pokud se výrazně nezmění způsob hospodaření v lesích, hrozí čím dál častější kalamity. Lesní zákon i politické dokumenty sice deklarují „trvale udržitelné hospodaření“ a požadavek vyváženosti plnění všech funkcí lesů, ve skutečnosti je však setrvalé upřednostňováno pěstování lesů „na dřevo“, a to jak podzákonnou legislativou, tak nastavením dotací a vůbec nechutí ministerských úředníků i velké části praktikujících lesníků cokoliv zásadního měnit. Přesto postupně přibývá celých lesních majetků i jednotlivě hospodařících lesníků, kteří opustili tradiční holosečné monokulturní hospodaření a přešli na přírodě blízké postupy. Velká část z nich je členy spolku Pro Silva Bohemica.

Budoucnost lesnictví

Hnutí Pro Silva spojuje lesníky a vlastníky lesů, kteří se zajímají o přírodě blízké hospodaření nebo je přímo praktikují. Vzniklo jako nadnárodní společenství roku 1989 ve Slovinsku z iniciativy profesora lublaňské univerzity Dušana Mlinšeka. Ke dvanácti zakládajícím zemím se postupně připojovaly další a dnes má sdružení jedenadvacet řádných členů a šestnáct přidružených a partnerských organizací včetně šesti mimoevropských, které zatím nenesou oficiální název Pro Silva, ale ve svých zemích šíří myšlenky hnutí.

České sdružení Pro Silva Bohemica bylo založeno v roce 1995 ve Křtinách. Dnes je Pro Silva Bohemica spolkem s asi dvěma sty členů a členek z celé republiky. Tito členové hospodaří nebo přímo ovlivňují hospodaření na téměř deseti procentech českých lesů. Pro sdílení zkušeností i vědeckých poznatků je nesmírně cenná pestrá profesní struktura spolku. Jsou v něm zástupci všech typů vlastníků a všech oborů, od revírníků a hajných přes úředníky ze všech úrovní státní správy až po pedagogy a vědce. Mezi členy jsou drobní vlastníci s několika hektary lesa, sedláci na zděděných majetcích i někteří z největších soukromých vlastníků nebo jejich lesníků. Spolek je otevřen i „nelesníkům“, kteří se o problematiku pouze zajímají. Setkávání a diskuse v takto pestré komunitě při exkurzích v nejrůznějších přírodních podmínkách jsou pro odborný rozvoj nenahraditelné.

Při setkáních s nelesnickou veřejností se často objevují otázky typu: „Když je to přírodě blízké hospodaření tak dobré, proč se neuplatňuje všude?“ Odpověď není jednoduchá, ale většinou se týká motivace každého jednotlivce ke změnám. Původním argumentem k opuštění stejnověkových monokultur byly velké kalamity, které postihovaly porosty již od počátků profesionální správy lesů na konci 18. století. Se silnějšími a častějšími projevy extrémního počasí, navíc spojenými s přemnožením škůdců, jejich váha jen vzroste. Ovšem lidé, kteří mají přirozenou tendenci se neustále vzdělávat, měnit navyké postupy a myslet v širších souvislostech, není v žádné profesi většina. Proto jsou i přírodě blízké způsoby hospodaření stále v menšině, a nejen u nás. Dokud veřejnost neprojeví touhu po zdravější krajině volebními preferencemi a vyšší občanskou aktivitou, bude ke změnám i nadále docházet pomaleji, než je zapotřebí s ohledem na stále rychlejší změny klimatu.

Autor je lesník.

Za „zlatou éru českého lesnictví“ lze možná překvapivě označit padesátá a šedesátá léta minulého století. Foto Marta Martinová

Vytěžit jen to, co přiroste

S Lumírem Dobrovolným o lesnickém freestylu

Vyrazili jsme do Školního lesního podniku Mendelovy univerzity ve Křtinách, abychom na vlastní oči viděli, jak se na tisících hektarů hospodaří v souladu s přírodou, a přitom efektivně. Naším průvodcem byl Lumír Dobrovolný, který se zde zabývá přenosem poznatků výzkumu do praxe.

MARTIN ČERMÁK
MARTA MARTINOVÁ

V poslední době se hodně mluví o tom, že jsou smrkové monokultury špatné. Mohl byste vysvětlit proč? Na jednu takovou se teď díváme...

Takové monokultury dnes ovšem existují už jen v omezené míře, respektive po kůrovcové kalamitě jsou místo nich holé pláně... Jedná se o přehoustlý, stejnorodý, stejnověký les s jednou etáží, kde je snaha vypěstovat co největší porostní zásobu dle tabulek. Ty však vznikaly v době klimatického normálu, v minulém století, a nereflktují změnu, která nastala. Takový les se tak pravděpodobně brzy velkoplošně rozpadne – stromy jsou přeštíhlené, je jich na jednotku plochy příliš. Konkurojí si v přístupu ke zdrojům, mají krátké koruny, mělký kořenový systém – mají tedy vysoko těžišť, malou mechanickou stabilitu a celkově nízkou odolnost. Tyhle lesy naprosto nejsou připravené na klimatickou změnu. Ale platí to i pro monokultury jiných dřevin, včetně těch listnatých. Naší cestou jsou proto naopak lesy pestré, věkové a druhově rozrůzněné, řidší, a tím i odolnější. Ve větším plošném měřítku jsou zde přitom průměrné zásoby dříví a přírůst hmoty v porovnání s lesem věkových tříd, respektive holosečným hospodářstvím minimálně srovnatelné, spíše ale vyšší. Především se ale výrazně snižuje riziko předčasného rozpadu, což u jehličnaté monokultury nelze garantovat.

Kam tedy dnes směřuje hospodaření ve Školním lesním podniku Křtiny?

Hlavním posláním našeho lesního podniku je vzorové lesnické hospodaření s ohledem na měnící se podmínky prostředí, tedy klimatickou změnu, a účelovou vědecko-pedagogickou činnost. Studentům a dalším zájemcům chceme ukázat hlavní modely hospodaření v lese používané v evropském prostoru. Na asi šedesáti procentech našeho území najdete německý model Dauerwald, tedy „les trvale tvořivý“. Ten se nachází někde mezi švýcarským modelem bohatě strukturovaného výběrného lesa označovaného Planterwald, který se hodí spíše do srážkově bohatších oblastí s jehličnany, a lesem věkových tříd, tedy českou monokulturní klasikou. Dauerwald děláme s dubem, bukem, smrkem – na družích přesně nezáleží, je to kombinace všech hospodářských způsobů s uplatněním výběrných principů. Oproti výběrnému lesu však můžeme pěstovat i slunné dřeviny.

Model výběrného lesa pak už asi padesát let praktikujeme na objektu Klepačov, na ploše asi sto padesáti hektarů. Je to velmi rozrůzněný porost – výškově, věkově i druhově. V České republice se jedná o unikum, nikde jinde u nás převod na výběrný les neprobíhá takto dlouhodobě. Na malé ploše je tu spousta různých růstových fází stromů – jeden je tlustý, druhý tenký, některý vysoký, jiný nízký – a jedná se o nejrůznější druhy dřevin.

Proč používáte radši termín Dauerwald, a ne přírodě blízké lesnictví?

Označení přírodě blízké lesnictví část lesnické veřejnosti vnímá negativně ve smyslu radikalizované ochrany přírody. Termín Dauerwald má více než stoletou historii a zároveň je plnohodnotnou součástí množiny přírodě blízkých způsobů hospodaření.

Jak eliminujete poškození spodní etáže při těžbě? To je totiž častá námitka klasických lesníků proti přírodě blízkému hospodaření.

Těžíme hlavně mimo vegetační období a máme hustou síť linek. Při kácení směřujeme koruny stromů na linky, něco si sice zničím, ale v přirozeném zmlazení máme hustotu třeba padesát tisíc stromků na hektar, takže nám to nevadí, spíše naopak. Nepotřebujeme – a ani nechceme – vysokou hektarovou

zásobu dřevní hmoty. Běžné postupy sice pracují s šesti sty krychlovými metry, jenže pak vytvářejí holiny, kde mají nulu. Chceme optimální zásobu, v našich podmínkách asi tři sta krychlových metrů, rozprostřenou po celé ploše porostu. Nepostupujeme tak a priori kvůli ochraně přírody či bez ohledu na ekonomiku, jak tvrdí klasičtí lesníci. I my si na sebe musíme vydělat. Je to racionální rozhodnutí, protože nám odpadá spousta ekonomicky náročných činností: zalesňování, ožínání, intenzivní prořezávky... Hustota porostu se redukuje pomocí světla, stínu a těžby. Na jeden ar potřebujeme vypěstovat jeden kvalitní strom, takže u listnáčů stačí vypěstovat

Lumír Dobrovolný. Foto Marta Martinová

sto kvalitních stromů na hektar, a Němci říkají, že u cenných listnáčů dokonce jen padesát či ještě méně.

Jste zastáncem takzvaného freestylu. O co jde?

Freestyle, tedy volný styl nebo slovinská „slobodna tehnika“, nesvazuje les do šablon a tabulek. Jako lesník sice samozřejmě musím znát teoretický základ, mít spočítaný přírůst a celkovou výši těžeb, důležité je ale také umět v lese číst a volit hospodaření podle toho, co mi příroda ukazuje. Němci mají „naturgemässe Waldwirtschaft“, lesní hospodaření podle přírody. V jádru je jednoduchý princip: chci vytěžit jen tolik hmoty, kolik mi přiroste, a to v různých sortimentech. Chci tak akorát, aby zbylo napříště. Chci mít trvalý výnos, ale zároveň zachovat podstatu lesa. Je to ideální kompromis mezi ochranou přírody a lesníky. Tyhle dva tábory zkrátka vůbec nemusí stát proti sobě.

Na jaké problémy naráží zavedení Dauerwaldu a podobných postupů?

Kromě konzervativního myšlení a přezvěření je problémem dlouhodobost: abyste vytvořili ideální Dauerwald, musíte vydržet několik generací lesníků, třeba i jedno obmýtí, tedy sto let. Například u státních lesů však takovou kontinuitu nezajistíte. Rozhodně není problém na straně přírodních podmínek, jak někteří argumentují. Les tu bude i bez nás.

Další věc jsou dělníci v lese – při tomto stylu hospodaření potřebujete provádět kvalitní specializované práce. I těžaři musí odvádět precizní práci, bez toho to nejde – nesmějí nic podržet, naházet na sebe kmeny, jako když děláte holinu. U státních lesů, mimo lesní závody, ale zajišťují práce vysoutěžené

akciivky, často pomocí zahraničních dělníků, kteří třeba při zalesňování nabuší i šest set sazenic za den, ale kvalita té práce je úplně jiná, než jakou odvádějí naše dělnice, které máme na pracovní smlouvu. Ty zvládnou tak dvě stě kusů za den. Podobně při prořezávce: zaměstnanci bez vzdělání a praxe nepoznají buk od javoru. A to, co se při obnovách a prvních výchovách zpacká, je už nevratné. Možná že teď ušetříte, ale v dlouhodobějším horizontu se to mnohonásobně prodraží.

Jste držiteli certifikace FSC, jejímž smyslem je podporovat environmentálně odpovědné,

sociálně přínosné a ekonomicky životaschopné obhospodařování lesů. Pomáhá vám tato certifikace?

Certifikace nám pomáhá obchodně, například jsme díky ní zodbytovali vláknu za kůrovcové kalamity. Ale hospodařili bychom stejně i bez certifikace. Základní problém vidím v tom, že standard FSC je v každé zemi jiný. V Česku může být například průměrná velikost holiny 0,3 hektaru, kdežto třeba ve Skotsku mohou dělat holiny o desítkách hektarů a pěstovat nepůvodní dřeviny, například smrk sitku, plantážovým způsobem, a mají stejný certifikát jako my. U výrobku se kupující nedozví, z jakého standardu FSC konkrétní dřevo pochází. A v tu chvíli se ztrácí pozitivní efekt ekologicky šetrného hospodaření.

Kam vůbec mizí vysokoškolstí studenti nadšení pro Dauerwald a podobné postupy?

Praxe je semele. Přijdou do práce a musí dělat tak, jak je to nastaveno. Absolventi středních lesnických škol se k našim metodám stavějí skepticky – pro ně už je těžké přepnout. Gymnazistům se naše postupy sice myslím líbí, jenže po absolvování vysoké školy naráží na realitu. Vyřeší to asi jen generační obměna. Středoškolstí či vysokoškolstí absolventi se také musí naučit lépe komunikovat s veřejností a s různými zájmovými skupinami, přijímat cizí názory a umět správně argumentovat. Lesnictví je hodně konzervativní obor a hůře přijímá změny, i ty klimatické. Přitom všichni už od šedesátých let vědí, že jsou smrkové monokultury špatné, vždyť na to jsou z té doby i učebnice... Přesto se nic nezměnilo.

Pokud u nás máme pomalu šedesát procent lesů ve vlastnictví státu, proč státní hospodaření nejde příkladem?

Lumír Dobrovolný působí jako vedoucí oddělení rozvoje a pedagogiky ve Školním lesním podniku Masarykův les Křtiny, spadajícím pod Mendelovu univerzitu v Brně. Zabývá se zde přenosem poznatků výzkumu do praxe pomocí aplikovaných metod pěstování a hospodářské úpravy lesů, také se věnuje praktické výuce studentů, estetice lesů a PR.

Méně zvěře, více semenáčků

Proč je třeba novelizovat zákony o lesích a myslivosti

Aktuálně platné zákony o myslivosti a o lesích vyžadují novelizace, které by reagovaly na současnou klimatickou krizi včetně kůrovcových a jiných kalamit z posledních roků. Nový přístup k lesnímu hospodaření je v době, kdy se začíná s rozsáhlou obnovou porostů, nezbytně nutný.

JAROMÍR BLÁHA
LUKÁŠ TŮMA

V důsledku masivního hynutí našich lesů už nejen vědci a ochránci přírody opakují formulku „potřebujeme lesy druhově pestré a věkově i prostorově diverzifikované“. Mnoho lesníků by skutečně k tomuto cíli chtělo směřovat a preferovat přírodě blízké postupy hospodaření. Brzdí je však nevhodně nastavené dotace a zastaralá legislativa, jiné zase konzervativní ekonomické smýšlení. Současný zákon o lesích, schválený v roce 1995, sice ve své době znamenal určitý progres, ale ten do značné míry zbrzdilo ministerstvo zemědělství špatně nastavenými vyhláškami. Celková koncepce zákona a navazujících vyhlášek je tak šitá na míru takzvanému lesu věkových tříd. Jde o porosty, ve kterých se stromy zasaďí najednou a pak se všechny holosečnou těžbou „sklidí“ – jako na poli. Lesníci, kteří chtějí pěstovat lesy, v nichž je zastoupeno množství druhů, stromy jsou různě staré a rostou z přirozeného zmlazení, tak narážejí na řadu překážek.

Dnes už i pracovníci ministerstva zemědělství přiznávají, že potřebujeme připravit úplně nový lesní zákon. Žádné kroky k tomu ale nepodnikají. Přitom příprava a následné schválení zcela nového zákona potrvá minimálně tři roky, spíš ale déle. A tolik času nemáme. Některé změny je nezbytné udělat hned, právě nyní totiž obnovujeme lesy na obrovských kalamitních plochách a rozhodujeme tak o jejich budoucnosti.

Nemáme čas

Současné početní stavy spárkaté zvěře (jeleň, daňci, srnci, mufloni) jsou mnohonásobně vyšší, než kolik jich lesy užívají, a tak spárkatá zvěř sežere či vážně poškodí většinu vysázených mladých stromků. Chutnají jí více listnáče či jedle a méně smrky, takže pokud v lese něco zbyde, jsou to zase jenom smrky, které znovu vytvoří smrkové monokultury. Konkrétně spárkatá zvěř dle inventarizace škod, která byla zpracována pro ministerstvo zemědělství v roce 2015, v průměru poškodila 58,7 procenta mladých stromků. Listnáčů a jedlí (tedy melioračních a zpevňujících dřevin) bylo poškozeno 63 procent, přičemž na polovině území republiky bylo poškozeno přes 75 procent a na čtvrtině území

dokonce 97 procent mladých listnáčů a jedlí. V roce 2020 měla proběhnout další inventarizace škod, ministerstvo zemědělství ji však nenechalo zpracovat. V lesích nicméně vidíme, že v řadě oblastí poškození narůstá. Na většině území neodrostou sazeničky listnáčů a jedlí bez ochrany oplocenkou nebo repellentním nátěrem. Přirozené zmlazení zvěř spase ještě jako semenáčky. Jediným řešením je tedy snížit početnost zvěře natolik, aby semenáčky listnáčů a jedlí mohly odrůstat i bez zaopatření. K tomu je ovšem nezbytné změnit zákon o myslivosti: začít plánovat lov zvěře podle míry poškození lesů a nechat o lese opět rozhodovat jeho vlastníky.

Vzniku odolnějších lesů ale brání i lesním zákonem stanovená povinnost zalesnit paseky do dvou let po těžbě, což vlastníky nutí k umělé výsadbě sazenic. Přitom chceme-li vypěstovat odolnější lesy, musíme naopak uměle vysazovat co nejméně a dát co největší prostor přirozené obnově. Stromy vzešlé ze semínek jsou lépe přizpůsobené místním podmínkám. Mají například mnohem lépe vyvinutý kořenový systém oproti stromům, které rostou ze sazenic uměle vypěstovaných v chemizovaných školkách a pak přesazených do lesa. Navíc když na holiny vysázíme sazenice najednou na celou plochu, vznikne zase věkové stejnorodý les.

Proto je nezbytné nejdříve rychlou novelou v zákoně o lesích zrušit povinnost do dvou let po těžbě plochu zalesnit a do pěti let vysázenou kulturu stromků takzvaně zajistit, aby nezarostla buřením (trávou, ostružiním apod.). Dále je nutné zrušit povinnost kácet souše. Na staré, suché či již tlející stromy je totiž vázána až třetina druhů ptáků, hmyzu, hub, mechů a dalších organismů, které v lese žijí. Obě tyto překážky ministerstvo dočasně překlenuje opatřením obecné povahy, jímž lhůtu k zalesnění prodloužilo a pozastavilo povinnost kácet suché stromy. Jeho platnost ale v tomto roce skončí, takže novelu zákona o lesích je třeba schválit ihned a pak neprodleně začít připravovat zákon úplně nový.

Minimální ekologické limity

Nový lesní zákon by měl být vytvořen na jiných principech než ten současný. Do popředí musí

postavit zajištění životodárných funkcí lesů v krajině: schopnost zadržet vodu, stabilizovat klima, skladovat uhlík, chránit půdu, čistit vzduch i vodu, zajišťovat biodiverzitu. Zákon by dále měl uvolnit ruce vlastníkům lesů – nechat je zvolit, jak chtějí hospodařit, zrušit přehršel byrokratických a administrativních povinností a místo nich zakotvit jen několik nepřekročitelných ekologických limit, které zajistí plnění výše uvedených funkcí. K minimálním limitům, které by měl lesní zákon zakotvit pro všechny bez rozdílu, patří přísnější omezení velikosti holoseče, ochrana půdy před vyčerpáním a poškozením těžbou, druhová skladba a biodiverzita. Chybí stanovení větších požadavků na lesy veřejné – kromě nového lesního zákona je potřeba připravit a schválit i vlastní zákon o státním podniku Lesy České republiky.

Pokud jde o zachování biodiverzity, nestačí ji zabezpečit pouze v chráněných územích, ale i v lesích hospodářských. Musíme zajistit ponechání určitého množství starých stromů a tlejícího dřeva a ochranu půdy (minimalizovat holoseče) ve všech lesích – i to lze upravit lesním zákonem. A nezbytné je rovněž vytvořit prostor pro rozmanitost hospodářských postupů na úrovni krajiny a většinový způsob hospodaření posunout od holosečného (pasečného) k přírodě blízkému hospodaření. Zároveň musíme nechat určitý prostor pro historické způsoby – takzvané nízké (pařeziny) a střední lesy nebo lesy světlejší (s nižším počtem stromů na ploše) – i pro lesy ponechané samovolnému vývoji, divočinu. A k tomu již samotný lesní zákon nestačí. Musí jej doplnit úpravy zákona o ochraně přírody, zadání pro veřejné lesy, včetně zavedení certifikace FSC (Forest Stewardsip Council), a dotační politiky.

Selhání ministerstva

Ještě nezbytnější je zasáhnout do podmínek dotací tak, aby veřejné peníze skutečně podpořily přeměnu našich lesů a napomohly zvětšení jejich odolnosti. Příspěvek na obnovu lesů přirozeným zmlazením a přípravnými dřevinami by měl být vyšší. Při zalesňování holin by měla být podpora umělé výsadby cílových dřevin omezena na maximálně padesát procent plochy, a nejméně polovina plochy pak obnovována s využitím přípravných dřevin. Některé dotace zcela chybějí, například na ponechání lesů samovolnému vývoji.

Ministerstvo zemědělství letos konečně přišlo s novým programem plošné podpory adaptace lesů na klimatickou změnu. Jeho podoba je ale dalším selháním ministerstva – podmínky přidělování peněz jsou nastavené tak, že k výraznému zlepšení stavu lesů nepovedou, protože neambiciózně odpovídají zastaralé praxi. Například požadavek přirozené obnovy lesů je naplněn dosažením pouhého desetiprocentního podílu, což je hluboko pod současným průměrem 16,5 procenta a rozhodně to nebude motivovat vlastníky k jeho zvyšování, ba právě naopak. Pro zajištění odolnosti porostů by přitom podíl měl tvořit nejméně padesát procent. Požadavek šetrného přibližování dřeva je zase důležitý proto, aby nedocházelo k poškození půdy, vytváření erozních rýh a narušení vodního režimu. Podmínky pro přiznání podpory ovšem stanovují použití šetrných technologií pouze v rozsahu deseti procent objemu vytěženého dřeva. A podobně se to má s požadavky na pestřejší druhovou skladbu, omezení holosečí a ponechání části stromů k zetlení. Ministerstvo zemědělství tak plánuje vložit čtyři miliardy korun ročně do programu, který nepovede ke svému cíli – adaptaci lesů na změnu klimatu. Jeho pravidla je proto nezbytné co nejrychleji přepracovat.

Autoři působí v Hnutí DUHA.

Přirozené zmlazení zvěř spase ještě jako semenáčky, pokud nejsou oplocené. Foto Marta Martinová

Konec války civilizací?

K emancipačním možnostem doby poválečné

Rusko-ukrajinský konflikt může přerůst v politické změny na obou stranách fronty. Vedla by však porážka Ruska k demokratické revoluci v zemi? A neupevní naopak případné vítězství Ukrajiny hegemonii tamní oligarchie? Může po současné kulturní válce přijít masové sociální hnutí?

TOMÁŠ SCHEJBAL

Politolog Pavel Barša vyslovil v Salonu Práva ze 4. března 2022 hypotézu o možnosti pro-demokratického povstání v Rusku v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině. Svou představu doložil na příkladech Ruskem prohraných válek s Japonskem (1904–1905), v Afghánistánu (1979–1989) i na utrpení způsobeném první světovou válkou. Můžeme přidat ještě krymskou válku (1853–1856), po níž ztratilo legitimitu nevolnictví. Velká vlastenecká válka naopak prestiž Stalinova režimu upevnila.

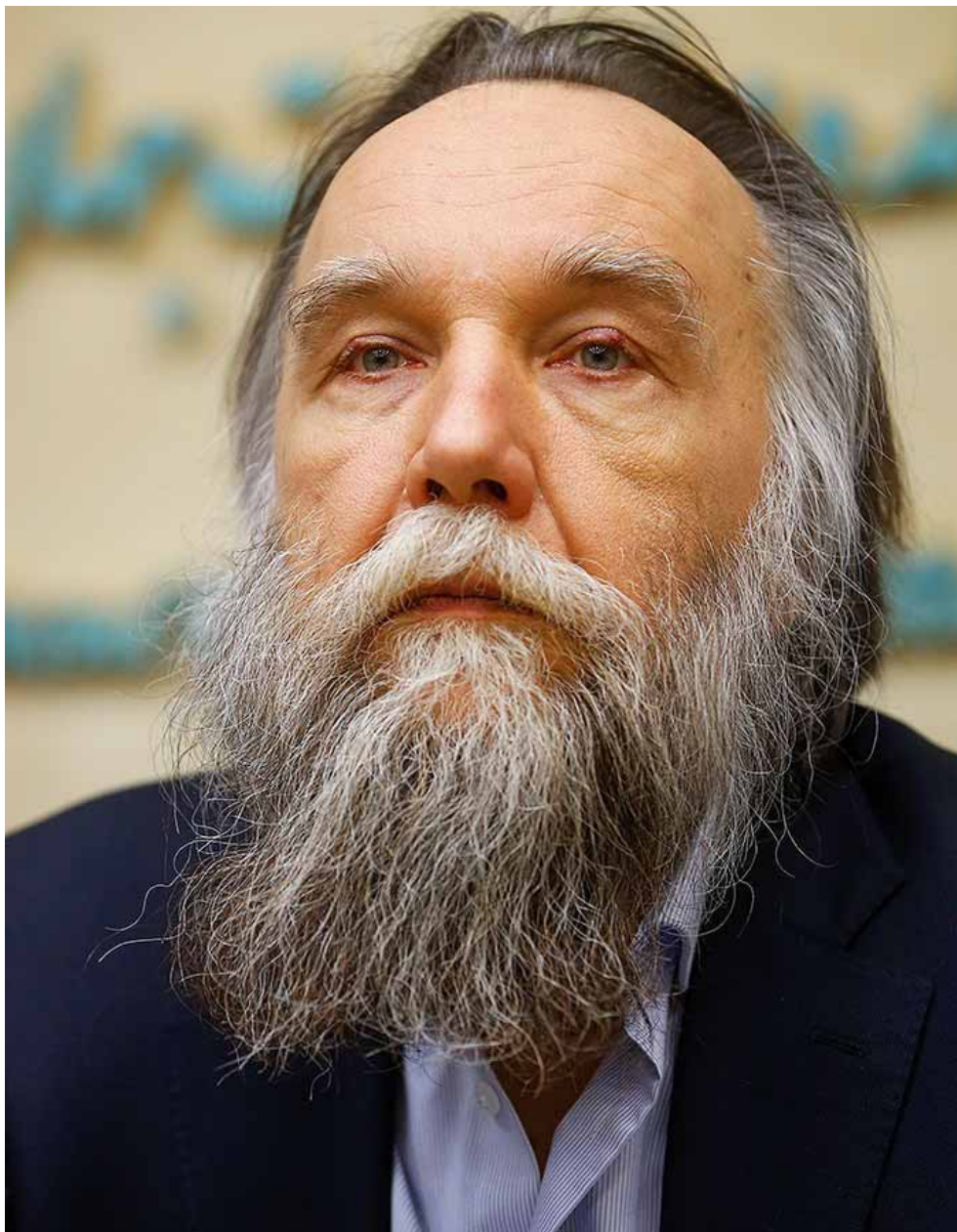
Proti modernímu světu

A právě na stalinskou imperiální éru Putinův režim navazuje. Jelcinovské liberální období se z dnešní perspektivy jeví jako jakési interregnum. Postsovětská nomenklatura měla plné ruce práce s vlastní metamorfózou v oligarchii za pomoci privatizace a korupce politických elit. Stalinův ani Putinův převrat však neměl klasickou formu coup d'état. Probíhal plíživě za fasádou státních institucí. Vnější signálem přeskupení sil v politické elitě se stal v prvním případě stalinský teror, v druhém politické tažení proti novinářům a disidentům. Oba totalitární režimy si také osvojily patřičné ideologie. Zatímco Stalin překroutil představu socialismu do organického společenství dělníků, rolníků a pracující inteligence v čele s generalissemem, „strýček Vovo“ buduje společenství ruského lidu ovládané elitou opřičniků (tajné policie), tvořících družinu nového cara. V kontextu ideologie Putinova režimu, jež je ovlivněna tzv. čtvrtou politickou teorií Alexandra Dugina (jejíž kořeny souvisí s novou pravicí Alaina de Benoista i s italským fašismem Julia Evoly), bychom tedy měli invazi na Ukrajinu chápat jako počátek „vzpourey proti modernímu světu“, jemuž Dugin předpovídá osud starověkého Kartága.

Na ukrajinské straně naopak sledujeme rostoucí prestiž prezidenta Volodymyra Zelenského, jemuž konflikt dodal auru silného lídra. Přestože si ale buduje image bojovníka proti oligarchii, skrze miliardáře Ihora Kolomojského reprezentuje zájmy jedné z jejích frakcí. Připomeňme, že Kolomojskyj, zakladatel zestátněné PrivatBank a bývalý guvernér Dněpropetrovské oblasti, je vyšetřován FBI za zpronevěru pomocí offshorových firem. Právě Kolomojského televize 1+1 se přitom stala hlásnou troubou Zelenského prezidentské kampaně.

Návrat vytěsněného Lenina

Není náhoda, že Putin v jednom ze svých nedávných projevů použil antikomunistický diskurs liberálního Západu, když ruskou vojenskou invazi zdůvodnil potřebou odčinit Leninovu politiku sebeurčení národů, jejímž důsledkem bylo rozdrobení ruského impéria na národní státy včetně Finska, Běloruska, Zakavkazska, pobaltských států a také

Putinův režim je ideologicky ovlivněn čtvrtou politickou teorií Alexandra Dugina. Foto Mehdi Bolourian (CC BY 4.0)

Ukrajiny. V kontextu ruského neofašismu, pro nějž je úhlavním nepřítelem impéria právě duch leninismu, mohou mít některé aspekty tohoto směru revolučního marxismu znovu podvrtný význam. Zároveň bychom se měli ptát, zda by se současné sankce Západu proti Rusku a Bělorusku nemohly stát předobrazem represí vůči libovolnému národnímu státu v případě jeho pokusu o socialistickou revoluci či reformy, což známe z postupu USA vůči Kubě, Venezuele nebo i z tlaku Evropské unie na řeckou vládu Syrizy.

Nutnost provést revoluci v mezinárodním měřítku byla ostatně známa již klasikům marxismu v roce 1848, kdy Marx s Engelsem přišli s hypotézou o možnosti přerodu národní liberální revoluce v Německu v revoluci dělnickou. Klíčovými body ruské revoluce z roku 1905, analyzované Leninem v esejí *Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci* (1905, česky 1949), byly dvě otázky: jednak problém třídních, respektive stranických aliancí, jednak vztah demokracie a socialismu. Zatímco menševickou strategií bylo podpořit hegemonii měšťanské strany konstitučních demokratů (kadětů), Lenin prosazoval řízení demokratických změn sociální demokracií samotnou nebo v alianci s rolnickou stranou sociálních revolucionářů (eserů). Úlohu ruské demokratické revoluce vedené socialisty přitom chápal jako pouhý signál dělníkům v Evropě k zahájení revoluce socialistické. V předmluvě k druhému ruskému vydání *Imperialismu jako nejvyššího stadia kapitalismu* (1916, česky 1949) pak Lenin neúspěch

revoluce v Evropě vysvětlil tím, že privilegované vrstvy dělnické aristokracie, jež podporovaly reformní mainstream Druhé internacionály, na revolučním projektu zkrátka neměly zájem.

Vyvlastnění oligarchie

V současnosti je pro Evropu zcela zásadní otázka vývoje v případě demokratické revoluce v Rusku. Pokud již dnes sahá například Francie ke konfiskaci osobního majetku ruských oligarchů a neoliberalní ekonom Tomáš Sedláček tweetuje o legitimitě zabavení jejich peněz za účelem poválečné obnovy Ruska a Ukrajiny, je třeba vidět, že vyvlastnění této elity by neznamenal jen odstranění třídní základny ruské diktatury. V kontextu mezinárodní dynamiky demokratických hnutí by to mohlo znamenat také důležitý precedent pro sociálně-politické reformy v dalších evropských zemích. Pro úspěch změn v Rusku, na Ukrajině, ale i v Evropě však bude zásadní poměr třídních spojení, a to zvláště s ohledem na dvě skutečnosti: Putinův režim stále vyrůstá z atomizované ruské periferie, bez jejíž podpory bude demokratické hnutí v Petrohradě a Moskvě poraženo; ukrajinskému národněosvobozeneckému vzepětí zase hrozí, že skončí pod nadvládou národní oligarchie. Jako nejpravděpodobnější se tak zatím jeví scénář, podle kterého sociální hnutí a levicové strany opět zůstanou ve stínu liberálů a nacionalismu. Nebo se přece jen podaří zvrátit falešnou kulturní válku civilizací v opravdový sociální zápas?

Autor je doktorand na FF UHK.

ULTIMÁTUM

Západní banky a ruský fosilní trh

RADEK KUBALA

Krátce po zahájení ruské agrese na Ukrajině začaly státy ve velkém zavádět různé druhy sankcí mířících v první řadě na kremelskou oligarchii a politické špičky. Kroky západních vlád se dotkly také některých ruských bank a firem. Jak už to ale v globalizovaném kapitalismu bývá, mocní neudělali nic, co by mohlo ohrozit zisky největších bank, pojišťoven a investičních fondů. Právě na to se rozhodla upozornit celosvětová kampaň #Putin100, kterou vede koalice mezinárodních organizací Insure Our Future a Reclaim Finance. V České republice jejich aktivity reprezentuje iniciativa Zastavme špinavé prachy. Cílem je posvětit si na finanční instituce, které investují do ruského fosilního průmyslu.

Právě z těžby a prodeje ropy, plynu a uhlí získává autoritářský ruský stát stovky miliard dolarů ročně, z nichž může financovat svou válečnou mašinerii. Dopady závislosti Evropy na dovozu ruského plynu a ropy tedy vidíme nejen na zvyšujících se cenách, ale především na dění na Ukrajině. Jsou to přitom západní banky, pojišťovny a investiční fondy, kdo poskytuje ruským fosilním firmám půjčky, pojišťuje jejich infrastrukturu a financuje tamní akcie a dluhopisy. Na stránce Putin100.org lze jednoduše zjistit, že největší podíl na tom mají finanční instituce ze Spojených států. Investiční fondy jako Black Rock, Vanguard nebo Fidelity, případně banka JPMorgan Chase ročně vydělávají na prodeji ruských fosilních paliv podobně jako samotný Gazprom. Tuto firmu pak ve velkém podporuje banka, která je aktivní i u nás – UniCredit Bank půjčila v předchozích letech této korporaci přes jednu a půl miliardy dolarů. Ze společností působících v Česku patří mezi výrazné podporovatele ruského fosilního byznysu také banka Société Générale (u nás Komerční banka), která spolupracuje s Lukoilem, a také pojišťovna Allianz. V menší míře pak Commerzbank (neboli mBank), Raiffeisenbank a Erste (Česká spořitelna).

Je namístě požadovat po těchto finančních institucích, aby co nejrychleji přestaly s ruským fosilním byznysem spolupracovat. Státy navíc mohou v rámci sankcí tento byznys regulovat, jako to udělali Britové, kteří zakázali tamním pojišťovnám uzavírat kontrakty s firmami napojenými na ruský vesmírný program. Přispělo by to nejen k míru, ale i k rychlejšímu konci fosilních paliv.

Nečinnost západních finančních institucí odhaluje opomíjený aspekt války na Ukrajině. Ruské korporace i oligarchy jsme po pádu Sovětského svazu rychle přijali do struktur globalizovaného kapitalismu s vírou, že to povede k zajištění mezinárodní bezpečnosti a stability. Tato fikce ovšem padla s první raketou odpálenou na Kyjev. Putinovo počínání naopak potvrdilo, že dosavadní fungování celosvětového trhu s fosilními palivy ohrožuje svobodu a dává autoritářům příliš velkou moc. A nejde přitom jen o Rusko, ale i o Saúdskou Arábii, Katar či Ázerbájdžán. Stabilitu a bezpečnost je proto nutné hledat mimo celosvětové transfery peněz a zboží – v ekologické politice, obnovitelných zdrojích, podpoře lokální infrastruktury, družstev a komunit, v posílení veřejné dopravy na úkor automobilů a celkovém snížení spotřeby.

Radim Bártů
Poslední pomazlení
Větrné mlýny 2021, 334 s.

„Nad město přidřeply mraky, jako by je chtěly opile pochcat. Město pod jejich dymačným příkrovem páchlo jako dobitý degenerát s otevřenými střevy, jimiž vypouští kouř. Autokolika.“ První odstavec debutu Radima Bártů může svou rozmáchlou obrazností snadno vzbudit pochyby o dalším obsahu. Když se ale čtenář nenechá odradit ani anotací zdůrazňující téma iniciace na začátku divokých devadesátých let, bude příjemně překvapen. Příběh je prostý. Tři gymnazisti Karkula, Skunk a Lobo dají před školou přednost hospodě, v níž domlouvají, jak se zmocnit rakve, kterou nutně potřebují pro školní představení nazvané Poslední pomazlení. Z příběhu, jehož hrdinové „uvízli v zajetí hospodských židlí úplně stejně jako smrták ze starých pohádek, jehož přilepil ke štokrleti mazaný sedlák“, se stává karnevalový průvod maloměstskými pajzly, kde je vše podstatné: cigára, peach vodka, marihuana, hodně piva, neumělé básně, gymnaziální lásky, stárnoucí máničky, Jim Morrison a Metallica, skinheadi, dračí doupě, podnikající komunisti přebarvení namodro atd. Omámením návykovými látkami se prolínají bizarní potyčky, prapodivné lidské typy vedou vtipné hospodské dialogy, které nenásilně střídá mudrování o historii, národní povaze, lidské malosti nebo rasismu a nesnášenlivosti. Bártů napsal živou, zábavnou knihu s kořeny v Jerofejevově Moskvě-Petuškách nebo Andruchovyčově Moskovιάdě. Zároveň si ale musím klást otázku, nakolik mé nadšení pramení z toho, že jsem v té době vyrůstal a podobné historky zažíval na vlastní kůži.

Karel Kouba

Adam Nevill
Rudá zem
Přeložila Alena Byrne
Fobos 2021, 424 s.

Nemám rád gore horory, v nichž tečou potoky krve, protože bývají podbízivé a mívají chabé zápletky. To se ale netýká knihy Rudá zem od britského spisovatele Adama Nevilla, v níž má násilí hlubší smysl. Epický folk horor klade otázku, kam se lidstvo za miliony let své existence posunulo a zda má v sobě stále krutost v té nejsyrovější podobě. Příběh se odehrává v anglickém Devonu, kde byl učiněn přelomový archeologický nález jeskynního komplexu, v němž předkové dnešního člověka uctívali krvelačná božstva. Základní osu příběhu tvoří osudy dvou hrdinek, žijících nepříliš šťastné životy. První je novinářka Kate, která do malebné venkovské krajiny utekla z metropole a snaží se tu zapomenout na vyhoření a rozpad vztahu, avšak nález pravěkých artefaktů, který doprovázejí podivné události, zasáhne do její práce i osobního života. Místní jí stále zřetelněji dávají najevo, že zde není vítána – stejně jako turisté a zvědavci, kteří se v okolí čas od času beze stopy ztratí. Druhá hrdinka, svobodná matka Helene, pátrá po bratrovi, jenž krátce před svým zmizením v okolí vykopávek nahrál znepokojující zvuky vycházející z podzemí. Pátrání ji přivede na místa, kde se naši předci zabíjeli obzvláště krutým způsobem – a podle všeho zde krvavé rituály pokračují. Děj je plný zvratů a překvapivých odhalení, nechybí plíživý strach z neznámého, paranoia spojená s prastarými kulty, drogové opojení, psychedelický folk ani sektářská manipulace. Možná by kniha mohla být o něco kratší a nemusela by mít tak děravý konec, přesto se jedná o povedenou žánrovku, při jejíž četbě mrazí v zádech.

Eduard Štěpař

David Zábranský
O jednom zachraňování života
Větrné mlýny 2022, 200 s.

David Zábranský není jen neúnavný autor, literární „konzervativec“ a voyeur obyčejného života z nadhledu „vyšších principů“, ale také vystudovaný právník. Tuto část své osobnosti se rozhodl zužitkovat v poslední próze O jednom zachraňování života s podtitulem Monolog ústavního právníka a ex-sociálního demokrata. Text sestává z podrážděného myšlenkového proudu stárnoucího muže, kterého nedokázalo zušlechtit ani vzdělání, a kromě právních výkladů se tak soustředí na to, aby přestal milovat vlastní dceru: „Stačilo si vzpomenout na mámu, a s láskou k dceři byl konec.“ Tato lidská karikatura během covidové izolace konečně sebere odvahu a vyšle do světa své apely, trápení a komplexy. Od předchozího románu Republika se poslední Zábranského dílko svou intonací a patosem liší opravdu jen nepatrně. Posouvá se sice v čase a prostoru, obsahuje výrazně méně postav, avšak autorova tvůrčí metoda zůstává neměnná. Zábranský urputně hromadí našťavané komentáře z hospod a sociálních sítí, opravuje v nich pravopis a snaží se této směsici dát podobu příběhu. Výsledek pak vyplivuje na papír. Pokud se snad letos vydaným monologem pokoušel o politickou satiru, pak jako autor selhal na celé čáře. Opakování všem známých trapných výroků a ňoumání se v bezvýznamnosti evidentně není správná cesta – mnohem spíš jde o ukázkě Zábranského neschopnosti vytvořit něco smysluplnějšího než další parodii na literární text.

Olga Pavlova

Andrej Zubov
Rusko 1917. Katastrofa
Přeložila Jitka Komendová
Argo 2021, 232 s.

Historik Andrej Zubov, hlavní editor objemných a svým podáním poněkud problematických dvoudílných Dějin Ruska ve 20. století, které před několika lety vydalo rovněž nakladatelství Argo, ve svých přednáškách o ruské revoluci roku 1917 nepřichází téměř s ničím, co by se nedalo nalézt již ve zmíněném díle. Opět je tu konspirační teorie o ústřední roli německých agentů v revoluci, idealizace carského Ruska a „teologické“ horování o satanských cílech Lenina a bolševiků. Samotná revoluce je pro Zubova důsledkem morálního selhání Ruska a vítězní bolševici jsou v jeho očích jen gangem, jemuž šlo výhradně o vlastní prospěch. Hledět na revoluci touto optikou pochopitelně vede ke stejnému závěru jako bělogvardějská perspektiva Dějin Ruska: přičinám a dynamice revoluce neporozumíme ani za mák. A nepomáhá ani autorův liberálně konzervativní postoj, pro nějž je zlem už únorová revoluce, neboť nebyla „legitimní“. Asi největší novinkou, se kterou přednášky Andreje Zubova přicházejí, jsou tak při každé vhodné i nevhodné příležitosti nastiňované paralely k současnosti a vytváření obrazu Vladimira Putina coby dědice a následovníka bolševiků. Což – jak dnes víme lépe než kdy dřív od samotného Putina – není tak úplné pravda: bolševismus je pro Putina přijatelný pouze tam, kde byl pokračováním carského imperialismu.

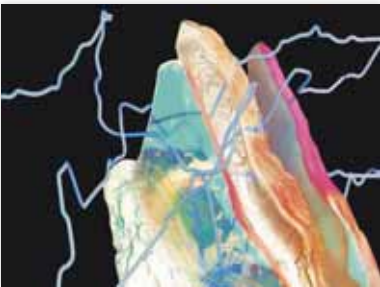
Matěj Metelec

France
Režie Bruno Dumont, Francie 2021, 134 min.
Premiéra v ČR 24. 3. 2021

Francouzský auteur Bruno Dumont už si ve své kariéře vyzkoušel řadu poměrně extrémních poloh – od zádumčivých dramát z francouzského venkova přes navázání na spirituální kinematografii v duchu Roberta Bressona až po vyšinutou hru se slapstickem. V novince France opět zkoumá mimořádně vratkou pozici – natočil film, který je satirickou kritikou současných médií a zároveň melodramaticky laděnou expresí civilizačního žalu. Cynická televizní reportérka France v podání Léý Seydouxové prožívá krizi, která se projevuje spontánními záchvaty pláče. K nim se později přidá série osobních tragédií, které nakonec vedou k obtížně postižitelnému smíření. Dumont zůstává enigmatickým vypravěčem, jehož postavy se neřídí kauzálními, racionálně konstruovanými motivacemi; naopak, zajímá ho instinktivní vrstva jednání a prožívání, přesahující pevně stanovené myšlenkové koncepty a kategorie. Tentokrát se mu ale nedaří vytvořit dostatečně naléhavou a podnětnou kinematografickou mlhu, ve které by stálo za to zabloudit. Situace, do nichž se France dostává, jsou příliš povrchní a neurčité, vyhrocené scény, jako natáčení reportáže během ostřelování nebo trierovský mučivá pasáž automobilové havárie, zase vynívají jako hra na efekt. Tvůrce, který tvrdí, že film je filosofické médium, jako by nám tu předkládal jen jakýsi polotovar rozpracovaných tezí, u kterých není jasné, odkud kam nás mají zavést.

Antonín Tesař

Kinetismus: 100 let elektřiny v umění
Kunsthalle Praha, 22. 2. – 20. 6. 2022

Druhý víkend po otevření instituce: davy lidí, výsledek rozsáhlého marketingu. Musím čekat hodinu na vpuštění do expozice. Vstupné 260 korun. Prohlížím si obchod u pokladen: dárkové exponáty bezpochyby převažují nad knižní nabídkou o přibližně patnácti titulech mainstreamového charakteru. Všude spousta zaměstnanců, kteří návštěvníkům vysvětlují, jak to všechno funguje. Hloučky se dohadují: vyplatí se členství? Za litr ročně? Všechny expozice odkazují na bývalou funkci budovy trafostanice. Tematizují elektřinu, světlo, pohyb. Hlavní výstava, připravená jedním z nejznámějších současných rakouských umělců a kurátorů Peterem Weibelem, připomíná veletrh – díla jsou vystavena v mnoha úrovních a nakupená jedno vedle druhého, nechybějí zápůjčky z Tate Modern nebo Centre Pompidou, všechno bliká, svítí a hýbe se. Výklad téměř absentuje. Občas se někde objeví tabule se slovníkovým heslem typu „computer art“. Společně s ostatními návštěvníky bloudím výstavou a hledám smysl, občas do někoho vrazím, místa je málo. Starší pán, inspirovaný jedním z děl, svým vnučatům vypráví o broucích na chatě. V druhém patře se expozice mění v zážitkovou cestu interaktivními instalacemi. „Pro koho to je?“ běží mi hlavou. Odpověď nalézám až o poschodí výše v kavárně s výhledem na Pražský hrad. Upravený pán diskutuje s číšníkem o designové značce kavárenských židlí a dvojice u vedlejšího stolku se zájmem osahává místní závěsy: „Hm, takový těžký, třeba do ložnice.“

Marianna Placáková

Katja Brunner
Ruka je osamělý lovec
A studio Rubín, Praha, psáno z představení 10. 3. 2022

Pro téměř fyzické prožití hry Katji Brunner Ruka je osamělý lovec je komorní prostor A studia Rubín ideální. Diváků není v hledišti o mnoho víc než hereček na nízkém pódiu, takže otázka „Chceš šukat?“, opakovaná na začátku jednou z nich, vyznívá skutečně úderně. Herečky Tereza Hofová, Anita Krausová a Magdalena Kuntová v průběhu hry plynně přecházejí z role do role. Vyzývavé dívky z úvodu se mění v chór komentující situaci dívenky, kterou její sjetá matka zapomene vyzvednout ze školy v den jejich osmých narozenin, a poté ve feministické revolucionářky, konferenciérky televizního pořadu o ekonomické bezmoci žen a nakonec i v bílé heterosexuální muže, kteří zapíjejí žal z konce své nadvlády nad světem. Režisér Ondřej Štefaňák si vystačí s jednoduchou scénou, na níž se i opona jen promítá, zároveň ale tuto střízlivost nabourává výraznými kostýmy od Andrijany Trpković a především hyperbolizovanými předměty na scéně. Ústřední roli tu má obří plyšová „ruka šmátralka“, která se v muzikálové scéně stylizované do náboženské modlitby, v níž se na leccos „blijee“, stává pomyslným Kristovým křížem. Hra Katji Brunner kombinuje závažné téma zneužívání žen a dívek s odlehčenou, vtipnou formou. Závěrečný tanec smrti přeruší radostné tóny písně Everything I Do, I Do It For You od Bryana Adamse z filmu Robin Hood, jehož upocenému hrdinovi se na počátku devadesátých let nedalo vyhnout. Doufejme, že s ním v propadlísti dějin brzy zmizí i upoceně sebejistý patriarchát.

Jiří G. Růžička

Magnesium
Activia
MC, PolíS 2021

Pražský label PolíS vzal na milost médium kazety ve chvíli, kdy přestalo být cool a stalo se opět utilitárním nosičem. Tím zůstal věrný své okrajovosti a nenápadnosti. Kazeta kapely Magnesium (dříve fungující pod názvem Introspekce) dokonce ani nepředstírá, že by ho pověstná krabička zajímala alespoň jako umělecký artefakt. Jestli něco konzerva na obalu evokuje, tak hlavně stísněnost zvuku, již se podařilo na nahrávce zachytit. Mix a mastering, který má na svědomí Tomáš Vtípil, rezignoval na jakoukoli aktualizaci a zní to jako záměr: jako bychom si měli pustit rockovou nebo metalovou desku z osmdesátých let. Škvěle to doplňuje deklamace básničky a textařky Veroniky Dvořákové. Osobní rozvoj postpunkové figuríny postupuje od veršů „bud na sebe hodná/ nezapomeň dejchat“ (Alfakarate) po „doufám, že oceníš práci, co jsem tomu.../ jak jsem se nakomponovala“ (Mimo kameru). V mechanické rytmizaci textů podle repetitivního rockového minimalismu spočívá jediná dynamika nahrávky. Jsme ve skleníku hudby, kde se chladně referuje o cizím křiku: „usmívat usmívat disociovat/ nevidím necejtim v hlavě mám balvan/ neslyším křičíš cizí jména/ nic mi neublíží jsem robot socha“. Vzhledem k personálním vazbám na country-folkovou kapelu Severní nástupiště nebo poetický projekt Zimní pneu (jehož členové o své desce Kaštan v kapsách řekli: „Chtěli jsme, aby album znělo jako dřevo... Mezi nahráváním jsme poslouchali metal a Petra Skoumala“) překvapí Magnesium skutečným kouzlem potlačovaného.

Ondřej Parus

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRABARET/FREDA BRUNOLDA 2022

A2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 999 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 890 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 699 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 499 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 249 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 1471 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Válka na Ukrajině nejen otrásla střeoevropským pocitem bezpečí a ideou konce dějin, také probudila politickou imaginaci a posunuje hranice přijatelných řešení. Soukromý majetek najednou není nedotknutelný – pravicová ODS prosazuje znárodnění aktiv ruských oligarchů a jejich přerozdělení ve prospěch napadené země. Zákonu trhu přestaly být jediným přijatelným měřítkem chování nadnárodních společností – bojkot firmy Nestlé už není nesrozumitelným vrtochem hrstky aktivistů, ale celonárodní kampaní. Ostrakizace umělců za nevhodné chování už není projevem cizácké „mazací kultury“ – výzva Martina C. Putny k zákazu ruských umělců, kteří se od invaze nedistancují, se setkala s příznivým ohlase. Těžko říct, co za rychlou změnou hodnot většinové společnosti stojí: jestli šok z války, nebo prostě skutečnost, že celkem pochopitelná nenávist k ruskému diktátorovi přebíjí odpor ke společenským alternativám a novinkám. Všichni doufáme, že válka skončí co nejdříve porážkou agresora. Snad si ale můžeme dovolit i naději, že nově vytyčené hranice politicky možného nestojí a nepadají s ukrajinskou krizí. Třeba myšlenka, že cyničtí původci celospolečenských škod mají povinnost tyto škody

v rámci možností napravit, by si zasloužila trvalou podporu.

D. Levíček

Filmový festival v Cannes se dlouho zdráhal brát vážně feministickou kritiku kinematografického průmyslu. Vedení festivalu bylo skeptické k feminizmu obecně, a jelikož kritika zaznívala především ze zámoří, bylo snazší ji bagatelizovat. V posledních letech se ale přístup festivalu změnil a v jeho čele poprvé stane žena. Správní rada dala na ministerstvo kultury a zvolila prezidentkou právničku Iris Knobloch. Tím však dobré zprávy více méně končí. Snad žádný prezident festivalu nebyl tak úzce svázan s velkým byznysem. Knobloch čtvrt století působila jako manažerka v hollywoodských studiích Warner Bros., načež se vrhla do finančního světa. Nyní řídí investiční společnost, kterou mají v oblíbenosti francouzští miliardáři. I proto mnozí očekávají, že přispěje k revizi některých postojů považovaných za málo „business friendly“, například vůči streamovacím platformám. Zvolením Knobloch vedení festivalu chtělo dát signál, že jde s dobou. Vypadá to však, že akce, která je mimo jiné i veletrhem filmů, hlavně sleduje trend nechat se pohltit světem velkých peněz.

O. Sojka

Součástí ruské propagandy posledních více než dvaceti let je i romantizace války. Tradice, která vychází ze sovětských filmů překypujících vlasteneckým patosem, je v masově

produkované ruské filmografii stále živá. Schéma vyprávění u snímků jako Děvjatajev (2021) o zajatém stíhacím pilotovi a jeho „nejtroufalejším útěku ve vojenské historii“ z konce druhé světové války či Poslední hranice (2020) o podolských kadetech, tedy dětských vojácích, kteří položili své životy v bojích o Moskvu v roce 1941, je vždy stejné: jedinec neváhá obětovat život za vlast – a často úplně zbytečně. Tato romantizace válečného vraždění se zhmotnila ve velkolepých oslavách Dne vítězství, který se z pietní akce připomínající konec druhé světové války proměnil v monumentální matějskou s tanky, letadly, děly a hordami vojáků. Rodiče ani nenapadne, že obléknout svou ratolest do sovětské uniformy je přinejmenším podivné. V regálech hračkařství mezi panenkami a legem lákají obrněná auta a samopaly s logem armády. Do hlav se vtulává agresivní pseudovlastenectví. Voják není vrahem ve službách státu, ale hrdinou. Generace dědečků a babiček, kteří se celý život snažili na hrůzy války především zapomenout, už odešla. Právě v takové atmosféře se zrodili dnešní „zetkaři“, pro něž válka nepředstavuje děs a smrt, ale normu.

O. Pavlova

Dekret prezidenta Volodymyra Zelenského, jímž byla 20. března pozastavena činnost jedenácti opozičních politických stran, prošel českými médii vcelku bez povšimnutí. Celá věc ale vzbudila rozruch na západě, zejména anglosaské levici. A jelikož mají některé z dotčených subjektů v názvu slovo

socialismus, začala se po sociálních sítích šířit verze, podle níž Zelenskij zakázal veškeré zbývající levicové strany v zemi. „Aha, a pak že tam nejsou fašisti,“ zaznívalo v komentářích. Málokdo už si dohledal, že příslušné subjekty byly zakázány ne pro svou levicovost, ale kvůli prokremelským postojům. Například taková Progresivní socialistická strana Ukrajiny navíc není ani socialistická, natožpak progresivní. Jiná věc je, že největší z dotčených stran – Opoziční platforma Za život – po invazi sesadila oligarchu Viktora Medvedčuka, Putina přítele a majitele luxusního salonního vagonu s pozlaceným hajzlíkem, a veřejně vyzvala Rusko k zastavení agrese a stažení vojsk. Plošný zákaz proto nejspíš nebyl namístě, ostatně většina dotčených partají se stejně zdiskreditovala samospádem. Ukrajinské demokracii to nijak neprospěje, ale tak už to bývá, že strana konfliktu, za kterou je potřeba stát, má i své chyby. Má je ovšem i ta část levice, kterou zajímají spíš vlastní myšlenková schémata než samotná Ukrajina a to, co teď říkají levicově smýšlející Ukrajinci a Ukrajinky. Dopis západní levici z Kyjeva, jež už den po invazi publikoval Taras Bilous z hnutí Socialnyj ruch, rezonoval spíš v naší, východní části Evropy. K zákazu politických stran pak Socialnyj ruch vydal nuancované kritické prohlášení a předložil ho západním kolegům opět na podnose angličtiny – leč nejspíš marně. Všichni jsme přece zvyklí, že poučky proudí ze západu na východ, ne naopak. Možná by nebylo od věci zavést obousměrný provoz.

M. Špína